

AUTORII ROMÂNI,
VECHÎ ȘI CONTIMPORANI.

EDIȚIUNE ȘCOLARĂ
APROBATA DE MINISTERUL ÎNȘĂCĂȚII PUBLICE
ȘI AL CULTELOR.

NICOLAE BALCESCU

ISTORIA ROMÂNILOR

MIHAILU VODA VITEAZUL

ÎNȘOTITĂ DE O PREZUMPTARE ȘI NOTE

DE A. I. ODOBESCU

VOLUMUL I.

Introducere — Cartea I. Libertatea Națională —
C. II. Călugăreții. (1593—1595 Dechenvrie).

BUGURESCI

Ediția LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

1900

250

13149

AUTORII ROMÂNII,
VECHII ȘI CONTIMPORANII.

EDIȚIUNE ȘCOLARĂ
APROBATĂ DE MINISTERUL INȘTRUCȚIUNII PUBLICE
ȘI AL CULTELOR.

NICOLAE BALCESCU

ISTORIA ROMÂNILOR

SUB
MIHAIL VODĂ VITEAZUL

ÎNȘOȚITĂ DE O PRECUVÎNTARE ȘI NOTE
DE

AL. I. ODOBESCU.

8 - OCT. 2011

VOLUMUL I.

Introducere. — Cartea I. Libertatea Națională. —
Cartea II. Călugărenii (1093—1595 Dechemvrie)

15 JUN. 1913

BUCUREȘTI

Editura LIBRARIEI SOCECŪ & Comp.

39.339

1898
BIBLIOTECA ÎNȘ. PUBL.
ȘI AL CULTELOR

Stabilimentul grafic I. V. Soceci. — București.

NICOLAE BALCESCU

ISTORIA ROMÂNILOR

MIHAIU VODĂ VITEAZUL

PRECUVINTARE

LA I-^a EDIȚIUNE, TIPĂRITĂ LA 1877.

Îndeplinesc astăzi una din cele mai vii și mai stăruitoare ale mele dorințe: aceea de a scote la lumină *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Vitezul*, lucrarea de căpetenie a eminentului și mult-deplânsului nostru istoric Nicolae Bălcescu, care tot de odată este și o scriere de frunte în literele românesce.

De două-zeci și cinci de ani, de când *Nicolae Bălcescu* a murit, înstrăinat de pré-iubita și pré-dorita sa țără, eu unul n'am pregetat un moment de a căuta mijloc spre a face cunoscută publicului românesc această frumoasă operă, în care își pironise mintea și puterile sale un om de un rar talent, pe care, de copil încă, mă de-prinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira.

Cinci-spre-zece ani din aceștia, am păstrat cu sfințenie la mine manuscriptele lui, cercându-mă

de cate ori 'mă-a stat în putere, a da publicității cel puțin o parte din ele. Dar, spre rușinarea noastră de pene acum, a trecut un pătrar de secol de la mórtea Bălcescului mai nainte ca să pótă fi pus sub ochii națiunei române, tot ceia-ce dinsul lucrase întru cea mai mare a ei onóre.

A trebuit ca o rađă din acel foc de vitejie strămoșescă, care ardea cu dor inima lui N. Bălcescu, să străbată în sfârșit în vinele tuturilor Románilor, pentru ca să afe timpul priincios de a eși la ivelă patrioticele pagine scrise de pana lui, muiată și oțelită în sângele atător eroi ai Románilor din trecut!

Ađi într'adevăr e timp ca națiunea română să audă și tot de odată să simță adânc cugetele învietóre și spornicele cuvinte ale aceluí nobil suflet, ale acelei întinse inteligențe românești, care odată se numea *Nicolae Bălcescu!*... Nicolae Bălcescu, despre carele ne spune d. V. Alecsandri că: „cuprins de entusiasm la privirea flăcăilor ro-
„mâni ce dănțuiaii cu pletele în vînt, țecea: „O!
„mândră oste va avé România, când îi va veii
„și ei rándul pe lume!“¹⁾

¹⁾ *Nicolae Bălcescu*, Suvenire de V. Alecsandri. Un fragment în *Revista Română pentru științe, literé și arté*, București Tom. II. 1862. p. 312

Și negreșit la virtuțile ostășesci ale poporului român se gândea fără preget Nicolae Bălcescu, de orice ce el, abie în vîrstă de 19 ani (era născut în Bucuresci la 29 iunie 1819), intră în oștire și numai cu rangul de cadet (funker), doritor să împărtășescă soților săi de arme cunoștințele ce mintea-i ageră și studioasă dobîndise încă din junețe, ceru să instituie în casarmă o școală pentru soldați, unde însuși fu învățător. Apoi, după ce fu prigonit și închis cât-va timp la mănăstirea Mărginenii pentru ideile sale liberale, tot către oștire își îndreptă el gândurile, când spre a intra în căriera literară, el tipări în Iași la 1844, începutul unui studiu asupra *Puterii armate la Români*.¹⁾

Pînă la anul 1858, petrecându-și timpul în studii istorice, când la Paris, când în țeră, el scrise diferite lucrări de un mare interes pentru istoria națională, și le publică în *Magazinul istoric pentru Dacia*, pe care îl redacta în unire cu A. Treb. Laurianu.²⁾

¹⁾ Acest studiu, publicat în *Foia științifică și literară* din Iași, și apoi și în fîșioră separată, poartă titlul: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei pînă acum*. — El se completează printr'un asemenea studiu asupra principatului Moldovei, tipărit în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din Bucuresci.

²⁾ Scrierile lui Bălcescu, care au apărut în *Magazinul isto-*

La anul 1848, el luă parte activă la mișcarea națională, atât în țera Românescă, cât și, mai apoi, în Ardél. Însuși el, în scrierile sale date de noi la lumină, ne descrie adese simțirile înduioșate ce a încercat inima lui în mijlocul acelor aspirări confuze ale deșteptării spiritului național, pe care el, singur pôte pe atunci, scia să le măsore, în mintea sa erudită și patriotică, cu măsura uriașă a gloriilor trecutului.

Fără însă de a perde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmai când vedu de toate părțile avinturile generose ale poporului român înfrante sub juguri străine și asupritore, tocmai în tòmna anului 1849, el se întorse în Franța și se consacră mai cu totul lucrării capitale a vieței sale, po-

ric sânt cele următore: Tomul I. (1845): *Cuvînt preliminarîi despre isvôrele istoriei Românilor.* — *Românii și Fanarioșii.* — *Ioan Teutul, mare logofet al Moldovei.* — *Logofetul Miron Costin, istoricul Moldovei.* — *Spătarul Ioan Cantacuzino.* — *Postelnicul Constantin Cantacuzino.*

Tom. II. (1846): *Puterea armată și arta militară la Moldoveni în timpul mării lor.* — *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele Române, în deosebite timpuri.*

Tom. IV. (1847): *Campaia Românilor în contra Turcilor de la anul 1595.* — *Buletin. despre portretele principilor serei Româncii și ai Moldovei, ce se află în Cabinetul de stampe de la Biblioteca regală din Paris.*

vestirei marilor fapte răsboinice ale Românilor din al XVI-lea secol.¹⁾

Dar să-l lăsăm să-și descrie însuși starea lui fizică și sufletescă, și să ne mărginim a decopia aci o notă pe care am aflat'o printre chărțile lui, scrisă cu o mână slăbită, când se afla la *Hyères, dechemerie în 17, anul 1850*:

„Minutele în care scriu sunt pline de amar și „inristare. Pe când Europa întrégă se pregătia „a saluta triumful libertății, eroica Franță, de la „care ca tot d'a-una se aștepta semnalul, Franța

¹⁾ N. Bălcescu, în timpul revoluției de la 1848 din București, a scris în ziarul lui Bolintineanu, *Poporul Suveran*, câte-va articole, din care extragem liniile următoare:

«Părinții noștri au vârsat prețiosul lor sânge pentru a ne «lăsa de moștenire drepturile noastre politice, și datoria noastră «este a le păstra cu același putere pentru fiii noștri. Timpul «n'a venit ca să dobîndim o independență absolută. Poziția «noastră politică, de pe tractate, este bună; numai trebuie a fi «păzită de înalta Pörtă, a fi sprijinită cu statornicie de noi. «Să nu uităm că suntem datorii a apăra naționalitatea și dreptu- «rile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vârsând sângele. De vom «căde în această luptă sfântă, să cădem încăl bărbătește, astfel «cum au trăit părinții noștri, și ca dinșii să strigăm: *Măi bine «făra noastră să se prefacă într'un întins mormânt, numai să «vămână tot fără Românilor!*»

Mergând apoi la Paris, pe când se ocupa de marea lui o- peră istorică și, oșebit de o întinsă corespondență și de re- dactarea unor acte atingătoare de faptele emigrației revoluțio-

„prin fatalitate și prin neunirea filor săi, cade
„gemend în neputință sub un jug umilitor. Fiii
„fără-de-legei triumfază în toate părțile și inte-
„meiază spurcata lor tiranie. Sufletele generose,
„sdrobite și rănite de morțe, veddă apuind din ve-
„derea lor dioa mântuirii. Însumi eu, cu o inimă
„sfașiată de durere, mă lupt cu o bolă crudă și
„neimblândită, caut a câștiga timp asupra-î și a
„o întrece în iuțelă, ca să pot lăsa fraților mei
„aceste pagine din viața părinților noștri, și ca
„sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac. Cu

narilor români, el publică în *Journal des Economistes* din Paris 1850, o importantă lucrare în limba franceză, sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes*. Printre manuscritele rămase de la dînsul se află și o parte din textul român al acestui memoriu. Tot acolo găsim și un însemnat fragment dintr'o lucrare încă inedită, purtând titlul: *Manualul bunului Român, dialog între un sătean și un comisar de propagandă*. Fînd la Paris, Bălcescu mai compuse cuvîntul său asupra *Mîi, cărei Românilor din Ardeal la 1848*, pe care îl tipări într'un ziar român de acolo, *Junimea Română* din 1851; apoi conlucră saū traduse poema în prosă ce poartă numirea de *Cântarea României* și care fu mai întîiu tipărită la Paris în broșura *România viitoare* din 1851, și apoi reprodusă de d. V. Alecsandri în *România literară* din Iași, 1855, unde s'a tipărit și un fragment din cartea III-a a *Istoriei Românilor sub Michaii Vodă Viteazul*, sub titlul: *Răzvan-Vodă*.

Acestea sunt, pare-mi-se, toate scrierile Bălcescului de la 1848 pînă la morțea lui.

„töte aceste temeşuri de descuragiare, sufletu-mă
„te slăvesce încă, înţeită libertate, şi deşi ömenii
„sângiurilor au învelit cu maramă negră dulce
„faţa ta, crede că va veni ziua fericită, ziua is-
„bîndirei, când omenirea întregă se va scula spre
„a sfâşia acest vâl şi duşmanii tăi se vorü im-
„petri la vederea sörelui söu de lumină; atunci
„nu va mai fi nici un om rob, nici popor stăpân
„pe altul, ci domnirea *Dreptăţii* şi *Frăţiei*. A-
„ceste cuvinte, ce o dată am dat de devisă naţiei
„mele, vorü domni lumea; atunci aşteptarea, vi-
„sarea vieţii mele se va implini; atunci toţi
„Românii vorü fi una, liberi şi fraţi! Vai! nu
„voiu avé noroc a vedé această zi, deşi eu a-
„semeni am muncit şi am pătimit pentru drep-
„tate, şi cel din urmă al meu cuvînt va fi încă
„un imn tie, ţera mea mult dragă!“

Acea lucrare despre care el vorbeşte cu un
aşa dureros entusiasm, este *Istoria Românilor
sub Mihaii Vodă Vitezul*, la care lucra de mai
mult timp şi din care scrise o mare parte în
anii cei din urmă ai vieţii sale. Iată, de pre o
altă însemnare manuscrisă ce s'a găsit tot prin-
tre chărţile lui, împărţirea ce el voia să dea
operei sale:

„Tomul I: *Introducerea*. — Cartea I. *Liberta-
tatea Naţională* (1593—Aprilie 1595). — Cartea

„II. *Călugăreni* (Aprilie 1595—Dechemvrie 1595).
„— Cartea III. *Robirea Tăranului* (Dechemvrie
„1595—Aprilie 1599). — Acte adaose.“

„Tomul II: Cartea IV. *Unitatea Națională* (A-
„prilie 1669—Iulie 1600).—Cartea V. *Mirislău*
„(August 1600 — Ianuarie 1601). — Cartea VI.
„*Guruslău* (Ianuarie 1601 — Septemvrie 1601).—
„Acte adaose. — Lista isvórelor acestei istorii.“

Cartea întâiu, de pre cum însuși însemneză pe această ultimă notă, a fost scrisă la Paris în ierna anului 1851 (martie și aprilie) cu tóte că o mare parte fusese publicată la 1847, în *Magazinul istoric*, sub titlul „*Campania Românilor în contra Turcilor, de la anul 1595*“; a treia carte a scris'o în satul Ville d'Avray, lângă Paris, la 1851 (maiú péné la august); a patra la Hyères, în Franța meridională, la 1852 (maiú și aprilie), în sfirșit o parte din a cincea e scrisă la Constantinopole, tot la 1852, dar ea nu este sfirșită.¹⁾ Se vede că pe a a șésea nici c'o începute încă, căci nu există nici un manuscris. Actele adaose sunt adunate în mare parte, deși

¹⁾ Manuscrisul acestei a V-a cărți, scris în mare parte de însăși mâna cu totul slăbită a Bălcescului, se oprește la pagina 138 cu însemnarea numărului capitolului «XXXIII», cu care avea să urmeze textul său. D. Greg. Tocilescu, în interesanta monografie ce a publicat asupra lui *Nicolae Bălcescu; viața,*

n'aũ fost încă puse în orînduială de autor; cãt despre lista isvórelor, aflãm în notele lui, titlurile a mai mult de 225 scrieri vechi și moderne în felurite limbi, ce le-a consultat d'a dreptul séu în traduceri, care el pune a să i le facă. Din *Introducere*, se vede, de pre sumariul ce ne a lãsat, cã voia să facă un tabel al vieții sociale a Romãnilor din trecut; dar ast-fel cum o avem ea este mai mult un schelet al lucrãrei proiectate.

Nicolae Bãlcescu nu avu dar timpul sã-și aducã pênã la capët întreprinderea sa. Muncit de dorul țerei, luptãndu-se cu o repede bôlã de pept și mai adese și cu neaverea și izolarea în țerã strãinã, el se decise a se porni la Constantinopole ca sã obținã voia de a se reîntórce la cãmînul pãrintesc; acolo însă i se refusã favórea

timpul și operele sale, 1819—1852. (tipãrit în *Columna lui Traian* a d-lui B. P. Hasdeu, Bucuresci, 1876, No. 5, și apoi în fișiorã separatã) face urmãtóra curiosã observațiune:

«Aci se opresce pana lui Nicolae Bãlcescu.

«Era capitolul 33 al scrierei sale, care corespunde la capitolul 33 al vieții sale, vîrsta în care a murit!... Este o cîntimplare curiosã, analogã cu aceia a lui Napoleon cel mare, cîn manuscriptele cãruia s'a gãsit un manual de geografie, scris cîn junețea sa, neterminat și care se oprea tocmai la insula «S-ta Elena, unde, 30 anĩ mai în urmă, marele împãrat avea sã-și sfișcã cariera.»

de a vedé pămîntul său de nascere,  i atunci cu sufletul întristat, cu puterile slăbite, singur  i lipsit mai de t te, se întorse tot pe mare către apus, purt nd mere  cu sine scumpul s u avut, manuscriptele sale. La 5 octomvrie 1852 el ajunsese în Palermo, unde spera să afe, sub clima căldurósă a Siciliei, alinare pentru suferin ele peptului s u atacat; dar după  ese s pt mani de vie t  tristă  i izolată, la 16 noemvrie, el i i dete sufletul departe de ori ce inimă amic , năpustit pe patul unei ospătării  i l s nd numai cu limbă de m rte t te scrierile sale, unuia din prietenii săi, d-lui Ion Ghica.

 E nu avea la sine mai mult dec t o sumă de 30 franci; nu era nimeni acolo ca să-i cumpere măcar un loc la cimitir. Cioclii ridicară cadavrul străinului din ospătăria „alla Trinacria”  i-l afundară în gr pa de ob te a săracilor din m n stirea Capucinilor de la Palermo.

Când la 1863, ca ministru al instruc iunii publice, am cerut  i am ob tinut de la Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, carele iubise  i scia să pre uiasc  pe Bălcescu, autorisa iunea de a tr mite din partea guvernului român ca să ridice de pre  ermul străin  i să aducă în patrie, ósele aceluia bărbat cu care na iunea română se p te m ndri, tr misul nostru d-nul Nicolae Io-

nescu, a putut numai să constate la fața locului că trupul lui Nicolae Bălcescu era pentru vecie amestecat printre osemintele sărăcimei din Palermo. D-lui ne aduse de acolo numai ultimele voințe ale ilustrului răposat.¹⁾

Abie astăzi însă, douăzeci și cinci de ani după a lui morțe, ele se îndeplinesc în parte.²⁾ D. Ion Ghica

¹⁾ Testamentul lui N. Bălcescu, pe care l'a adus d. N. Ionescu de la Palermo, și care se păstrează la Ministerul Instrucțiunii publice al României, împreună cu raportul trimisului nostru, fusese încredințat de însuși răposatul, consulului turcesc din acea localitate. Simțind sfârșitul său, el puse să i se facă o listă amănunțită de tot ce posedea cu sine, în care arătă că voința sa este ca manuscrisele lui să se dea d-lui Ion Ghica, carele se află pe atunci în Turcia. Un preot grec din vecinătate priimi, de pre cererea sa, cea după urmă a lui mărturisire și cel după urmă al lui suspin. Lădița cu obiectele rămase de la Bălcescu a fost de mult trimisă familiei sale de către proprietarul ospătăriei «alla Trinacria». Ast-fel s'a întâmplat ca d-nul C. Bălcescu, care avea manuscritele la sine, să mi le încredințeze încă de la 1861 spre a le tipări în *Revista Română*. De atunci ele au stat pînă estimp la mine (1876).

Pe de altă parte, testamentul adus în țară de d. N. Ionescu la 1863, rămasese și el uitat în dosarele Ministerului.

În fine abia acum, prin concursul d-lor Ion Ghica, C. Bălcescu și al meu, voințele ilustrului răposat încep a-și căpăta a lor realizare.

²⁾ Bălcescu, într'o adresă către *patronul Asociației literare române*, arăta că scrierea sa asupra *Epocei lui Michail Vitezul*

a oferit Societății Academice Române prețioasele manuscrite ale lui Bălcescu, care de la anul 1861 au stat în păstrarea mea, încredințate fiindu-mi de fratele răposatului, de d-l Costache Bălcescu.

Încă de atunci am început a tipări în *Revista Română*, o parte din *Istoria Românilor sub Mihail Vodă Vitezul*,¹⁾ dar nu am putut merge

fiind aproape terminată și având numai câte-va luni de lucru spre a o sfinși, el dorește ca ea să fie tipărită în două frumoase volume în 8°, de pre împărțirea expusă mai sus, și tot de o dată să fie ornată cu un portret al lui Mihail Vitezul, gravat pe oțel, de pre al lui Sadeler, făcut în Viena la 1601, precum și alte patru executate în xilografie. Dorește asemenea să se trimită un june inginer român în țera ca să ridice planurile deosebitelor localități mai importante, citate în cursul operii. Aceste cheltuieli cere de la *Asociație* ca să le facă; iar pentru ostensiunile sale proprii și pentru toate cheltuielile făcute cu cumpărări de cărți rare și cu traducțiuni, el nu reclamă nici o indemnizare, nici măcar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acordă statutele *Asociației*. El se întemeiază însă a crede că, dacă nu meritele operii, dar negreșit faptele ce ea cuprinde sunt de natură a deștepta în inimile Românilor simțiminte spornice pentru realțarea și întemeierea naționalității noastre.

¹⁾ *Revista Română pentru științe, litere și arte* cuprinde în volumul I. (1861) *Introducerea, Cartea I* și parte din *Cartea II*; în vol. II (1862) urmare din *Cartea II* până la sfârșitul ei; în vol. III (1863) o parte din *Cartea III*.

mai departe de cât pînă pe la mijlocul cărții a III-a.

Societatea Academică Română, fericindu-se de prețiosul dar ce a primit și doritoare de a se pune la înălțimea misiunii sale, răspândind printre Români, mai cu sémă producțiunile literare și științifice ale geniului național, n'a voit să întârzie catuși de puțin spre a da publicitate măreței opere a nemuritorului N. Bălcescu.

Mi-a acordat mie dorita onóre de a dirige această grabnică tipărire, în care s'a socotit mai oportun de a înlătura de o cam dată toate notele indicătoare de autorii consultați de Bălcescu în erudita și conștiințioasă sa lucrare, și de a tipări scrierea originală în așa chip ca ea să fie mai lesne de citit pentru orice clasă de cititori.¹⁾

Sperăm și credem că această carte, așa cum este, va aduce folos și întărire cugetului național al întregii Românimii!

A. I. Odobescu.

București, 16 Noiembrie 1877.

¹⁾ Pentru acesta, am adoptat un format mai mic și mai puțin decît cum dorea Bălcescu, și ne am servit de o ortografie română care, fără de a exclude caracterele etimologice ale cuvintelor, întrebunțeză însă accentele și codițele (cedille), depărtate din scrierea românăscă dincolo de Carpați. Acesta este și felul de ortografie cu care se servea Bălcescu, când scriea cu litere latine. Tot manuscrisul *Istoriei Românilor sub Mihail Vodă Viteazul* este de mâna lui, scris cam într'ast fel.

INTRODUCERE

SUMARIU.

Partea I. — Ideea progresului; legea istorică; tabloul despre istoria Românilor de la început pînă acum.

Partea II. — 1. Care este calea noastră națională? — Unitatea națională? — 2. Scopul social care este? — Încotro trebuie a alerga? — 3. Revoluția socială. — Cestia proprietății. — 4. Revoluția politică. — Libertatea individuală. — Egalitatea și speciile ei. — Votul universal. — Suveranitatea națională. — Juriul. — Tiparul. — Asociațiunile. — 5. Puterea sîu guvernul. — Camera și Domnul. — 6. Legile. — Judicătoria. — 7. Puterea armată. — 8. Dajdii. — 9. Educație. — Instrucție. — 10. Bunurile mănăstirești. — 11. Comunității.¹⁾

I.

Sînt opt-spre-zece secolii și jumătate de cînd Christos întreprinse a răsturna lumea vechie, civilizația păgână ce reprezenta principiul din afară

¹⁾ În schița necompletă, scrisă repede și fără ordine, ce posedem din *Introducerea* autorului, cele mai multe puncte din

obiectiv, al naturii și alii silei, substituind în locu-
o altă lume, o altă civilizație întemeiată pe prin-
cipiul din lăuntru, subiectiv, pe dezvoltarea abso-
lută a cugetării și a lucrării omenesci în timp și
în spațiu și prin identitatea între esența naturii
spirituale a omului și esența naturii divine; el des-
coperi fie-cărui individ legea libertății, a demnită-
ții, a moralității și a perfectibilității absolute.

După ce în Evangelie Mântuitorul ne arată legea
morală, absolută, nemărginită, *Legea dreptății* și
aruncă omenirea pe calea nemărginită a unei des-
voltări regulate, progresive, supuind natura, sila,
lumea din afară sub preponderanța absolută a
minții și a cugetării, prin sângele său vărsat,
prin mărtașă sa, el ne arată legea practică, legea
lucrării, legea jertfirii, a iubirii și a *frăției*, chi-
pul cu care ne putem mântui, putem învinge răul
și îndeplini menirea morală a omenirii, adică mai
întâi prin cuvânt, prin idee, pe urmă prin lucra-
re, jertfindu-ne individul familiei, acesta patriei,
patria omenirii, viitorului.

Legea evanghelică, descoperind spiritului cauza

acest cadru așa de întins, au rămas neatinsă; însă multe din
ideile ce el le voia să dezvolte în acest tabel preliminar, se
află în alte lucrări ale sale, sau tipărite în *Magazinul istoric
pentru Dacia* și aiurea, sau încă inedite printre manuscrisele
păstrate de la dânsul.

absolută, proclamând menirea omenirei și a lumii, împinse mintea omenescă la demonstrarea și realizarea ei. De atunci știința nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului, pe observație, pe experiență, pe calcul, a continuat zdrobirea lumii vechi, revoluționarea sa și perfecționarea religiei, moralei, politicei, societății întregi, nimicind orice domnie individuală, supuind acțiunea omenescă legii absolute și universale a libertății și a științei, căutând realizarea în omenire a *dreptății* și a *frăției*, aceste două temelii ale ordinii absolute, perfecte, ale ordinii divine. De atunci omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa, către absolut, către nemărginit, către Dumnezeu. Care ore va fi rezultatul final al acestei căi? Această mișcare de perfecția are-va ore un termen? Răul peri-va de tot din lume? Omenirea ajunge-va vre o-dată a-și identifica în tot esența divină? Acest secret, mintea omenescă nu-l poate încă pătrunde. Aceia ce scim este că, din transformări în transformări, omenirea merge într'un progres continuu, a cărui mișcare e cu atât mai repede cu cât mai mult înainteză; că fie-care pas al viciei omenirei este un pas în această cale care o apropie de Dumnezeu; că fie-care pas al ei este un triumf al binelui asupra răului.

Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra

acastă transformare continuă, această mișcare progresivă a omenirei, această dezvoltare a simțimintului și a vieții omenesci, sub toate formele din lăuntru și din afară, în timp și în spațiu.

Subt ochiul Provedinței, după legile și către ținta hotărâtă de dînsa mai de 'nainte, omenirea înainteză în evoluțiunile sale istorice.

Prin împărțirea funcțiilor, națiunile în omenire, ca și individele în societate, producă chiar prin diversitatea lor, armonia totului, unitatea.

Orî ce nație, dar, precum și orî-ce individ, are o misie a îndeplini în omenire, adică a concurge după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturei, la perfecționarea înțelegerii și a simțimintului omenesc, potrivit lezei divine și eterne care guvernă ursitele omenirei și ale lumii.

Dar pentru că este o Provedință care păstrează ordinea creației și care dirige faptele omului, prin accia nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității, prin accia nu se stinge libera lui voință. Dumnezeu nu a înzestrat pe om numai cu minte spre a deosebi binele din rău, arătându-î și legile prin care se pôte povățui în calea binelui și învinge răul, dar încă el l'a înzestrat cu *voință*, lăsându-l liber în alegerea sa. Vaî dar, de aceea nație care calcă voia lui Dumnezeu, care preferă

răul, binelui Dumneșeu o părăsesce; viața ei se stinge în viața omenirei și ea expiază printr'un lung martir călcarea legii lui Dumneșeu. Acest timp de expiație ce o nație seșu chiar omenirea intrăgă suferă sub legile lui Dumneșeu și ale gândirei, se pare adese un repaos, o stare în calea progresului, un pas înapoi, o oscilație istorică; dar mai adese suferința este un bold mai mult către perfecționare și din eccesul răului ese binele.

«Mersul general al omenirei, — șice învățatul istoric Cantù,— în căile ce Provedința pregătesce, aduce «acele minunate reînnoiri ce se facă pe pământ și «scotă binele din rău. Dar Dumneșeu este răbdător, căci este etern, în vreme ce omul, care simte «traul seșu scurt, ar dori ca tot lucrul să se îndeplinescă în acest moment iute în care el vine ca «să suferă, să expieze, să se amelioreze și să móră.

«Așa astronomul ar dori ca cursul Uranului să se «pripescă, ca ast-fel, fenomenele sale reproducându-se, să confirme adevărul calculelor lui. Număi «ignorantul crede că o cometă este accidentală, «fiind-că nu vine în fie-care an. Viața adevărată «se întemeiază în lucrarea lui Dumneșeu asupra «zidirilor sale și a omenirei colective asupra fiăcărui om în parte, în unirea materiei cu spiritul, «al *Eului* cu lumea din afară : pentru aceia, Pascal șicea că tóte părțile lunei sunt lánțuite într'ast-

«fel de chip, că e peste putință a cunoște una
«fără cele-lalte și fără totul. — Minte, înălțându-
«se prin umilință, scie observa cu confiență și
«respect cărările divine; ea pôte mult, căci cu-
«nôște cât pôte și în loc de a-și răsipi puterile
«împotriva unor stavili nebiruite, ea le concen-
«trază în drepte hotare și astfel se face ajutătorea
«Provedinței.»

II

Dacă fie-care nație are o misie evangelică de
împlinit pe pământ, să cercetăm și să întrebăm și
pe această nație română atât doritoare astăzi de
viață, ce a făcut? Ce lupte a purtat pentru reali-
sarea legei lui Dumnezeu, atât în sinul său cât
și în omenire? Istoria, lumea are drept a-i cere
astă sémă, căci nu trebuie a uita că cu totă sfin-
țenia dreptului său, astăzi nu e destul ca o nație
să și aibă un loc pe charta lumii, să și reclame
acest loc și libertatea sa în numele suvenirilor is-
torice, pentru ca dreptul său să ajungă a fi res-
pectat și recunoscut de cele-lalte nații; trebuie tot
de-o-dată ca ea să pôtă dovedi folosul ce a adus
și pôte aduce lumii? trebuie să arate formula în-
țelegetore ce ea representă în marea carte a în-
țelegerei și a istoriei omenesci.

Să aruncăm dar o ochire asupra țărilor acestei nații române și să vedem ce a făcut în acești opt-spre-zece secolii, de când se află statornicită pe pământul său. Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare.

III.

Adusă de marele Traian în Dacia, după nimicirea locuitorilor ei, favorisată de împărații următori, de care atârna d'a dreptul această țară, colonia romană, în vreme de 160 ani, ajunsese într'o stare foarte înfloritoare și deveni una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărății romane. Mai mult de șapte-zeci cetăți, împreunate cu drumuri minunate, așternute cu piatră, basilicele, templele, amfiteatrele, băile, apeductele, ale căror ruine încă se găsesc, ne o dovedesc în destul. Dar, alături cu această mare civilizație materială, două rele mari care mistuia împărăția și-i pregăteau căderea, *robia și proprietatea cea mare*, trebuiau să producă în noua colonie stricăciunile lor, înghițind cu încetul proprietățile mici ce fiecare colon dobândise la început și substituind robii la omenii cei liberi.

Ostenită de atâtea rele ce o rodeau în sineși,

împărăția romană trebui să caadă; unitatea falsă la care ea supusese prin silă lumea, trebui să se sfarme ca să facă loc unei organizări progresive, unei unități mai adevărate, produsă prin armonia naționalităților libere. Dumnezeu atunci, ca să schimbe fața lumii vechi și să o întinerască, împinse potope de nații barbare asupra-i.

IV.

Aședată la porțile împărăției și în trecătorea Barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt secolii îi vedu trecând și retrecând pe pământul ei. Coloniile romane din această țară nu pregetară a apăra cu bărbăție patria lor adoptivă și chiar împărăția ce-i părăsise, iar când se vedură copleșiți de numărul dușmanilor, ei se traseră în munții Carpați, unde-și păstrară naționalitatea și independența lor. Chiar în acele vremi furtunoase și nenorocite, Romanii Daciei nu uitară că au o misiune în omenire. Prin relațiile lor cu Barbarii, ei introduseră între dinșii cele d'întîi cunoscințe de agricultură, artele folositoare și cuviințele vieții civilizate, și prin legăturile de interes și de comerț, ei schimbă răutatea și dușmănia lor asupra imperiului roman, într-o prietenie folositoare și siliră pe Barbarii a căuta să se statornicească și să se civilizeze. Pe la anul 865, Bulgarii, popor finez, prin Ro-

măniș din Dacia nouă primescū religia creștină și înfrățiți împreună, întemeiază un stat puternic, alegându-și regi dintre Români. Pe la începutul secolului al XI-lea, acest regat căzând în turburări civile, se subjugă de Vasilie II-lea împăratul Orientului și rămâne sub puterea Grecilor până la al XII-lea secol, când el reînvie mai puternic sub frații români Petru, Asan și Ioan și, după o existență glorioasă de două secol, cade la 1392 sub Turci.

Româniș din Dacia veche, când putură resuffa de Barbari, eșind din asilurile lor, întemeiară deosebite staturi mici, pe la secolul al X-lea și al XI-lea, care în secolul al XIII-lea și al XIV-lea, se intrupară printr-o mișcare de unitate în două staturi neatrinate, al țerei Românesci și al Moldovei.

Cu întemeierea acestor staturi, evoluțiile istorice ale Românilor se facū mai iămurite ; de atunci viața lor ne este mai bine cunoscută.

V.

În cea d'întiū epocă a întemeierii principatelor țerei Românesci și Moldovei, care cuprinde tot secolul al XIV-lea (de la 1290 până la 1418), vedem că aceste state se aflară ameninate în

naționalitatea și existența lor politică, când de Unguri, când de Poloni.

După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenții cadu sdrobite de vitejia Românilor. În aceste răsbóie ei se pregătescú, ca într'o scólă, pentru alte lupte mai mari ce îi așteptă, cu o nație și mai barbară și mai puternică, Turcii Osmanî, care pe la 1360 năvălescú in Europa și amenință a o cuceri. Încă din anul 1373, Ladislaú, voevod al Țerei Românescú, se opune acestor barbari și se încercă a pune stavilă furiei lor de cuprinderi. O luptă care trebuia să țină aprópe patru secolî începu atuncî, luptă în care Româniî vėrsară șiróie de sânge și se jertfiră ca nisce martiri pentru apărarea civilizației în contra barbariei. Impărăția româno-bulgară cade sub isbirile Turcilor (1392); *Mircea cel bėtrân*, unul din cei mai mari și mai vestiți voevođi ai noștri, reclamă de la Turci acéstă moștenire; el voiesce a întrupa tótă români-mea într'un singur stat și caută a-și dobândi Bulgaria și Moldova. Acum întiași dată vedem ideea de unitate arėtându-se, idee care va fi ținta secolilor viitorî și a tuturor voevođilor celor mari. Strivit însă între Unguri și Turci, Mircea este silit a părăși o parte din concuistele sale și a priimi încă și suzeranitatea Porții.

Tractatul ce el încheie cu Baiazet la 1393 asigură Românilor drepturile următoare :

1. Dreptul de a profesa nesupărați religia lor, de a-și alege voievozii și de a se cârmui independent după legile lor.

2. Dreptul d'a face războiul său pace.

Îndatorirea Românilor către Turci sta într'un ușor tribut anual de 3000 banii roși.

În Moldova, *Alexandru cel bun*, ce domnia în această vreme nesupărat încă de Turci, apără vitejesc independența țării sale de către Poloni și le răpesc Pocuția care, mai un secol, rămâne întrupată cu Moldova.

Cu acești mari domni, *Mircea* și *Alexandru*, se încheie această epocă. Ei completară instituțiile țării lor.

Să aruncăm o privire asupra acestora, căci organizarea din lăuntru a societății singură ne poate explica evoluțiile istorice prin care nația română trecu.

VI.

Domnul, ales în țera Românescă, moștenitor în Moldova, cârmuia țera împreună cu un sfat de două-spre-zece boieri, întocmit, în țera Românescă de Negru VV. Ori ce act însemnat al cârmuirii, precum și ori-ce danie, trebuia să fie făcut cu în-

voirea sfatului și subscris de dînsul. Puterea d'a face legi, d'a scôte dăjdiî sta în *Adunarea sêu Soborul a tîtă țera*. Originea acestor adunări isvorasce din municipalitățile romane și din sobórele Goților, care în lunga petrecere a lor în Dacia lăsară multe urme și obiceiuri între Români. Aceste adunări se convocaū de Domn pentru facerea legilor, pentru orînduirea dăjdiilor, pentru hotărîre de răsboiū sêu de pace. Când tronul era vacant, atunci mitropolitul le convoca pentru alegerea Domnului. Ele judecaū asemenea în pricinile de vinî marî politice, cum facū Camera Lorđilor și a Pairilor în Englitera și Franța. Ele se compuneaū :

1. de clerul, adecă mitropolitul ca president, episcopii și egumenii mănăstirilor ;
2. de boierî, atît cei în slujbă cît și cei din afară ;
3. de deputații braslelor.

Clerul ca și mănăstirile n'aveaū la început privilegii deosebite și eraū cu totul sub jurisdicția statului.

Boierii eraū slujbașii țerii, adecă capi și ofițerii puterei armate, fiind țera organizată ostășesce; ei nu formaū o clasă nobiliară ca în Europa, n'aveaū nobilimea feudală, de conuistă, de origină, nici dreptul d'a fi singurî proprietari de pămînt, d'a

moșteni titluri și slujbe, d'a fi osebiți din legea comună pentru toți. Aceste principie, care singure constituiesc o castă nobiliară, n'aũ fost nici o dată recunoscute în țerile năstre. Tot-d'auna tot românul a avut dreptul a se face proprietar de pămînt și a ocupa slujbele statuluĩ; titlurile n'aũ fost decăt pe viață, fără a lăsa drept la urmași; ele nu existaũ la început ca titluri, căci nu se dau deosebit, ci representaũ numai numirea funcțiilor. Boierii ca toți orășenii se numiaũ *Jupani*, adecă cetățeni.

Braslele se alcătuiã de ăre-carĩ slujbași mãi mici ai țerii și de deosebítele categorii ale burgesei, locuitorilor din orașe, ale moșnenilor și ămenilor liberi.

Orașele ce își dobîndiserã și își păstrară libertatea lor, constituindu-se pe principiul comunal, se ocărmuiaũ de o magistratură alésã pe fie-care an și compusã de un *Județ* și de duoĩ-spre-đece *Pãrgari*.

Țera luã o organizație ostășescã și o centralizație puternicã. Județele se dau sub comanda unui căpitan care unia în mãna sa puterea administrativã, judecãtorescã și ostășescã. Organizarea armatei permanente, a miliției și a glótelor (*Landsturm*) lăcea din tot Românul un soldat la nevoie și singurã pãstrã independența amenințatã de străini.

Dacă vom trece la organizație economică a țerei, găsim pe cei mai mulți locuitori, moșneni și reze-mași, adică liberi și cu proprietățile lor; dară lângă dînșii, sînt și proprietăți mari pe care se află locuitori servi, robi ai pămîntului, căci în urma năvălirii Barbarilor, robii romani se transformară pretutindeni în robi ai pămîntului. Întocmai după cum în Europa se obișnuise a se da acestor servi numirea de *Romani*, așa și la noi servagiul fu numit *Românie* și *Vecinătate*, căci proprietarii din țera de jos, unde mai cu seamă erau proprietățile mari, își aduseseră coloni din țera de sus și din Români din țările vecine. Robirea completă a acestora veni foarte târziu, căci la început stăpânul pămîntului făcuse trei părți din pămîntul său, din care două le împărțea în părți mici pe la coloni și cea-l-altă era cultivată de aceștia în folosul stăpânului, prin mijlocul *clăci*, adică a unui număr de zile de lucru obligat. Robirea completă a lor veni însă foarte târziu, căci pînă în secolul al XVII-lea, ei puteau a se muta de la o moșie la alta, plătind *gălăta de eşire*.

Dăjdiile erau așezate pe toți de o potrivă.

Acestea sînt liniile principale ale constituției țerei pe la începutul secolului al XVII-lea. Idealul ce Români goniră în organizația lor era *Egalitatea* în drepturi și în stare. Dar, în această orgi-

nisare, erau vițuri isvorite din ideile feudale ale timpului și care sură pricina zdrobirei acestei constituții. În această republică războinică se află, deși slabe la începutul ei, elemente sociale monarchice, aristocratice și democratice. Puterea publică nu era delegată vremelnicește de popor unor aleși ai săi, dară se afla din drept în mâna capilor războinici ai țării. Era firesc lucru ca acești capi, care concentrau în mâna lor puterea politică și militară să ia cu timpul o preponderanță deosebită asupra claselor de rând. Lipsa de comerț ne dând vre-o dezvoltare stării de mijloc, ea, ca și poporul se afla slabă în privința boșerilor și, după organizația militară a țării, era în dependența unui soldat către șeful său. Atât boșerii în slujbe cât și cei afară de slujbe *Maziliți*, fiind din drept membri ai adunărilor, aceștia ajunseră a fi pre numeroși.

Atunci boșerii, împreună cu clerul, căutară mereu a se constitui în caste, dobândindu-și privilegii și concentrând toate drepturile în mâinile lor; asemenea și în proprietățile cele mari, ei căutară să absorbă proprietățile cele mici.

Domni ce reprezintă principiul monarchic, favorisăți prin centralizarea statului, căutară mereu, rezemați pe elementul popular, a-și întemeia puterea lor despotică asupra boșerilor și a se face independenți de dinși, constituindu-se ereditari.

Lupta dar trebuia să începă între aceste trei elemente oposite și vrăjmașe. Începută încă din al XIV-lea secol, ea continuă în al XV-lea și al XVI-lea. Doborând întâiu puterea elementului monarhic, aristocrația dobori în urmă și elementul popular și după aceste două ruine ostenită, cădu și ea zdrobită sub o burgessie străină, sub Fanarioți.

VII.

Istoria noastră n'a fost de loc séu a fost rău scrisă pêne acum. În luptele și revoluțiile din lă-untru care au umplut secolii al XV-lea și XVI-lea, istoricii n'au vădut decât nisce lupte de preten-denți la tron și n'au pătruns principiul și interesele ce fie-care pretendent reprezenta. Într'un stat organizat ca al nostru, unde nici o familie n'avea dreptul de stăpânire, cestia dinastică nu putea avé loc după cum s'a presupus de istorici.

Îndată după mórtea lui Mircea I-ii, partidele între care era țera împărțită, începură lupta între dînsele, fie-care puindu-se sub unul din fii séi. Turcii și Ungurii gădescu prilej a se amesteca între deosebitele partide, susțiind când pe una, când pe alta și a călca libertatea nației. Puterea Domnilor însă, ajutată de elementul democratic, eși biruitoare din aceste lupte între dușmanii din lă-untru și cei

din afară. *Vlad-Dracul-Vocvod* ținu sus și puternic frânele guvernului, dobândind o glorie nemuritoare în luptele sale cu Turcii și zdrobind aristocrația. *Tepeș* urmăzează înainte și mai tare pe calea lui; cu o asprime tiranică, dar dreaptă, el nimicesce facțiunile din lă-untru și respinge nenumăratele orde turcesci, ce Mahomed al II-lea conducea asupra Românilor. Silit mai târziu de nevoie să încheie un tractat cu Turcii, la 1460, el păstrează stipulațiile celui de la 1393, urcând numai tributul la zece miș galbeni și recunoscând iarăși suzeranitatea seii supremația nominală a Porții. Acest tractat încă și astăzi formeză dreptul public al țării seii, cum se numesce acum, Capitulațiile ei cu Porta. Aristocrația atunci se aruncă în brațele Turcilor și isbuti să gonescă din țară pe energicul Domn. Partida Domnilor îmbrățișa mai în tot d'a-una pe Unguri; iar poporul mai adese rămânea indiferent într'aceste lupte, pene când vedea libertatea amenințată de vrăjmașii din afară; atunci el alerga la apărarea țării sub stégul Domnului. Adese ocrotit de Domni, el însă era slab către cele-l-alte partide, căci toți capii ce eșiau din popor intrau firesce și se identificau cu una din partidele dominante.

Lupta, cu deosebite alternative între ambele principie, continuă pene la *Radul cel mare* (1493

—1508), care se încercă cu o politică de conciliație, fără de a isbuti. El cercă atunci a balanța puterea boierilor, dar revoluționând organizația democratică a clerului și făcându-l un corp privilegiat, îi creă interese conforme cu ale boierilor și le dete un auxiliar. Radu-cel-mare fu dar un sprijin puternic al aristocrației.

Cu acest Domn se încheie această epocă.

În Moldova asemenea, după mórtea lui Alexandru-cel-bun, boierii caută a doborî puterea Domnilor, constuită acolo și mai tare pe principiul ereditar. Poloniî se amestecă în ambele partide cu scop de a domina și de a supune țera; din mijlocul acestor sfășieri care amenințau peirea, ese un om puternic, care întórce spiritul nestatornic al partidelor către dușmaniî din afară. Acesta fu Ștefan-cel-mare. Patru-șeci de ani de-a pururê călare, pe câmpul bătăliei, el apără voincesce țera și creștinătatea. Moldavia e atunci în culmea sa și trage asupra-și mirarea lumei. Papa numesce pe Ștefan, *soldatul lui Christos.....*¹⁾

¹⁾ E învederat că de aci înainte textul autorului se compune numai de note, fără de redacțiune definitivă; totuși am socotit că va fi mai bine a reproduce după manuscrisul, elementele din care Bălcescu proiectase a-și forma *Introducerea* la mărta sa operă istorică.

Ștefan iea proiectul lui Mircea și caută a uni țările, dar spiritul individual al Românilor sdobesce întreprinderea marii

În aceste timpuri frații noștri din Transilvania, deși Huniad și fiul său cârmuiră sórta Ungariei, perdú drepturile lor.

Dacă acest secol fu pentru Români un secol în care începură luptele din lă-untru, dacă rezultatul lui fu stingerea democrației, tot fu însă secolul cel mai glorios, secolul prin care se renumiră și în care se luptară puternic pentru libertate. Ceii mai mari bărbați ce produse acest secol în omenire, fură Români *Dracula-Voevod*, *Vlad-Țepeș*, *Ican Huniad* cu fiul său *Matiaș* și în sfârșit *Ștefan-cel-mare*; ei plană asupra acestui secol glorios.

Boierii țerei recrutându-se tot mereu din elementul popular desfășoră pe lângă dorința de a constitui libertatea lor asupra tronului, o vitejie rară împotriva vrăjmașilor din afară.

Dar izolându-se de popor, încet cu încet, facú pe acesta apatic. Țera slăbesce și Turcii îndrăznescú mai mult și, în secolul următor, ea cade cu totul sub domnirea lor.

VIII.

Dupé mórtea lui Ștefan, în Moldova *Bogdan*, fiul său și *Petru Rareș* calcă pe pasurile lui, ținú

cu strășnicie liniștea în lă-untru și apără și întindă hotarele țării de dușmanii din afară. Dar, presurați de dinșii, ei caută de se învoiesc de bună-voie cu cel mai puternic, cu Turcii, sub condiții încă mai favorabile decât Muntenii. Dar boierii, ca să isbutescă, nu se apără nici de asasinat, nici de trădare și caută a sdrobi puterea Domnilor; se aliază cu Turcii și isbutesc a lua preponderanța totă în țară, a face tronul electiv și cu totul în dispoziția lor. Țera cade în gróznice sfâșieri și abusuuri; *Lăpușnenul* răsbună crud țera asupra boierilor.

În aceste sfâșieri, niște creaturi ale Turcului, străini favorizați de popor în ură asupra boierilor, iaă puterea. *Despot* voiesce a civilisa. . . . Unul din aceștia, *Ion-Vodă* caută a se rezima în contra boierilor și a Turcilor, declarând rășboi acestora. Trădat, el cade glorios în luptă. Țera cade atunci cu totul sub puterea și în prada Turcilor, care îi răpesc pênă și dreptul de a-și alege Domni și a-țeștia ajungă a fi mai puțin decât un pașă.

În țera Românească, după Radul-cel-mare, *Mihnea* iea cu putere, înțelepciune și patriotism, cărna țării, dară boierii nu-l pot suferi și, având în capul lor pe Basarabesci seú Pârvulesci, numiți astfel după banul Pârvul, ei isbutesc, prin ajutorul Turcilor a-l depărta, ba încă a-l și ucide în Ardél, unde se trăsese. Pârvulescii numesc pe *Vlăduț*

Domn, dar, văcînd pe acesta că voiesce a se libera de epitropia lor, îlucidă și dau puterea unuia dintr'înșii, lui *Neagoe Basarab*. Bun și blând, acest Domn face pe popor să țiete triumful boierilor și ale clerului. El robesce o mare parte a țerii mōnăstirilor și o mare parte a mōnăstirilor ca metode străine grecesci. După mōrtea lui, partidele se răscolă; fiă-care își numesce un Domn și Turcii intervină cu multă îndemănare, pună mîna pe țera și o declară pašalic. Acastă isbire deșteptă pe Român; primejdia îi unesce și sub *Radul de la Afumaș*, ei se luptă pentru drepturile naționale și triumfă.

De la mōrtea acestui Domn, 1552—1592, lupta continuă cu deosebite alternative. Pōrta începe a numi singură Domni; tributul se mări nemăsurat;¹⁾ dajdiile asemeni. Țera ajunsese într'o tică-

¹⁾ Găsim într'o condică de note manuscrise a lui N. Bălcescu, următōrea însemnare asupra tributului țerii, pe care am scotit de folos a o publica aici: *Nota editorului.*

«3 miș bani roși la 1593.

«10 miș galbeni la 1460.

«Pe urmă se urcă la 12 miș de galbeni.

«14 miș galbeni la 1524, adăogiți de Radul al VII de la Afumaș.

«La 1564 Petru II, feciorul lui Mircea III, măi adaogă 5 miș galbeni și făcu ast-fel tributul de 19 miș galbeni.

loșie mare și mergea cu pași repezi spre o ruină toală, când brațul de fer al lui *Mihațu* o opri la marginea prăpastiei. Lupta pentru independență reîncepe cu glorie. După ce acesta se asigură, *Mihațu* întreprinde *Unirea Românilor*. Spiritul și individualitatea nației se întrupază în tr'insul. . . . Mai norocit decât Ștefan, el izbutește, dar cade în această luptă, întimpinând vrăjmășia Austriei, care scôlă pe Unguri împotriva Românilor. Aceste nații generose, cărora atâtea interese le impun datoria d'a trăi frățesce împreună, se zdrobesc una de alta în folosul Austriei.

Mihațu cade ucis hoștesce de Austriaci și cu dînsul cade și puterea Românilor și sperările ce creștinătatea, cu toate națiile Orientului, pusese în Români, pe al căror șef îl numeau *Stéua lor de la Răsărit*.

«Sub Mihnea II fiul lui Alexandru II (1577—1587), Turcii erau atât de puternici încât cereau un tribut pe an de 150 mii galbeni.

«Petru III, la 1583, făgădui Sultanului 80 mii galbeni pentru numirea sa pe tron, dar nu își ținu făgăduiala și fugi în Transilvania, luând cu sine din vistieria țării 400 mii galbeni.

«La 1587, beșul Rumeliei smulse de la fiecare din Domnii Valachiei și Moldaviei câte 10 mii galbeni.

«La 1591, Turcii cerură a mai urca tributul.»

Într'acești două secolî întregi, Româniî se arătară vrednicî de sine și de menirea lor. Clasa boierilor mai cu sēmă, întinerită tot mereu prin elementul energetic ce eșia din popor și se absorbea într'insa, făcu țerii și omenirei slujbe mări. Viteză, roditore în fapte eroice, în exemple sublime de jertfire, ea representă simțimîntul răsboinic al nației și udă cu sângele sēu lauriî patriei.

Națiile în care simțimîntul prevaléză, dacă nu slujescū omenirei prin desvoltarea minței, ca Franțesiî, Englesiî și Germaniî, dar prin lucrare, prin jertfire îi egală și îi întrecū și le dau răpaosul d'a lucra. Astfel Dumnezeu împarte funcțiile între nații și, prin lucrarea comună, omenirea se desăvirșesce.

De la începutul secolului al XV-lea lupta se încinsese între principiul libertății, care voia a mărgini puterea prinților, și principiul autorității care voia a o întări.¹⁾

¹⁾ În Europa această luptă fu câștigată și despotismul regiilor fu un mare principiu de unitate și de conservație, în vreme ce la noi izbînda aristocrației aduse slăbiciunea statului cu slăbirea autorității. Două chipuri sînt d'a avé un guvern puternic. Trebuie ca principiul autorității să-și aibă isvorul sēu de sus, sēu de jos din popor; într'un cuvînt nu sînt decît două guverne puternice: *Despotismul* și *Democrația*. Orice principiu intermediar este un principiu de slăbiciune.

Ajutați adese de principiul popular ce ei reprezentați, boierii isbutiră să dea triumful libertății, dar biruitorii făcură din această libertate un privilegiu al lor. Ei căutară a se forma în castă privilegiată, a-și întemeia puterea și fericirea lor pe robirea glótelor. Isvoriți din popor, iar nu din *principiul concuistelor*, ei nu puteau a se constitui pe bazele aristocrației feudale europene; ei nu puteau în drept să violeze egalitatea; ei își mărginiră dar nația lor în rânduiala economică. A înghiți proprietățile cele mici concentrându-le în proprietăți mari, a răpi de o dată cu proprietatea și libertatea individuală a țăranilor. prefăcându-i în *servi*, a dobîndi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăjdii, acesta fu ținta lor. Astfel, prin reformarea legilor economice ale țerei, o țără întrégă ajunsese róba unor particulari. La sfirșitul acestui secol robia deveni completă. Clasa răsboinicilor se întemeiază d'asupra mănăstirilor. . . . Societatea întrégă se alcătuesce pe un șir de privilegii și clase, fie-care clasă cu privilegii deosebite; fie-care individ are privilegiu: întins

Despotismul tot-d'auna a fost și este peste puțină între Români, nu numai căci respectul către cel mare . . . ci căci ei sunt o nație sôrte mobilă, care nu pöte suferi alt guvern decît cel întemeiat pe caracterul național, cel care organizează egalitatea adecă democrația.

eşafodagiū de tiraniū superpuse una asupra alteia şi tôte apăsând pe popor, pe ţeranul muncitor Acastă fără-de-lege a boşerilor fu expiată prin perderea ţerii. Osînda o urmă de aprôpe.

Cine va veni să sdrobescă acastă clasă apostată care, eşind din sînul poporului, robise pe fraţii şi pe părinţii săi şi ocărise omenirea ? Iată-î că soşescū ; ei sunt nisce robī şi pentru ca pedépsa şi ruşinea să fie şi mai mare, sunt nisce robī străini

IX.

Ce sunt aceştii străini care vinū să revoluţioneze şi să schimbe sorta unei naţiī întregi ? Cum nisce străini potū ei doborî o societate puternic întemeiată ? Ce principiu de interes vital al societăţii reprezintă ei ? Prin ce luptă, prin ce mijlôce ajungū la putere şi la domnire asupra Românilor ?

După căderea imperiului Orientului întreg sub puterea Turcilor, mulţi Greci din Constantinopole şi din Rumelia îşi căutară o scăpare în Principate, care se bucurau de libertate. Săraci, ei se apucară de negoşul mărunt şi de meserii şi ajunseră a lua astfel în mână tôte industria şi comerciul ţerii şi a alcătui o burgessie. Înavuşindu-se, se insurară cu pămîntence, dobîndiră prin acesta drepturi şi încăpură în boşerii. Ei se înălţau la pu

tere după cum s'a înălțat burgesia în Europa apusună; se făceau apărătorii poporului ¹⁾ împotriva apăsării aristocraților și căutați a le doborî privilegiile.

Ast-fel își facă partidă puternică în țări și începă lupta în contra boierilor pământeni. Răi, intriganți (*tabloii despre dînșii*); ei n'au decât o țintă fiscală. Voră să doboră toate privilegiile, să pună mâna pe stat, să emancipeze pe țeranii de boieri, ca să-și potă despoia ei, în numele statului. Dar poporul nu-și cunoște; vede că ei sunt vrășmașii boierilor ce-lă tiranisaă și pentru aceea el îi sprijină.

Încă din vremea lui Mihail-Voevod, Grecii s'făcuseră nesuferiți pământenilor. Acesta ni se dovedește,.. (după *Magaziniul istoric pentru Dacia*). În Moldovia.

Domnia lui Brâncovănu mai prelung el reprezintă spiritul boierilor. Aristocrația nu mai avea nici un caracter, perduse virtuțile militare, se corupsese. Desunirile poporului cu boierii; stricarea armatei spre a face clăcași.

Cață dar această aristocrație infamă! Vină Fanariotii care să răsbune suferințele poporului, și ori cât rău ară aduce ei țării, când poporul v-

¹⁾ Chrisovul lui Ștefan Racoviță.

vedé că misia lor de zdrobire s'a sfîrșit, va sci a-î mătura din țeră și naționalitatea va eși biruitoare, mai frumoasă și mai puternică!

Dupé mórtea lui Mihaiu, *Radu Șerban* răsună vitejesce pe Români asupra Ungurilor și Moldovenii, sub *Tomșa*, pedepsescú pe Poloni care, protegiând pe *Movilescú*, se 'ncercă a-și redobîndi influența asupra Moldaviei.¹⁾ Aceste lupte slăbescú puterea și a Românilor și a Ungurilor și a Polonilor, și le pregătescú comuna nenorocire.

Milnea....

Radu al X-lea se urcă pe tron la 1611. El fu cel d'intîiú Domn care veni în scaun însoțit de o mulțime de Greci. Boerii pămîntenii se turbură la acéști vedere și de neorânduielele Grecilor și forméză comploturi împotriva lor și a Domnului. *Stolnicul Bărcan de la Mărăcinent* se pune în fruntea acestor comploturi; dar capul lui și ale soșilor săi cadú sub securea gâdei și o luptă inverșunată, care ținu două secolii, începe atunci între Greci și boerii. Cinci ani dupé aceia, vestitul *Pa-harnic Iașul* și *Căpitanul Buzdugan* pradă și

¹⁾ Letopiseșile Moldovii.

măcelăresc pe toți Grecii din țară. Dar sub domniile următoare, de la 1618 pînă la 1631, Grecii favorizați se înmulțesc și caută a-și răsbuna. Boierimea atunci în desperanță se revoltă. În zadar *Leon-Voevod*, la 1631, isgonesc toți Grecii din țară, căci era pră târziu. Boierii isbutesc a alege Domn pe *Matei Basarab*, capul partidei boieresci. Tot atunci în Moldova, boierii ajuturați de popor, gonesc pe Greci și pe *Alexandru-Voevod-Iliș*, iar *Vasilie Lupul* se numește Domn. Dorința de unire a țărilor aprinde din nenorocire un război crud între ambele țări surori și pregătesc slăbiciunea lor. Sub impresia uneltilor Grecilor ce vor să desnaționalizeze pe Români, *Matei* și *Vasile* caută a întemeia puternic naționalitatea: limba românească se introduce în școli, biserici, administrații; școli se ridică; tipografiile se întemeiază și țările se inavușesc cu condicii de legi. Din nenorocire interesul egoist al boierilor îi face să uite interesul național. În loc d'a ușura pe popor, ei îl împovăresc cu dajdii și Condica nouă întăresc și mai mult robia. Poporul suferă și strigă; armata se revoltă și țara cade în cea mai grăznică anarhie militară. *Constantin Basarab* isbutesc, prin ajutorul străin, a stinge anarhia desfăcînd armata și slăbind țara.

Un Grec *Mihnea-Voevod* se urcă atunci pe

tron, la 1658, și răsbună cumplit purtarea cea neomenosă a boierilor către popor. În domnia acestuia, a lui *Gheorghe* și *Grigorie Ghica* și a lui *Radu Leon*, Grecii se înmulțesc iarăși în țară și cu dinșii și suferințele ei. La 1669, boierii ajutați de popor, se ridică din nou asupra Grecilor și isbutesc a-l goni din țară și a dobîndi un Domn ales de dinșii, dar pentru scurt timp, căci la 1672, cu *Grigorie Ghica* și în urmă cu *Duca-Voevod*, Grecii iarăși se reîntorc.

În Moldova, în acest an boierii, sub comanda *Hănescilor*, caută a goni pe Greci din țară împreună cu *Duca-Voevod*, dar sunt biruiți de dinșii, cu ajutorul Turcilor. Acest patronajii ce le dă Turcii, aruncă privirile Moldovenilor către Nemți și Poloni.....

Puterea Grecilor în țera Românească nu ținu mult în rândul acesta. Ajutați de Turci, boierii isbutesc a numi Domn pe *Șerban Cantacuzino*. Sub domnia acestuia și a lui *Brâncovenu*, în țera Românească, și sub a *Cantemirescilor* în Moldova, intrigile Grecilor se precurmară și boierii stăpîniră țerile în pace de dinșii, în vreme de trei-șeci de ani și mai mult. Din nenorocire, boierii nu sciură a se folosi de acest timp; în loc d'a se uni între dinșii spre a se apropria de popor, spre a-l ridica pînă la ei, ei se izolură de dînsul. Corupți și de-

gradați, ei perdură pînă și virtuțile militare cu care se făleau odinioară și nu mai reprezintă nici unul din simțimintele poporului. Puterea armată a țării, în vremea *Brâncovenului*, se desorganizează și ostașii se fac clăcași pe la moșii. În loc d'a căuta puterea în popor împotriva Turcilor, care din ce în ce se făceau mai asupritori, călcând legămintele țerei, mărindu-i tributul și globind'o în toate chipurile, ei alergară după falșă protecție, când a Nemților, când a Rușilor. Afară de acesta, caracterul lor mobil și nestatornic băgă discordia între Domnitor și dînșii. Odioși țării, bănuți de Turci, ei fură lesne surpați de Fanarioți, din care unii, precum *Mavrocordaii*, luaseră o mare influență pe lângă Poartă și ast-fel capetele celor mai însemnate familii ale țării cadu sub secura Turcilor seú sunt silite a scăpa la Nemți și la Ruși, unde, împreună cu dînșii, mergu să concure puternic la civilizarea acestei colosale împărății ce era ursită a atârna atât de mult în viitorul nostru; iar Fanarioții dobîndesc pe sémăle domnirea statornică a ambelor țări.

Boierii români cel puțin muriră cu demnitate, cu curagiu și istoria, la acest spectacol trist, aruncă un vël asupra greșelelor, asupra crimelor lor, spre a puté da o lacrimă de compătimire cumplicelor lor nenorociri.

Acei ce mai rămân în țară se încercă a se mai lupta ; dar Grecii îi dobără, sărăcindu-î prin contribuții, prin confiscări și prin omoruri. Cei mai mulți se tragă la țară și ruinați, intră în popor, pînă ce ajungă la starea de clăcași de unde eșiseră...

X.

.....
.....
Urmarea lipsește cu totul).*

*) Conținutul acestei schițe informe a unei *Introduceri* pe care Bălcescu n'a redactat-o nici completă, nici definitivă, nu corespunde de fel cu *Sumariul*, ce 'ntocmai după manuscriptul autorului, l'am reprodus în capul acestei părți introductive. Mai potrivite, ca sumariu al lucrării astfel cum ea este în realitate, ar fi indicațiunile următoare :

I. Misiunea providențială a națiunilor. — II. Care e misiunea națiunii române ? — III. Coloniile romane în Dacia. — IV. Românii sub invasiunile Barbarilor. — V. Întemeierea Principatelor. — Mircea-vel-bătrân și Alexandru-vel-bun. — VI. Intocmirea veche a Statelor române. — VII. Luptă între Roșari și Domnie. — Dracula, Tepeș, Ștefan-vel-mare, Ion Huniad. — VIII. De la Bogdan și Petru Rareș pînă la Mihail-Vitezul. — IX. Luptă între Fanarioși și Români.

Nota editorului.

CARTEA I

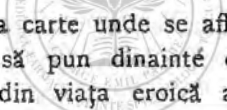
LIBERTATEA NAȚIONALĂ

(1593. — APRILIE 1595).

SUMARIU.

I. Cuprinderea și scopul acestei scrieri. — II. Starea Moldovei și a Țării românești subț Aron-Vodă și subț Alexandru-Iliăș. — III. Mihaiu fiul lui Pătrașcu-Vodă, stă Ban la Craiova. — IV. El scapă din osînda morții. — V. Fuge în Ardeł și apoi la Constantinopole, unde e numit Domn al Țării românești. — VI. Greutățile întâmpinate de dînsul la începutul domniei sale. — VII. Starea Imperiului otoman. — Murat III și Sinan-Pașa. — Rășboiul cu Ungaria (1592). — VIII. Rudolf II, împăratul Germaniei. — Dieta de la Ratisbona, adunată pentru a hotărî rășboiul cu Turcii. — IX. Hotărîrile acestei diete. — Polonia refuză concursul său în contra Turcilor. — X Sigismund Bathori, prințul Ardełului. — Mișcări într'acastă țără din pricina rășboiului cu Turcii. — XI. Urmare a ostilităților. — Bătăya de la Sisek. — Sinan-Pașa în capul oștinei. — XII. Preocupările lui Mihaiu în nevoile de față ale țării. — Purtarea asupra Turcilor. — Tractatul de alianță între Mihaiu, Aron și Sigismund Bathor, încheiat în Bucuresci (1594). — XIII. Nouă mișcări ale Turcilor din Țera românești. — Complot în contra lor. — Anecdota lui Ali-Gian. — XIV. Măcelărirea Turcilor în Bucuresci și apoi în totă Țera. — XV. Tabăra lui Mihaiu lângă Bucuresci. — Un emir sosese cu oște turcescă în Țără. — XVI. Albert Kiraly trâmă de Sigismund în ajutorul lui Mihaiu;

el trece Dunărea și Ica Silistra. — XVII. Importanța țărilor române pentru imperiul otoman pe acele timpuri. — XVIII. Lupta Românilor cu Hanul tătaresc. — Isbîndile de la Putineiu, Stănescu și Scărpătescu. — Hanul fuge înfrânt. — XIX. Asediarea Rușciukului de Mihaiu. — XX. Arderea acestui oraș. — Isbîndile lui Kiraly, banului Mihalcea și Buzescilor, pe malurile Dunărei. — XXI. Răscolă și victorii în Bulgaria. — XXII. Luptele lui Aron-Vodă cu Tătarii. Mihaiu îi vine în ajutor. — XXIII. Căsătoria lui Sigismund Bathori cu Maria-Christina, arhiducesă de Austria. — Tractatul încheiat cu această ocazie și însemnătatea lui. — XXIV. Isbîndile Românilor în Dobrogea. — Asediarea și predarea Brăilei. — XXV. Facții între boierii din țară cu banul Manta în cap. — Insurecția între Sârbii din Craiova, potolită. — Faraș, trădat pe lângă Vidin. — XXVI. Resumarea acestei campanii și importanța ei.

Deschid sînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinainté ochilor fiilor ei câte-va pagine din viața eroică a părinților lor. Voiu arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Români, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voevozii lor, încheiară vécul al XVI-lea. Povestirea mea va cuprinde numai opt ani, 1593—1601; dară anii din istoria Românilor cei mai avuți în fapte vitejesci, în exemple minunate de jertfire către Patrie! Timpuri de aducere aminte glorioasă! timpuri de credință și de jertfire! cand părinții noștri, credincioși sublimi, îngenuchiau pe câmpul bătăliilor, cerënd de la Dumnezeuul armatelor laurii

biruinței seǔ cununa martirilor, și ast-fel îmbărbătați, ei năvăleau unul împotriva a Țece prin mijlocul vrăjmașilor, și DumneȚeǔ le da biruința, căci El e sprijinitorul pricinilor drepte, căci El a lăsat libertatea pentru popore și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru DumneȚeǔ!

Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea căroră părinții noștri s'au luptat atăta în vécurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimintul datorinței ce avem d'a păstra și d'a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire!

Aron-Vodă domnea în țera Moldovei și Alexandru Bogdan în țera Românească. Robi tremurând în mijlocul desfătărilor, pe un tron cumpărat cu bani, ei stau ocrotiți împotriva dreptei rēsbunări a poporului, de paznici străini, Turci și Unguri, prădați, chinuiați și îngrozeau o țeră ce nu o sciau iubi. Mulțime de Ianiceri și arendași turci, de la care ei luaseră bani în camătă pentru cumpărarea domniei, îi însoțiseră în țeră. Spre a se despăgubi de banii lor, unii din Turci luară în arendă dajdiile publice, alții umblați cu dăbilarii domnesci pentru strângerea dajdiilor, alții țineați drumurile

și prădau pe neguțătorii și toți resfățându-se prin toate unghiurile țerei, jăcuiau și chinuiau pe bieții țeranii, despuindu-I de tot ce avea, rușinându-le muierile și fetele de față cu dinșii și răpindu-le al decelea din feciori spre a'î pregăti la recrutarea Ianicerimei ¹⁾. Înșii boierii și jupănesele lor nu erau scutiți de omor și siluire.

Veni o și când aceste locuste sălbatice nu mai găsiră ce prăda; atunci cădură toți în sarcina Domnilor. Aron Voevod, spre a se pute plăti de datornic, izvodii ca de tot omul din țără să se dea câte un bou, și orându, spre a stringe această nouă dajdie, Turcii care, luând toate vitele de la cei ce avea spre a împlini pentru acei ce nu avea, sleiră țera și de vite, aceste soțe ale muncii țeranului, de rămaseră omenii fără a ave cu ce se hrăni. Mult mai mare, de se pôte, era asuprirea în țera Românească, unde Domnul, silii fiind a plăti o dobândă grea creditorilor Turcii, care nu mai avea ce jăcui, urcă datoriiile unei țări sleite cu totul, la suma peste măsură de mare, de deuce povore de aur. Toți boierii țerei Românești, care scăpaseră de morțe și pribegie și a căror inimă ofta după libertate, sângera pentru suferințele țerei,

¹⁾ După o lege veche a împărăției turcesci la care însă pene atunci nu fuseseră supuse țera Românească și Moldova.

începură a se aduna, a se sfătui. După revolta nenorocită din Moldova a Orheișenilor și a Sorocenilor împotriva lui Aron, neîndrăznind a se bizui singur numai pe sine în starea de slăbiciune în care se afla țera, cugetară la ajutoare și protecții străine. Spre acesta, se adresară republicei Veneției cerând protecția și suzeranitatea ei ca să se mântuie de Turci; dar egoista republică, calculând foloșele cum și pagubele ce i-ar putea veni de va priimi această propunere, găsi cu cale că interesul nu o iertă a priimi să mântuie o nație chinuită, de la care puțin câștig putea să aibă.

După înjosirea acestui act fără isbîndă, Românii vădură că ce le mai rămâne de făcut este să caute înșiși a se mântui și că țera lor a ajuns într'unul din acele minute mari, când o nație trebuie să părăsească, luând inimă din suferința și disperarea sa chiar, printr'o silință mare și puternică, însăși să se mântuiască. Împrejurări favoritoare din afară nu lipsiră la dorința oamenilor, nici oamenii nu lipsiră împrejurărilor.

III.

În acel timp de chin și de jale strălucea peste Olt, în Craiova, un bărbat ales, vestit și lăudat prin frumusețea trupului său, prin virtuțile lui mari

și felurite, prin credința sa către Dumnezeu, dragostea către patrie, îngăduiala către semenii, omenia către cei mai de jos, dreptatea către toți deopotrivă, prin sinceritatea, statornicia și dărnicia ce împodobeau mult lăudatul său caracter. Acesta era Mihaïu, banul Craiovei, fiu al lui Pătrașcu-Voevod carele, pentru blândețea cu care cârmui țera de la 1554 pînă la 1557, se numește *cel bun*.

Strălucirea nașterii lui Mihaïu, sfatul lui cel drept și priceput, cuvîntul lui blând și îmbelșugat, iar mai cu seamă faptele cunoscute ale lui, îi câștigau inima poporului și trîmbițau numele lui în toate părțile țării. El administra de cîntă-va vreme banatul Craiovei și aduse cu încetul această bănie în starea ei cea vechie de neatîrnare administrativă, judecătorească și ostășească, fără altă legătură cu domnia țerei decît plata unui tribut. Ast-fel, în minutul cînd armata țerei era desorganizată de Domnul ce se temea de dînsa, el își organizează un trup de oștire, prin care ținea în frîne împilările Turcilor și ocrotea pe supușii săi.

Sorta cea blîndă sub care se aflau locuitorii banatului era pizmuită de omenii de dîncóce de Olt și slujea de gloriificare numelui lui Mihaïu dinaintea poporului. El ajunsese a fi sperarea tuturilor, responsabilul atît de mult dorit și așteptat.

IV.

Crudul Alexandru-Vodă nu întârzie a se înspăimânta de acel mare nume al banului Mihaiu. Voia să'l părădă cu orî-ce chip și neîndrăznind a'l prigoni de față, trâmise ucigaș! ca să'l prinďă și să'l aducă la Bucurescî, sėu să'l ucidă prin taină. Dar Banul descoperi din vreme cursa ce i se gătea și, cu tőtă dragostea ce avea pentru dinsul poporul, necredėndu-se sigur în Craiova, fugi spre Constantinopole, unde 'l chemase socrul sėu, visterul Ion, ce era Capikehaia al țerii. Înșă, prins fiind în cale de omenii lui Alexandru, ce-l pândiau, el fu adus în Bucurescî, unde Domnul cătrănit de mânia, îl învinovăți de trădător și rebel și îl închise în pușcărie spre a fi pus la caznă și apoi ucis.

Temėndu-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prinsul sėu, Alexandru-Vodă hotărî a'î grăbi mórtea. Într'o ți îl scóseră din pușcărie legat și îl porniră la locul osindei. Mulțimea poporului urmărea pe osindit, tristă, jalnică și tăcută, vėdėnd că cea din urmă sperare de mântuire se va curma cu capul aceluî june bărbat eroic. În cale, trecėnd pe lingă biserica Albă, pe vremea liturgiei, spunu că îl lăsară să intre în biserică și rugăndu-se se tăgădui lui Sfintu-Nicolae, fiind hramul, că de

va mântui, are să'î facă mănăstire în numele lui, precum a și făcut, de se numește acea biserică acum *Mihaii-Vodă* ¹⁾.

Sosind în locul unde trebuia să priimască mărta, gădea cu satirul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroși, se apropie de osindit; dar când aținti privirea asupra jertfei sale, când vădu acel trup mareț, acea căutătură sëlbatică și înfiorătoare, un tremur gróznic îl apucă; ridică satirul, voiesce a isbi; dar mâna-î cade, puterile-î slăbescă, gróza îl stăpinesce și trântind la pămînt satirul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu 'ndrăznesce a ucide pe acest om.

Ast-fel, în acele mari timpuri bătrêne, un Cimbru barbar se înfioră de vederea mărétéșă a lui Mariu și nu îndrăzni să ucidă pe cel ce sdrobise tot nêmul lui.

În zadar ómenii ce presidaū la osindă cerură a se împlini porunca domnescă; nimeni nu se mai găsi ca să voiască a lua locul gădeî.

Acéstă întimplare minunată înfioră mulțimea cu o mișcare electrică; ea vădu într'insa un semn cereesc prin care Dumneđeū voia păstrarea acestui om și un glas detunător de milă și de ȳertare scapă din peptul acelei glóte. Boierii și popor luară pe

¹⁾ Acéstă biserică o zidi la anul 1598.

osîndit în mijlocul lor și, ducându-se la palat dinaintea Voevodului, cerură iertare. Vrînd nevrînd, Domnul fu silit a se împlândi și a-î dărui viața. Peste puțin, prin mijlocirea vistierului Ion, Mihaïu împăcându-se de tot cu Domnul, priimi iarăși cinstea și dregătoria sa.

V.

Nu trecu mult după aceia și bănuitorul tiran Alexandru începu iar a-l vîna cu mîrte și curse și-l sili a fugi în Ardeal, unde zăbovi două săptămîni la curtea lui Sigismund Bathori, Domnul țerei Ardélului. Acolo, prin mijlocirea lui Baltazar Bathori, vîrul Domnului stăpînitor, dobîndi de la acesta, ce avea mare trecere la Pîrta turcescă, o scrisore de întroducere către vestitul vizir Sinan-Pașa, prin care se recomanda de a fi ales Domn în țera Românescă, cum și alta către Eduard Barton, solul Elisabetei, regina Engliterei la Constantinople, care avea mare credit pe lîngă Turci.

Împuternicit cu aceste recomandăți, Mihaïu se porni de a doua oră la Constantinople unde, la sosirea sa, fu bine priimit de vistierul Ion. Acolo sosiră atunci și două deputați dintre boierii spre a se jălui de asupririle lui Alexandru Vodă; ei se uniră cu Mihaïu și-l cerură la Sultan pe dînsul

de Domn, arătând că țera totă îl vrea. Spre a isbuti mai sigur în cererile lor, trebuiă să astêmpere nesațitul și lăcomia de banî a Turcilor; de aceia, nevoia sili pe Mihaïu a lua, pe creditul vistierului Ion, patru sute mii florinți de la Turci, Greci și Evrei, cu camătă grea. Din acéstă sumă dete numaï lui Sinan vizirul, două-șeci mii galbeni; cea-l'altă o împărți în daruri la Sultanul și la ceil'alți miniștrii și ast-fel deschise calea cererilor sale. Sultanul în sfârșit priimi acéstă cerere a țerii și dete lui Mihaïu stégul și sabia, semnele domniei, iar oștirea ce boierii cereau a i se da spre a-l însoți, o refușă, sub pretext că de vreme ce țera totă îl cere, nu pôte avé nevoie de ôste spre a goni pe Alexandru.

Mihaïu, însoțit de partidul ce voia să-l pună pe tron, plecă îndată, 1592, către țeră, de unde Alexandru Bogdan, aflând de mazilia sa, eși ca să se întorcă la Constantinopole. El abié domnise un an și trei luni, dar acéstă vreme-î fu de ajuns ca să tragă asupra-și ura și blestemul poporului. Fără-de-legile domniei lui se rêsplătiră cu a sa mörte. La 1597, în duminica Floriilor, prin intrigile Domnului Moldovei, Ieremia, al căruî tron el căuta să coprindă, Alexandru, din porunca Sultanului, fu luat din casa sa și, în haïne de paradă domnesci, asvirlit în mare.

VI.

Într'acest chip Mihaïu-Voevod se urcă pe tronul țării Românești, la 1593, fiind atunci în vîrstă de trei-zeci și cinci ani. Înălțarea lui fu priimită cu cea mai vie bucurie de toți locuitorii țerei, mulțumiți că au scăpat de tiraniile lui Alexandru; ei arătară acea bucurie sgomotosă, acele sperări fără de margini, făcându-și iluziile, nedespărțite în inima poporului român de orî-ce domnie nouă, iluzii pentru care și istoria ni-l arată că în tot-d'a-una gata a fost. Mihaïu avea în ochii mulțimei meritul de a fi fost un candidat popular, în care mai de mult nația își pusese sperările. Dar cu totă statornicia, energia și buna sa voința, noul Domn se vădu cu totul în neputință de a pune un capăt relelor și orânduială anarhiei, în care se afla țera. Ea era împovorată de datorii grele și împilată de mari nevoi și trebuințe. Turcii, în contra tractatelor vechi acuma uitate, începuseră a se așeza în țeră, zidindu-și case și gătindu-se chiar a face și gămii (meceturi). Pe lângă datornicii ce erau în țeră subt Alexandru, se mai adăogiseră și alți Turci și numărul lor se urca la patru mii Ianiceri și ofițeri de cavalerie. Turcii după margini făceau ca și cei din țeră, mereu și fără temere,

năvăliri și jafuri prin ținuturi; în totă luna cete de Turci și Tătari veneau pe pământul românesc și, ca să pôta hălădui lumea în pace, era silit Domnul a le ține taberile iérna și vara, a le da cele de hrană și îmbrăcăminte de la țără; ast-fel în cât nu numai că nu se puteau plăti datoriile cele vechi, dar nici a se birui și a se ușura cele de față. Slujbașii Porții, în loc să dea ascultare plângerilor Domnului, căutau prilejul de a storce bani de la dînsul său de la dușmanii ce îl prigoneau. O sémă de boieri, dupe vechiul obicei, săpa pe Domn lingă Sultan. Alții se însoțiseră cu Turcii din țără și-i ajutau în prădarea și chinuirea poporului. Armata țării era desorganisată și greu era de a o reînființa; energia poporului se tocise de atâtea chinuri și asuprii; el desperase de mântuire. Mihaïu nu se putea înțelege cu creditorii; lipsindu-i mijlocele de a le plăti, vru să pună stavilă la răpirlile lor, dar nu isbuti decât a-i întărîta mai mult și a-i revolta asupra-i. Fu silit, ca să scape d'a fi ucis, a se închide și a se ține mereu în stare de apărare, în palatul său, unde însă de mai multe ori Turcii năvălind, îl ocărau, aruncau cu petre în ferestre, răpeau tot ce puteau din mobilele sale, și țără sfîlă băteau și răneau de mörte pe toți boierii ce le picau în mână.

În aceste minute dureröse, care ar fi desperat

pe orî și cine, Mihaiu singur nu desperă, ci vădînd că nu e nici un mijloc pacînic de mîntuire, hotărîsca a deștepta țera, a o scula și a ridica sabia rîsbunătore în contra barbarilor tiranî. Evenimentele ce începuseră în megieșie, încuragiară și înlesniră vrednica sa hotărîre. Să dăm o ochire asupra acestor evenimente.

VII.

Împărăția turcescă începuse a apune din culmele mării la care ajunsese sub Soleiman; ea însă, afară de ținuturile cele întinse ce stăpînea în Asia și Africa, care erau împărțite în trei-șeci și două de guverne, tot cuprindea încă opt guverne în Europa și se întindea pînă la Raab, conținînd ast-fel partea cea mai mare din Ungaria, afară de cele patru țeri tributare: Transilvania, Valachia, Moldova și Republica Raguzei; nu numai atât, dar chiar și împărăția Austriei și regatul Poloniei erau de mai multă vreme supuse la un tribut anual.

Murat al III-lea, care domnea la 1575, era un spirit slab și superstițios, un om dulce la trăi dar iute la mînie și adese atunc și la crușime, dedat cu totul la misticism, la poesie și la voluptate, amator de danț și de musică, de vorbe cu spirit, ba încă și de *mucalillîcurî*, iubind mecanica,

căasornicăria și actele de reprezentație; el trăia înconjurat de tălmăcitorii de vise, de astrologii, de șeicii, de poeții, de mușierii, de piticii și de nebunii, lăsând domnia în mâna femeilor din saraii. Subt o mână așa de slabă, corupția intră în toate ramurile administrației. Acel spirit de revoltă al oștilor, care era menit a zdrobi împărăția, începuse de atunci nu numai între Ianicerii, ci și între Spahii. Spre a da însă o altă cale acestui spirit de insubordinație, era nevoie de a trămite oștile împotriva vrăjmașilor de peste hotare. Dar luptele din Persia se sfârșiseră cu noroc și Divanul stătu mult de se chibzui dacă trebuie a porni războiul în contra Fezului, a Maltei, a Spaniei, a Veneției, a Neapolului său a Ungariei. Un vizir vestit în bătălii, dușman crud și feros al creștinătății, Sinan-Pașa, cuceritorul Tunisului și al Iemenului, a cărui singură gândire era războiul cu Ungaria și cu împăratul Germaniei său *regele Vienei*, cum îl numeau Turcii, împinse prin toate mijlocele spre acesta pe Sultan.

Așa dar, fără declarație de război, pacea se călcă la 1592, de guvernatorul Bosniei, care isbi niște casteluri din Ungaria, Chrastovitz, Gora, Bihaci (aprilie 1592); dar opriți dinaintea Sisekului, pe care nu-l putură lua, Turcii își răsbunară crud în contra creștinilor ce le picară în mână. Tre:

sute din acei nenorociți prizonieri fură duși în triumf pe dinaintea locuinței ambadorului împărătesc; în capul cortegiului umblău nisce musicanți ce făceau să se audă sunetele cele mai barbare; apoi o trupă cu armele câștigate; pe urmă veneau carele încărcate cu pradă și în sfârșit nenorocitele jertfe ale robiei, bărbați, femei, copii și bătrâni, împinși înainte cu isbirii tari de biciu său de toiage, ca nisce turme de vite proște, mergând în mijlocul chiotelor de bucurie sălbatică ale Turcilor, ca să se vînduși în tîrg (Octomvrie, 1592).

VIII.

Crâncenele fără-de-legi și amenințările Turcilor mișcă totă creștinătatea. Scriitorii însemnați din totă Europa începură prin tipar a trezi opinia publică și a deștepta zelul cruciatelor religioase împotriva barbariei păgâne.

Pe scaunul Cesarilor Germaniei ședea în acea vreme Rudolf al II-lea. Cu un caracter și cu virtuți ce ar fi fost de lăudat într'o poziție mai puțin înaltă, acest prinț era un domnitor nevrednic. El lăsa d'o parte trebile Statului spre a se ocupa de științele naturale și de antichități, pentru care își sleise finanțele, iar mai cu seamă de visări astrologice care împlură mintea sa, din natură posomo-

rîtă și sficiôsă, de o mulțime de superstiții de rîs și funeste. Înconjurat de minerale, de fosili, de medalii, de ochiene, de vase și de instrumente de chimie, el sta închis în laboratorul său, în vreme ce zavistia și revolta înăuntru și războiul din afară amenințau zdrobirea împărăției lui. Crescut în Spania, într'acea țară clasică a papismului, el fu în totă viața lui jucăria viclenelor uneltiri ale Iesușilor și ale sfaturilor pasionate ale curții Spaniei.

Țipetele jertfelor cădute sub Turci pătrunseră însă pînă la cabinetul lui Rudolf al II-lea și deșteptară indolența lui. El porunci să sune tocsinul în totă sfînta Împărăție romană și în Ungaria, ca să invite pe credincioși, dimineța, la amezî și sêra, a invoca ajutorul cerului în contra păgănilor. Într'aceiași vreme, solii săi alergau în Roma la Papa și convocaă pe toți principii Germaniei la o adunare generală în Ratisbona, spre a lua măsuri pentru interesul comun al creștinătății.

Clement al VIII-lea, ce ședea atunci pe scaunul Sfîntului Petru, priimi în audință, într'un consistoriu public, pe solii împărătesci și, ascultând cu multă bună-voință elocuentul cuvînt al lui Rudolf Coradatio, cel mai însemnat dintre solii, hotărî cu obștească invoire a Senatului, să iea totă partea la această faptă de bine public și de cinste pentru Dumnezeu.

O congregație de cardinali fu convocată din porunca pontifului spre a chibzui pentru trebuințele acestui război și, nemulțumindu-se a aduce numai ajutorul său, hotărî a invita în numele lui Christos și pe alți prinți, pentru care și porni îndată nunci săi în Spania și Italia. Posomoritul și crudul Filip al II-lea, ce domnea în Spania, priimi bucuros și făgădui ajutorul său, iar în Italia zelul religios fu mai puțin ferbinte și numai ducele de Toscana Ferdinand, și ducele de Mantova Vincenzo, priimiră a da ajutor. Ducele de Ferrara se folosi de ocazie și, pentru ore-care ajutor de bani dați, dobîndi trei orașe de la împărat.

Tot atunci Papa însărcină pe canonicul de Andrianopole, Cornelius Denona, să meargă la marele principe al Moscoviei spre a-l îndemna să iea parte la războiul creștinătății, îndatorind pe sol ca la întorcere, să trecă pe la Sigismund Bathori, prințul Transilvaniei, și pe la Aron domnul Moldovei, ca să-i tragă și pe dinșii în legătura domnilor obștei creștine împotriva dușmanului comun, sculând ast-fel toate popoarele de la Nistru și Dunăre și din vecina Polonie; iar la Mihail i se porunci a nu se duce, din pricina poziției critice în care acest Domn se afla, fiind siguri de scopurile sale; se hotărî numai ca, prin mijlocirea prințului Transilvaniei, să-l îndemne a se sfătui cât

maî în grabă cu boierii și poporul său și a încheia o legătură serioasă prin care să se potă mântui.

Era acum a patru-spre-zecea oră de la originea împărăției otomane, de când puterile creștine se uneau împreună împotriva dușmanului moștenesc al legei lui Christos, ca să întreprindă o cruciată care și dînsa, ca cea maî din urmă de la 1571, ce se nemuri prin bătaia navală de la Lepanta, luă numele de *Sfânta Ligă*.

În vremea acésta, prinții Germaniei, adunați la Ratisbona în dieta convocată și deschisă de împăratul în persoană, vădend tristele întîmplări ale războiului, porunciră a se ridica din Germania o oștire de 20,000 pedestrași și 5000 călăreți (2 Iunie, 1594). Acolo încă se hotări ca Maiestatea Sa împărătească să scrie și să trîmiță soli la prinții străini spre a le cere ajutor; ca ea să solicite asemenea concursul nobilimei ce nu atîrna d'a dreptul și absolut de împărăție, precum și al orașelor maritime; se vorbi apoi și de chipul d'a impune și d'a strînge dajdiile și se porunci ca în toate provinciile, în toate orașele, în toate tîrgurile și în toate satele Germaniei, să se pună un trunchiú său cutie

la ușa bisericilor și ca preoții și predicatorii să ațite zelul poporului, spre a-l îndemna a contribui la cheltuielile războiului în contra păgânilor; se recomandă iarăși preoților și predicatorilor d'a propovedui poporului pocăință, d'a-l aduna în toate Țilele, cu sunetul clopotului, spre a face rugăciuni pentru o fericită isbîndă.

Se trămiseră apoi și soli atât din partea împăratului cât și dintr'a electorilor de Brandenburg și de Saxonia, la adunarea staturilor polone din Cracovia, spre a le îndemna ca să se ridice în ajutorul creștinătății.

În Polonia, după mărtea lui Ștefan Bathori, trebuind a se face o nouă alegere de rege, mulți stăpînitori, prin soli lor, concurseră spre a fi aleși: între aceștia, voturile se împărțiră între Sigismund, fiul lui Ion regele Suediei, și Maximilian, archiducele de Austria și amândoi fură aleși; dar partidul cel mai numeros, avînd de cap pe vestitul Zamoisky, cancelarul cel mare, ținea cu suedul. Maximilian, vîdînd că nu pôte dobîndi tronul de cât numai cu puterea, luă ôste de la fratele său împăratul Rudolf al II-lea și intră de o dată armat în Polonia. Zamoisky însă, priimind un ajutor de călărime din Transilvania, de la Sigismund Bathori, pe a căruî soră o avea de soție, dete Nemților bătaie cu mare norocire, le înfrânse cu totul

armata și însuși Maximilian fu prins. Ast-fel Sigismund dobîndi corôna Poloniei. Atunci Maximilian, lepădându-se de pretențiile sale, fu liberat și o nepotă a împăratului, Archiducesa Ana, fata archiducelui Carol, fu luată de soție de Sigismund; dar prisionierul, vădându-se liber, pretinse că un act făcut în închisore nu pôte avé temeiu și începu a se întitula din nou *Rege al Poloniei*. Tocmai în acest an, când se porniră deputații Germaniei la Cracovia, Maximilian, după îndemnul Papei, declară că renunță cu totul la acest titlu. Cu toate acestea, legații germani nu isbutiră în solia lor. Polonia, de mai mult de 180 de ani era în pace cu Turcii, și Zamoisky, care avea mare înriurire în dietă, care întorcea inima regelui cum voia și care ura pe Nemți, după o lungă discuție în adunare, înduplecă pe toți la părerea sa d'a ține pacea cu Turcii. Ast-fel legații se întórsera fără ispravă.

Cesarul isbuti mai mult în Moscovia, unde trămisese pe un june silesian anume Varkusky. Acest trămis fu bine priimit de marele duce Teodor său Feodor I-iu, care îi și făgădui o mare sumă de bani ce se îndatora a o plăti pe tot anul, cu condiție d'a nu precurma războiul cu Turcii. Aci Varkusky întilni pe un ambasador al Persiei ce venise să propună o ligă în contra Turcilor; el negociă cu dînsul o alianță, prin care se jura în numele

craifului său, că dacă împăratul se va ține de rășboi, șahul Persiei nu va face pace cu Turcul.

X.

Silițele împăratului fură norocite în Transilvania. Sigismund Bathori ținea domnia acestei țări. El era fecior lui Christofor Bathori, și nepot de frate vestitului Ștefan Bathori, ce a fost mai întâiu prinț și apoi a strălucit pe tronul Poloniei. El fusese ales la 1581 a urma pe tron răposatului său tată, fiind numai în vîrstă de nouă ani. Numele strălucit și iubit țerei ce purta, singur îi dobindi alegerea la tron, de la care nisce prevestiri sinistre păreau a-l depărta; se dicea într'adevăr că la nascerea lui, la 1572, turnul de la Oradea-mare se povărnise și că dînsul se născuse cu mîna plină de sînge. Imaginația poporului augurase de aci că acest prunc va fi peirea țării lui și augurul pînă în urmă s'a și împlinit. În timpul istoriei de față, pe la începutul anului 1594, Sigismund, în vîrstă de 22 ani, liber de orî-ce tutelă, începu a'și desveli caracterul său.

Semeț, vitez și rășboinic, calități însușite nației sale, dară fără talente ostășesci, fără putere de concepție și fără stăruință, îl vom vedé, în cursul acestei istorii, undé el va juca un rol mare și însemnat, om crud, fără măsura, necumpătat, nestă-

tornic și neastempărat la minte. Era tributar Turcilor și avu câtă-va vreme așa mare credit la Pörtă, încât un minut, la mórtea unchiului său, el sperase că prin protecția ei, va dobândi tronul Poloniei; pentru aceia și făgăduise 50 mii galbeni vizirului; dar sperările sale îl înșelără, căci Pörta nu numai că recunoscă pe noul craiu al Poloniei, dar încă nu voi a-l îngădui să iea de soție pe fata mareluț duce de Toscana (Octomvrie 1592). Trămișii lui la Poartă erau George Ravazdi și Ioan Boldog, care tractau cu Sinan prin mijlocirea renegatului Grigore Versmarti, acum ciauș Mahomet, și prin sangiacul Lipei, vestitul Pavel Marchazi. De față cu Sennyei, pe care-l trămisese în urmă Bathori, Sinan se întinse asupra cuprinderilor sale de la Tunis, de la Guletta, din Arabia, Persia, Africa și Georgia, adăogind că în ierna viitoare va merge să dărime Viena și Praga.

În sfirșit ciaușul Mustafa aduse staturilor Transilvaniei și lui Bathori scrisori de la Sultanul, de la marele vizir și de la pașa din Temișóra; prințul răspunse după obicei cu protestații de credință către padișahul; dar Sinan nu întârzie a schimba tonul și a îngrozi pe Sigismund prin înjurături și amenințări. Când se înfățișă dinaintea acestui vizir George Ravazdi și-l rugă, în numele prințului, să nu mai îngreuieze provincia, urcând tributul peste

cel ce se da pe timpul lui Ioan Sigismund, el cu o nesuferită trufie și cu obraznică îngâmfare, ocărându-l cu numirea de *câne*, îi dăse să tacă, adăogând că Ioan Sigismund era socotit ca un fiu al lui Soliman, în vreme ce acel ce cârmușese acum Transilvania este sluga și supusul împăratului; că acesta stă în mâna-î a o dovedi. Temerea lui Sigismund se mai adăogi încă prin porunca ce priimi ca să se gătescă cu o oște de 50 mii lănceri și cu toate materialele de rășboi, spre a merge la Belgrad să se unescă cu oștirea Turcilor în contra împăratului. Aceste amenințări primejdioșe umplură de spaimă inima junelui prinț. Partisanii împăratului sciură bine a exploata aceste temeri și înduplecară pe Sigismund a se ridica asupra Turcilor. Bathori avea lângă dînsul, ca duhovnic, pe un iesuit, părintele Alfons Carilio, spaniol născut la Alcalá; acesta îndemna mereu pe Sigismund să intre în alianță cu împăratul și când Teuffenbach, prefectul Casoviei, trămisul Cesarului, sosi în Transilvania, el găsi pe prințul cu totul dispus în favoarea creștinătăței. Sigismund începu a vorbi numai de libertate, de greutatea jugului turcesc, a se plînge de sôrta creștinilor supuși lui, într'un cuvînt toate spusele și toate faptele lui învederau hotărîrea sa de a rupe legătura cu Turcii. Însă planurile lui Sigismund întimpinară o mare opoziție în nobili

cei mai însemnați, care învechiți în aplecarea lor către Turci, nu voiaū nicī de cum să se lepede de unirea cu Pórta, temēdu-se de a se arunca în valurile unui viitor nesigur și d'a ajunge sub un jug și mai greu. Sigismund dicea: «Ce a slujit «pēnē aci pacea cu Turcul? A obicīnuit pe nesim- «țite nenorocitele nōstre popóre ca să pórte un «jug greu și nesuferit. Mai bine dar să-l scuture, «să se unēscă cu cei-l'alți prinți creștini, să se le- «pede de alianța cu Turci, atāt de rușinosă pre «cāt e și primejdiosă pentru mântuire, și Dumne- «deū le va fi priincios la un proiect așa drept». Acestea dicea Sigismund în public și în particular, și Iesuiții le însinuiāu la urechile tuturor celor ce spoveduiaū. Nobilimea cea jună și săracă intra lesne în aceste planuri, măgulindu-se că rāsboiul fi va mai îmbuna sōrta; dar cei bētrāni și bogați se împotriveāu, dicēnd că nu trebuie a părăsi maximele strābune care prescriāu d'a nu lāsa nicī o datā alianța cu Turci; că de o sutā de ori ei āu auđit acēsta din gura înțeleptului Stefan Bathori, și cānd era prinț al Transilvaniei, și chiar dupē ce se urcase pe tronul Poloniei; că mai bine este a urma acestor sfaturi decāt a pleca urechia la zadarnicele fāgăduieli ale unor ómenī veneticī în Transilvania. Adāogaū ei: «Suntem óre destui și «destul de puternici spre a ne împotrivi singuri

«la totă puterea Turcilor? Dacă nu suntem, cine
«chezășuiesce pentru acele ajutóre ce se făgăduesc?
«Începuturile răsboiului adese sunt plăcute, dar
«sfirșitul e tot-d'a-una funest. Când un dușman
«atât de îngrozitor va apuca să-și împlânte cortu-
«rile sale în mijlocul țerei noastre, cât este de te-
«mut că acele ajutóre depărtate ce ni se laudă,
«voră sosi pré târziú spre a ne mântui!»

Ast-fel vorbea în Ardél ura și neîncrederea în
Nemți; dar partisanii vechei sisteme, vădend că
rugămintele lor sunt neputincioase în contra sfa-
turilor Iesuiților și cererilor Papei, hotărîră a de-
trona pe Sigismund și a pune în locu-î pe un altul
mai plecat lui Amurat. Se dicea că ei se înțelese-
seră într'acesta cu ministrii Porții și că, în vremea
când Tătarii erau să trecă din Podolia în Transil-
vania, li se dedese o poruncă secretă d'a pune
mâna pe Sigismund. Dar acesta se puse în latură
de timpuriú și Tătarii pustiiră Valahia și Transil-
vania fără d'a fi împedicați de generalul oștilor,
Bornemissa, sub pretext ca să nu strice alianța
între Transilvania și Turci, în care sta mântuirea
țerei.

Sigismund convocă o adunare mare de popor
armat la Turda. Aci opoșiția, în capul căreia sta
vêrul său Baltazar Bathori, se arată așa de tare și
de înverșunată încât, lăsând puterea în mâna lui

Baltazar, Sigismund speriat abdică și fugi spre Chiiora, declarând pricina abdicărei sale și acuzând pe oposanți că voru să trăde țera Turcilor. Adunarea se mută atunci la Cluș, unde Baltazar Bathori fu aclamat de prinț. Dar scrisorile lui Sigismund, citindu-se în adunare, opiniile unora se schimbă și Sécuii, împreună cu Sașii și vre-o câți-va din Unguri, declarară oposanților că ei nu voiesc a cunoște alt prinț; neputând atunci a le sta împotriva, adunarea totă fu silită a se uni cu dînșii și o deputație se trâmise ca să chîame pe Sigismund înapoi. La 28 August 1594, adunarea priimi a se trâmite oștire în contra Turcilor. A doua-zi se arestară capi opoziției în număr de patru-spre-dece : Baltazar Bathori și frastrul său, Ion Ilfii, Lupul Covaci cancelier, Alexandru Kendi presidentul senatului, Gabriel și Francisc Kendi, unchiu lui, Grigorie Literatu, prefect de la Atria, Ion Foro, Grigorie Diacu, Ion Gerundiu, Albert Lunai, Georgie Salanciu, Baltazar Silvaș; după trei zile de închisore, Sigismund porunci ca să-i omore, după sfatul lui Gestio, Proșcai și Iojica. Lui Alexandru și Gabriel Kendi, cu Ion Ilfii, Grigorie Diacu și Ion Foro, li se tăiară capetele la Cluș. Pe când îi duceau la locul osindei, Alexandru vedu pe Sigismund carele, stând în picioro la o ferestră, îi privea, și el îi strigă: •Nici o lege dumneze-

«escă sêu omenescă nu suferă osîndirea unui om
«făr' a-l asculta». Acésta însă nu mișcă întru nimic
pe Sigismund, obicînit fiind din copilărie a vedé
vêrsându-se sânge și stînd martur la tôte osindele
criminalilor. El stătù de față și privi cu rēcélă
acésta tragedie.

Un țigan, gâde obicînit al locului, veni cu o
sabie și tăie capul lui Alexandru Kendi. Iliu se
urcă după dînsul pe eșafod, apoi Gabriel Kendi,
apoi Ion Foro, care în zadar ceru o altă sabie,
căci a gâdei nu mai tăia, și în sfîrșit Grigorie Li-
teratu. Poporul nepăsător de certele celor mari,
privi înmărmurit acésta scenă; dar când vădu de
odată o plóie repede cădënd și spălând sîngele
mortilor, strigă că: «Nevinovați au fost!» Lupul Co-
vac și cu Baltazar Bathori fură duși la Unióra,
unde, după câte-va zile, pe ascuns, după obiceiul
turcesc, fură sugrumați. Când gâdea veni în inchi-
soarea lui Baltazar Bathori cu lațul în mână, acesta
întrebă: «Cine ești?»—«Cel din urmă om cu care
ai să vorbești pe lume,» răspuse gâdea. Baltazar
blestemând amar pe Sigismund, după o luptă lungă
cu gâdea, fu sugrumat. Ast-fel peri împreună cu
Kendi și Ioan Bornemisa, vestitul căpitan carele,
când i se însciință că i-a sosit césul, începu a cânta
un cântec de jale și apoi întinse grumazul gâdei.
Cei-l-alți patru prisionierii fură țertați prin mijlocirea

unor prietenî ai lor; numai bunurile li se confiscară. Asemené lui Andrei și Stefan Bathori, frații lui Baltazar, care apucaseră să fugă în Polonia, li se confiscară bunurile, declarându-î trădători și isgoniți pentru tot-d'a-una din patria lor. După aceea, Sigismund, adunând o armată de patru-șeci mii ômenî de tot felul, o trâmise spre Timișôra, de unde deslipi o parte din ôștirea lui ca să pusti-eze în prėjma Oradiei și să impedece ca nu cumva să mERGă de acolo convoiul la armia otomană. El scrisé apoi lui Teuffenbach ca să-l rôge să se apropie de hotarele Transilvaniei, spre a-și uni puterile cu ale lui și a isbi împreună pe vrăjmași.

În vreme ce prin aceste tratații Papa și Împăratul se cercau a trage tôte stăpînirile Europei într'o legătură împotriva Turcilor, și dintr'altă parte scriitorii și oratorii cei mai însemnați lucrau asupra opiniei publice și întăritau popóarele pentru o nouă cruciată în contra barbarilor, rășboiul își urma furiile sale. La 15 Iunie 1593 se dete o bătălie sângerosă între ôștirea împăratéscă și armata Turciei, strîmtorată lângă Sisek, în unghiul unde Kulpa se unesce cu Ordra; acolo peri cu totul ôștirea otomană, împreună cu cei mai însemnați capi ai ei.

Asan-Paşa şi junele Mahomet, nepotul sultanului. Anul în care se vădu o aşa mare învingere se cheamă în istoria otomană *anul peiret*. Când se află despre dînsa la Constantinople, poporul exasperat ceru răsbunare; ambasadorul austriac fu închis cu totă suita sa; marele vizir Sinan se găti a lua comanda unei oştiri numeroase, ast-fel cum nu se mai văduse alta din vremea lui Soliman, şi porni spre Ungaria.

Duoi fraţi ai împăratului, archiducele Maximilian şi archiducele Matei, comandaui, unul armia din Croaţia de 16,000 pedestri şi 4,000 călăreţi, şi cel-alt pe cea din Ungaria, de 20,000 pedestrii, 2,000 călăreţi şi 2,000 dragoni.

Matei lovi Novigradul şi asedié în zadar Granul, de unde se trase; dar Maximilian fu mai norocit în Croaţia; el cuprinsese Petrina, castelul Chrastovitz şi în sfîrşit Sisekul, când Sinan sosi cu armata lui în Ungaria. Archiducii îşi uniră atunci oştirile, din porunca împăratului.

Armia îngrozitoare a lui Sinan, pe lângă care se unise şi hanul Tătarilor, Ghazi-Gereî, cu 40,000 ómenî (17 Iulie 1594), înainta în Ungaria, lăsând în cale-î urme de furia sa şi, după mai multe izbîndi parţiale la Vesprin, la cetăţuia Polata, cuprinse în sfîrşit (August) vestita cetate Raab, prin trădarea comandantului ei, comitele Hardek. Ce-

tatea Papa fu cuprinsă și ea, și vizirul se oști împotriva Comornului, cu sperare sigură de a înainta în curând spre Viena. Dar aceste isbîndi strălucite care măriră trufia lui Sinan și îngroziră occidentul, apuseră îndată prin ridicarea unui nou campion al creștinătății, care își aruncă sabia puternică în cumpăna războiului și chîamă biruința sub stégurile lui Christos. Acest campion glorios fu nația română, care găsisese acum un căpitan mare ca Mircea, ca Dracul, ca Huniad și ca Stefan, spre a o comanda. E vreme acum să ne întorcem spre țera Românescă.

Închis în palatul său de nevoia Turcilor, țipetele de jale ale poporului goneau somnul de la Mihaiu: posomorit și tăcut, el se depărta de toți cei ce erau pe lângă dînsul, spre a se gândi și noapte la mijlocele de a mîntui nația sa. Asculta cu băgare de seamă vestile războiului din Ungaria, se bucura cu inima de isbîndile creștinilor, se întrista de perderile lor.

Crușimile Turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covîrșirea strămbătăților suferite sleiseră răbdarea împilașilor care cereau o răsburare strălucitoare. Poporul român se cutremură de turbare

ca un leu rănit greu, și această cutremurare pare că era larva înăbușită ce prevestește o vijelie mare. Această vestire sili pe Mihaïu a nu perde vreme, cu atât mai mult că poporul din ambele țări era așa de întăritat, încât s'ar fi revoltat împotriva Domnilor săi, dacă aceștia nu se revoltau împotriva Turcilor.

Pe lângă relele ce făceau Turcii în țără, ea avea încă a suferi și trecerea glótelor armiei tătărescî, care pe la capătul anului 1593, călcând'o, trecură în Ungaria. Tot pe atunci, priimind porunca d'a trămite care pentru artileria armatei turcescî, Domnul trămise ca la 300 pentru campania și asedierea Pesperinei. Nu trecu însă mult și iată sosiră alți noi mesii ai vizirului, ce se afla atunci la Belgrad, cerënd alte care și tribut. Cu totă silința ce puse Domnul, carele nu putură sosi la vreme, pêne a nu pleca vizirul din Belgrad; îl ajunseră tocmai la Ianik. Ómenii lui Mihaïu ce aduseseră 400 care, tributul și ceva daruri, se înfățișară dininatea lui Sinan; dar crudul turc, furios de întârzierea lor, porunci să-î ducă să le taie capul în privéla tutulor. Mehmet-Pașa, feciorul vizirului, ce se afla de față, rugă mult pe tatăl său și le scăpă viața. Sinan însă refusă darurile și trămise răspuns lui Mihaïu din partea Sultanului, că îndată ce va sîrși campania, va purta răsboiul în țera Româ-

nescă ; că este un lucru nevrednic d'a lăsa această provincie în cârmuirea necredincioșilor ce nu o meritaū. El opri pe ómenii Domnului prizonieri și nu le dete drumul pēnē mai întiū nu se întórse la Belgrad.

Tóte aceste avaniī ale Turcilor sleise răbdarea poporului și a lui Mihaū, care se hotărī atunci a lucra și, unindu-se cu creștinătatea, a ridica cu bărbăție sabia asupra Turcilor ca să scape țera de acel jug greū al robiei. El strīnse atunci o adunare de toți boierii mari și mici din țeră și se sfătuiră cum vorū face ca să-ī isbăvēscă Dumnezeuū din mânil Turcilor. Mihaū expuse adunării tirania asupritorilor, crușimile ce făceau ei în țeră, ticăloșia poporului și încheie arătând că alt mijloc de mântuire nu este decât d'a alerga la arme.

Propunerea lui fu priimită într'un glas de toți și hotărīră ca să intre în confederație cu prinții străini și să scuture nesuferitul jug al tiraniei. Boierii începură a se găti de răsboiū ; atunci Mihaū, potrivit cu hotărīrea luată, se gândi a dobīndi ajutor și din alte părți și trāmise pe clucerul Radu Buzescu sol la Sigismund Bathori ca să se înțelēgă cu dīnsul și să ūea de la el óste de ajutor. Asemenē trāmise și la Aron-Voevod în Moldova pe stolnicul Stroe Buzescu. Trāmișii lui Mihaū gāsiră pe acești Domni bine dispuși și bucuroși de

a se oști împreună. Sigismund răspuse lui Mihaïu prin Stefan Iojica și Pangratie Sennyei, iar Aron-Vodă printr'un boier al său. În 5 Noemvrie 1594 un tractat formal de alianță ofensivă și defensivă se iscăli în Bucurescî între Mihaïu și plenipotențiarii domnilor Transilvaniei și Moldaviei. După acest tractat, 2000 ostași transilvani sub comanda lui Mihaïu Horvat și Stefan Bekeș, trebuiau să stea pe ascuns la hotarul țerei Românescî, gata a intra la chîemarea lui Mihaïu. Spre a pune dreptatea și moderația în partea lor, prinții aliați trimiseră Sultanului o lungă listă de plîngerile lor, cerînd îndreptare și chiezășuire temeinică de schimbarea sistemii pe viitor. Nu numai că aceste reprezentări rămaseră fără răspuns, dar încă o cătă de 3000 Ianiceri intră în țeră și începu a pune contribuții pe țeranî și a face tot felul de rele.

După aceste fapte nu mai era de întărđiat.

XIII.

Un complot întins atît în țera Românescă cît și în Moldova, hotărîse ziua de 13 Noemvrie în care să se dea semnul insurecției, ucigînd pe Turci în tôte părțile țerii unde s'arű afla. Mihaïu trimise poruncî la oștile transilvane de la hotare ca să între în țeră, pe cînd și o cătă de Moldoveni sub

comanda hatmanului lui Aron, îi venea în ajutor. Turcii din Bucuresci, în nepăsarea și necucerirea lor, nu bănuiau nimic din cele ce li se pregătea și urmau turburările lor; nici o trădare din partea Românilor nu veni să-i deștepte. Într-o zi, când năvăliră din nou asupra palatului prințului, acesta le ese înainte și, vorbindu-le cu multă dulcătă și blândețe, le zise: «De mă veți omori, veți pierde totă datoria ce aveți a lua; dar ascultați și faceți ce vă dic. Mergeți în cutare loc și luați de acolo totă avuția ce veți găsi și plătiți-vă din ea.»— Fu mare vrajbă și neunire atunci între datornicii turci. În sfârșit, după multă certy, vre o cincisute se despărțiră de cei-alții și merșeră unde Voevodul le arătase. Ei se întorșeră preste câte-va zile, dar avuția ce găsise nu era de ajuns spre a plăti pe deplin datoria. Fiind nevoite de a face împărțela în proporție cu ce avea să iea fie-care, avură trebuință de cineva care să facă reducție și se adresară spre acesta la cadiful de la Giurgiu, care era însărcinat a hotări pricinele de judicată între Turci și creștinii din țera Românescă. Acesta fiind bolnav, Ali-Gian veni la Bucuresci în locul lui. Se făcură atunci mari svedii între creditorii și datornici, pentru prețuirea mărfurilor date și primite. Ast-fel merșeră pêne în ziua de 13 Noembrie. În acea zi de diminety, Ali-Gian, sfirșind

împărțela și ducându-se la conacul său, fu oprit în cale de un român, prieten al lui, care îi zise: «Ali-Gian-Hogea, câți ani sunt de când mănânc «pânea și sarea ta?»—«Sunt două-șeci de ani», răs-punse Turcul. — «Dacă e așa, zise Românul, spre «recunoscință de pânea și sarea ta ce am mâncat, «voi să-ți spui un cuvânt, de-î voi să mă ascuți.»— «Spune», îi zise Ali.—«Nu sta aci,—adăogi el,— «până la 3 sau 4 césuri după amiazi; nu te opri nici «la Giurgiu; silesce-te să treci la Ruscjuk, cât vei «puté mai curând.»—«Dar pentru ce?»—îi răspun-se Turcul. — El însă fără a-î spune mai multe se depărtă, întorcându-și capul și, vădând pe Ali că sta în cumpănă de cea ce trebuia să facă, îi strigă: — «Ia sêma la ce ți-am spus!»—Turcul preumblân-du-se prin oraș, băgă de sêmă că e mai multă lume decât altă dată și bănuind ceva rău, fără de a spune nimenui nimic, se urcă în căruța sa și luă în grabă calea Giurgiului.

Acésta fu singura indiscreție, cinstită și măsura-tă, ce se făcuse despre tragica scenă care se pregătea.

XIV.

Porunca domnescă eșise ca toți Turcii ce se află în Bucuresci să se adune la casa vistierului

Dan, spre a li se căuta și răfui datoriile. Îndată ce Turcii se grămădiră în acea curte, Mihaïu cu boierii săi eși dinaintea ostașilor și a poporul setos de răsbunare, ridică stégul libertăței și poruncind să se înconjore curtea, puse de patru părți de deteră foc casei unde erau Turcii adunați și-i împușcară cu tunurile cu care îngrijise mai dinainte a înconjura curtea și casa. Isbirea acesta neașteptată, vâlvorea focului ce îi încingea, buibitul și pustiirile tunurilor, strigătele de răsbunare ale poporului amețiră și înspăimântară pe Turci, care, deși armați după obiceiul lor, neputând a-și face cale de eșire, fură siliți a priimi moartea fără a o putea da. Ca la 2000 Turci se omorîră; din Români puțină cădură. Stolnicul Stroe Buzescu se răni la mâna stîngă. Pe lângă Turci căți-va Evrei fură măcelăriți. Acesta nu isvorî dintr'o netoleranță, dar căci Evreii, atunci în mare favoare pe lângă Turci și Sultan, se împreunău cu aceștia ca să prade țera și să-i facă tot felul de stricăciuni.

Acest măcel fu cel d'întîi act al războiului, ucidere făcută cu înșelăciune într'adevăr, dar dreaptă și meritată pentru toate suferințele ce Turcii aduseseră țerei. Măcelărirea din Bucuresci fu semnalul care puse totă țera în mișcare; în toate părțile, po-

porul năvălind asupra Turcilor respândiți, îi ucise și-i goni pînă îi dete afară din țară.

A treia zi după această faptă, la 15 Noemvrie, Mihaïu porni în grabă oștile sale și cu Transilvănenii ce sosiseră, la Giurgiu și năvălind cu iușelă asupra orașului, fără a întîmpina vre-o împotrivire, îi dete foc și trecu sub sabie tot ce îi eși înainte. Trei mii suflete aprópe, bărbați și femei, iură uciși seú prinși. Dintre toți Turcii din oraș, numai două putură scăpa, trecînd Dunărea în not. Unul din ei era Ali-Gian-Hogia, pe care-l vedurăm scăpînd iarăși cu noroc din Bucuresci. El abia sosisse la Giurgiu și se afla povestind cadiului cele ce i se întîmplase în Bucuresci, când fără vreme năpădiră Români. Neavînd alt chip de mîntuire și sciind bine să înnote, el se desbracă, se aruncă în apă și trecu de cea-l-altă parte. Cel-l-alt Turc scăpat urmasse exemplul lui. După arderea și prădarea orașului, Mihaïu împresură cetatea și începu a o bate cu tunurile; dar vedînd că nu o pôte dobîndi, căci îi venea în ajutor arme și bucate de la Rușciuk și silit încă și de greutatea iernei, o năpusti de-o-cam-dată și se întórse la scaun în Bucuresci. Printr'acésta, dic cronicariii noștri, se făcu numai o începătură de vrajbă.

XV.

Abia se întorsese Mihaiu de la Giurgiu, abia își aședase trupele în tabără aprópe de Bucuresci, într'o bună poziție, când fără veste intră în țără și veni în Bucuresci un cadiasker séu emir cu 2000 Turci oștirea alésă și 500 paznici ai trupului, Ciauși și Spahi. Emirul se priveau de Turci ca următorul lui Mahomet din fíca sa Fatima, și erau numai trei în totă împărăția, avénd puterea viziréscă, și pe lângă autoritatea mirénă împreună și pe cea bisericéscă. Sarcina lor întâiu era a fi consilierii ai împératului, pe urmă tâlcuitorii cei mai superiori ai tot dreptului. Emirul, al cărui gând era să caute a prinde pe Mihaiu, se fățarnici ca cum n'ar sci nimic din cele urmate puțin înainte. El intrase în țără cu mare liniște, neaducénd nici o supărare locuitorilor și dicea că voiesce să ierneze în țără. Intrând în Bucuresci, el ocupă casele cele mai bune din oraș și luă cartier într'o nouă mōnăstire sub oraș zidită pe ríul Dâmbovița; trâmise un om din parte-í la Domn ca să-í arate că vine să ierneze în țără și să céră a i se da 10,000 florinți și bucate pentru oștirea lui. Apoi plecă însoțit de 1000 pedestri la palatul Domnului ca să-í facă visita de onóre, iar în adevér ca să-l pótă prinde. Mihaíu,

care simțise cugetele viclene ale emirului, se sili a-l birui în fățarnicie și a-l arunca în cursele ce i le întindea; el lăsase pe emir se între nesupărat în oraș, dar visita lui nu o așteptă și fugi în tabără. Emirul, negăsind pe Mihaïu, trămise în tabără să-l întrebe pentru ce în timp de pace ține în arme atâția Unguri? Domnul respunse: «Pentru ca să prinďă pe Petru, fiul fostului Domn Alexandru, care umbla să-l răstorne din scaun, și pենă il va prinde și-l va trămite la Constantinopole, el va căuta să plătescă din bani publici oștile, iar la urmă le va da drumul».

Emirul se prefăcu că crede și însciință pe Domn că în dimineța viitoare îi va trămite un butoiu de aur spre a plăti oștile și a le libera îndată, fiind împotrivițore țerei. Mihaïu arată că priimesce cu multă bucurie această propunere, dar hotări a nu mai aștepta șiua de a doua-zi și a pune capăt acestui joc de înșelăcune cu Turcul. În puterea nopței aceleia, își găti oștile pe ascuns, și însoțit de ostașii curței ce-î așezase în vale, se apropiē de oraș și pe când Turcii dormeau, din cincī părți cu foc și cu sabie îi încinse. Turcii, la lumina flacărăilor care ardeau conacele lor și la strigările răsunătoare ale Romănilor, se deșteptă îngroziți și, pe jumătate îmbrăcați, alergă să se adune la palatul emirului, cu hotărire de a se apăra pենă la

morte. Dar aci ei întâmpină pe Mihaïu cu o parte din oștire ; el împresurase palatul și îl împrășca cu două tunuri. În zadar se ispitiră Turcii a-și deschide drum printre ostașii români spre a intra în palat. Românii îi împingă înapoi și-iucidă pe toți. Două ziduri din palat se prăvălesc de isbirile artileriei. Emirul, în desperarea sa, părăsit de orice ajutor, începu a arunca pe ferăstră aurul și giuvaerele sale, socotind că în vreme ce ostașii români se voru apuca de pradă, el va găsi mijloc de a fugi. Dar Mihaïu opresce pe soldații de la pradă și îi întărită spre năvală asupra palatului. Emirul strigă și se rogă cu făgădueli mari ca să-l lase să se tragă cu rămășița gardei sale ; dar toate în zadar. Românii năvălesc în palat și fără milă ucidă pe toți Turcii ce scăpaseră din foc. Prada acestei biruințe fu mare pentru soldați ; două Cazaci găsiră două traiste pline de aur, pe care Domnul îl împărți între soldați. După această biruință, curățindu-se tot orașul de Turci, Mihaïu dete mulțămită lui Dumneșcu și apoi lăasă oștile a se odihni.

XVI.

Mihaïu-Vodă, având ore-care imputăciune cu capiî trupelor ajutore din Transilvania, Mihaïu Horvat și Bekeș Ștefan, care erau foarte neuniți între sine, îi

trămise înapoi prințului Ardélului, oprind oștile peste care puse în urmă Sigismund căpetenie pe Albert Kiraly, bărbat vitez, născut în provincia Gengeri din Ungaria de sus și vestit pentru multe fapte belicoase, săvârșite în războiul făcut de către Ștefan Bathori, regele Poloniei, în contra Muscalilor. Mihaïu cu Kiraly se gătiră îndată de oște și mai întâiu acesta, din porunca Domnului, asediă Orașul-de-Floci ce era neîntărit, și-l rase din temelie (10 Dechemvre, 1594), după ce ucise pe toți cei ce se închinau în numele Turcilor și care nu apucaseră a fugi. După aceea Mihaïu porni pe Dunărea înghețată și se apropiă, la 1 Ianuarie 1595, de Hirșova, oraș bogat și întărit, cale de oști de Brăila, pe care Carol și Ludovic, regii Panoniei, îl împresuraseră cu ziduri. Aici îi eși înainte o oște de 7000 Turci, alcătuită de garnizona cetății și de alți Turci din Bulgaria. Pe ghița Dunării se dete o bătaie sângeroasă pentru ambele părți, în care Turcii fură zdrobiți și împrăștiați; Românii biruitori se suiră pe scări, săriră în cetatea Hirșova, o arseră și o prădară. Prada făcută în acest oraș fu așa de mare încât Românii trebuiră să trecă Dunărea spre a-și duce în țera lor avuțiile ce-î împovărase. După ce-și mai întăriră puterile slăbite de frig, Mihaïu cu ostașii săi, la 6 Ianuarie, trecu iarăși Dunărea și se îndreptă spre

Silistra, oraș mare și frumos, locuit de neguțători bogăți care trăiau fără grijă, bizuindu-se pe puterea cetățuiei. După un asalt gróznic în care asediații nu stătură mai puțin vitejește decât asediatorii, Românii o cuprinsesă și o deteră în foc și pradă. Cetățuia însă nu o putură lua, lipsindu-le artileria. Românii găsiră atâta pradă în acest oraș încât își dobîndiră vestminte pentru vecie, țice un con-timporan.

Aceste isbîndi ale Românilor, pustiirea orașelor de pe lingă Dunăre, înspăimîntaseră atât pe Turcii din partea locului încât fugiseră mai toți în munții Balcani. Cărmuitorul de la Rușciuk însciință îndată Porței răscola lui Mihaïu și isbînçile lui, cerend ajutore, care întârçiară cât-va de nevoia iernei. Îndrăsnela lui Mihaïu miră și supără pe sultanul, fără însă a-i da mari prepusuri, căci credea că lesne va pute potoli rebeliunea unui dușman așa de slab. Trebuia însă a se grăbi spre a nu zătigni operațiile războiului din Ungaria. Într'adevăr, Turcia ca să pótă purta acest războiú avea nevoie de țera Românescă și de Moldova, care erau nu numai grânarele aprovizionărei armatelor și chiar ale capitalei, de vreme ce în toți anii se

încărcau din acele două țări, 150 corăbii cu făină și carne pentru Constantinopole, dar încă ele slujeau de linie de comunicație pentru trecerea oștilor și a proviziilor în Ungaria. Valachia singură plătea atunci Porței un butoiu (o tonă) de aur, seou după alții, 100,000 scuși, seou 70,000 galbeni, afară de darurile de la pași și miniștri, pentru orânduirea Domnilor, care se urcără de multe ori pene la 300,000 galbeni pe an, afară de 20,000 miei, 10,000 chile de grâu, alte atâtea de orș, 2000 cai, unt și miere cu prisos. Moldova plătea Porței 62,000 scuși și hanului Tătarilor pe tot anul, 20 care cu patru boi, 50 epe și miere îndestulă¹⁾; prințul Transilvaniei plătea 15,000 sechini. Pierderea acestor folose costă mult pe Pörtă, mai cu seamă într'o vreme când împărăția se afla în nevoie de bani și bucate și prețul aurului crescuse foarte mult de la răsboiul Persiei, încât se înduioise valoarea unui scud în Constantinopole, aceia ce pricinui turburări din partea Ianicerilor. Afară de acestea, Valachia și Moldavia, cămări pline de toate trebuincioșele, îndestulă Constantinopolul cu cărnuri prospete și

¹⁾ Despot-Vodă la 1562 urcase tributul din 30,000 galbeni ce era mai înainte, la 40,000.—La 1574, Moldova plătea 60,000 galbeni tribut și Sultanul ceru a-i înduoi, pentru aceia se revoltă Ion-Vodă.

sărate, cu mulțimi de grâne și alte produse ce, pe Dunăre, se transportau acolo; chiar saraul Sultanului din aceste țări trăgea nu numai lucrurile vieții, dar încă și obiectele de lux și desfătare. Paguba ce ar fi provenit din pierderea acestor țări era mult prea însemnată spre a nu îngrija pe Pórtă.

Sultanul hotărî dar a potoli cât mai în grabă acea răscolă, pînă a nu se întinde și a lua mai multă putere; el numi atunci Domn în țera Românească pe un Bogdan-Beizade, fiu al Iancului-Vodă Sasul, care zăcuse nerușinat trei ani și șapte luni pe tronul Moldovei (1570—1574), batjocorind-o și căruia, după mazilia sa, i se taie capul în orașul Leov din Polonia, din porunca regelui Ștefan Bathori. Acest june Bogdan se dusese în Constantinopole cu maica și surorile sale, unde își mărită o soră după un nobil venețian a nume Zane și intră în casa lui Ferhad-Pașa, ajungînd a purta slujba de *haznadar*. El avuse de gând a se turci, când credu că favoarea patronului său și revolta Domnilor îi vor deschide calea de a dobîndi un tron. Mustafa-Pașa căruia i se luase pașalicul Maraș, cu o sîmă de oști între care 2000 Ianiceri cu vre-o cîte-va din agalele cele mai însemnate, și pe lîngă care oștire se mai adăogiră 14.000 Turci ridicăți din Bulgaria, fu poruncit să trecă Dunărea pe la

Rușcuk și să ducă pe noul Domn în țară. Într'aceiași vreme Gherei, hanul Tătarilor-Perecopi, care cu 30,000 Tătari se întorcea din Ungaria, priimi poruncă ca să trecă Dunărea și să isbescă pe Mihaiu.

XVIII.

Vestindu-se lui Mihaiu primejdia ce-l amenința, își strînse în grabă oștea pe lângă dînsul și împreună cu călăreții în toate unghiurile țerei, strigând că intră sabie de Turci și de Tătari în țară și să sară toți cu totul împotriva dușmanului, încredințându-se în ajutorul dumnezeesc. Apoi porni spre Dunăre, sâmbătă 8 Ianuarie (stil nou) și a doua-zi se opri la sat la Pietri, gătindu-se să trecă Dunărea să se lovească cu Mustafa-Pașa, pînă a nu apuca acesta să calce țera. Acolo îi veni veste că hanul cu Tătarii trecînd Dunărea pe ghiață, a și intrat în țară robind și prădând. Această veste îngrijă tare pe Mihaiu și numai de cât se învîrteji îndărăt cu toate oștile și puse tabăra la sat la Hulubesci, de unde trămise streji asupra Tătarilor, pre Radu Buzescu cu frații lui, Preda Postelnicul și Stroe Stolnicul și pre Radu Calonfirescu cu o semă de oști alese. Hanul, înaintînd spre Giurgiu ca să se împreune cu Mustafa, jăfuind și pustiind totul înaintea

sa, își aședă tabăra la o milă departe de Giurgiu, la satul Scărpătescî, puse streji în toate părțile și trâmise câte-va miî de ómeni la pradat ca să aducă hrană. Avangardia română, sub comanda Buzescilor, înainte pêne la sat la Putineiu, unde întempinând avangardia tătărăscă, o isbi cu vitejie și o înfrânse (14 Ianuarie), perind Tătari mulți și vii prinđându-se încă mulți. Îndată ce află hanul acéstă tristă veste, trâmise pe un nepot al lui, cu o mulțime de Tătari și veni ră pêne la o milă în laturî de Giurgiu, la sat la Stănesci. Buzescii mai căpătând ajutor de óste de la Mihaiu, le eșiră întru întempinare și se loviră de față, Duminică 16 Ianuarie (stil nou); dând vitejește într'înșii, îi biruiră și pre mulți așternend la pămînt, îi prindú seú se predau ei înșii; o parte numai scapă cu fuga spre hanul; însuși nepotul hanului peri în acéstă bătăie. După aceia, Buzescii isbescú mai multe cete ce umblau răspândite după hrană și cu cruđime le fugărescú și le ucidú. Șapte miî prinși creștinî fură mântuiți atunci din mánile Tătarilor. Hanul se afla tot la Scărpătescî, unde sosise și Mustafa-Pașa cu Bogdan-Vodă și se împreunase ambele oștiri tătărăscî și turcescî. Mihaiu, care sta rânduít de bătaie la Hulubesci, pregătind toate și luând toate măsurile cerute de împrejurări ca un duce prevăđător, cum prinse veste de acéstă, socoti a nu mai întârđia

și purcese în contra ambilor vrăjmași cu totă armata și glótele lui. În cale se uciseră și se fugăriră mai multe cete de Tătari, care rupte din tabără de vre-o patru zile, se trăgeau acum spre ordia cea mare. După aceea, Duminecă (23 Ianuarie), în murgul serii, năpădesce peste avangardia vrăjmașului ce se afla patru mile departe de tabără, compusă de 6000 Turci, între care 300 Ianiceri și o mulțime de Tătari, invocând cu o încredere puternică, după obicei, în glas mare numele lui Christos. Tătarii, sumețindu-se în numărul lor, nu băgară de seamă la această strigare, iar Turcii înțeleseseră și încălecând căutau a scăpa cu fuga, favorisați de întunecimea nopței. Ai noștri isbiră cu semeție pe Turci și Tătari și-i luară în gonă; avangardia noastră, sub comanda banului Manta, îi duse gonindu-i pene în ordia cea mare de la Scărpătesci. Spaïma intră în tabăra vrăjmașă, creșdend că Mihaiu însuși a venit să-i isbescă. Hanul turburat de frică și neîncreșdendu-se în puterile sale, chiar în nóptea aceea se despărți de Mustafa-Pașa și de Bogdan și luă calea pustiilor sale. Aceștia cu Turcii lor, fugiră încă spre Rușciuk, goniți și tăiați fiind de Manta, pene îi trecu Dunărea.

XIX.

Mihaïu sosi a-doua-zi, luni (24 Ianuarie) de cu noapte și înfipse tabără în locul părăsit de dușman la Scărpățesci, iar în ziua următoare, Marți (25 Ianuarie), dinți de dimineță porni spre Rușciuk unde, după cum aflase, Mustafa-Pașa nedescurajat încă de atâtea învingeri, mai strângea oști și voia să-și mai cerce norocul. Fără a mai lăsa lui Mustafa vreme de gătire, Domnul se grăbesce, trece Dunărea pe ghiată pe la Marotin și-și înșiră oștile mai sub porțile Rușciukului. El avea cu dînsul numai 10,000 ostași (atât Munteni cât și Moldoveni), în vreme ce Mustafa avea 4000 ôste alésă și 10,000 Turci adunătură din Bulgaria. El își îndemnă oștile a se lupta vitejește pentru gloria lui Christos și mântuirea patriei și cu frunte de leu, bărbătește, mai repede decât ai gândi, năvălesce asupra Turcilor, care abia apucaseră să iasă din cetate când lupta se încăieră. Bătăia ținu cât-va, fu sângerósă și nu încetă pînă în noapte, când Turcii, cu tôte că erau mai numeroși, trebuiă a se pleca furiei Românilor; de la vre-o 7000 pînă la 8000 cădură morți; cei-l-alți își căutară mântuirea în fugă, dar ai noștri urmărindu-î în întu-necimea nopței, fără sémă îi ucidu séu îi prindú mai

pe toți. Mustata-Pașa, perțând calul, o luă pe jos la fugă; o slugă îi dete apoi un cal prost pe care în zadar se sili a scăpa; el fu ucis de al noștri nu departe de locul bătăliei. Domnișorul Bogdan fu mai norocit; reschirându-se toți ai săi, însoțit numai de vre-o două-șeci de ómeni, iar, după cum ȳicú unii, numai de șese, el fugi la Constantinople la maică-sa și la surori. Acolo acest june pretendent fu, la 1597, prin intrigele lui Ieremia, Domnul de atunci al Moldaviei, din porunca Turcilor, asvirlit în mare. Insuși analistul italian N. Doglioni spune că a vęđut la acest Bogdan, în anul 1597, o sabie îngropată de mai mulți ani și care se găsisse în Moldavia; se presupunea că ar fi sabia ce Attila, vestitul rege al Hunilor, bicul lui Dumneșeu, purta în rásbóitele sale. Taișul sabiei fórté bine lucrat era de șepte palme lungime și patru lățime.

XX.

Dupé acéstă strálucită biruință, Mihaiú puse de arse și dete în pradă orașul Rușciuk. Un martur de față descrie astfel rásbunarea Románilor asupra bieților locuitori ai Rușciukului: «Multă ȳiale se făcu în ȳiua aceia și plângerile se înălțau ȳpêné la ceruri. Toți s'au încárcat cu averi în-

«destule; robî și rrobe și-a luat cu prisos; nimica n'a scăpat din mâna lor. Gingașele turcôice mult «rəsiățate, ce stau în veci închise, să le fi vėđut «atuncî góle, desculțe, tăvălindu-se pe zăpadă, «unele tıríte de pěr, altele de mânã l nu era ostaș «care să nu ducă vre-o turcôică.»

Cetatea însă nu putu fi luată, căci Domnul era silit a se întorče în Bucurescî, chemat fiind de trebile țerei. El lăsă pe Ungurî, pe Cazacî și o sémă din Românî lui Albert Kiraly, poruncindu-ı a urma pustiirea orașelor turcescî din Bulgaria. Însoțit de ostașii săi se întorše, intră în Bucurescî unde fu priimit cu strigări de bucurie și de binecuvintare ale poporului, pentru isbîndile sale. Dobînda ce ostașii aduseră cu dinșii fu forțe mare; din 10,000 ostașî ce'l însoțiseră nu era nici unul care să nu se fi întors cu haîne de mătase și alte lucruri de preț.

Îndată ce resuflară puțin oștile după aceia, Mihaïu porni pe banul Mihalcea spre Silistra, pe care o arse și o pustii. Mihalcea apoi se întorše de asediè Brăila, după ce prădă și arse împrejuririle. Asediații găsiră mijloc de a scrie lui Muza, cȃausul din Dobrogea, cerėndu-ı ajutor. Muza strinse vre o 4000 ómenî și trecėnd Dunărea pe ghiatã, isbi tabăra romănescă și omorėndu-le, după mărturia Turcilor, 1000 de ómenî, îi sili a ridica

împresurarea ; Mihalcea se întorse lângă Mihaiū. Domnul trămisese pe spătarul Preda și pe comișul Radu asupra Hirșovei. Turcii din acest oraș, aflând de sosirea Românilor, se grăbiră a trece Dunărea și le eșiră în întempinare, dar Româniū îi batū și îi trecū riul, făcându-le mult rău în góna ce le dete pênē la Hirșova, pe care o și făcură prada focului.

În vremea acēsta, vitezul și strălucitul Albert Kiraly, cu o iuțime neauđită, cu foc și cu fer, prădând și pustiind, își rōtesce fulgerând armele prin tótă Bulgaria, prin Siștov, Cernavoda, Rasgrad, Babadag și Oblucița. Dupē ce tótă aceste orașe se mistuiră de sabie și de foc, el își împinse pustiirile pênē la marea Nēgră și la gurile Dunărei, ajungēnd pênē la Varna ; apoi trecēnd munții, el merse dincolo de Andrianopole, apropiindu-se ca la trei-spre-dece leghe de Constantinopole, tot pustiind câmpiile și imprăștiind mai multe cete de Turci și de Tătarī. Apoi Kiraly își întorse la Mihaiū învingētoarea óste, neatinsă de dușman și înavuțită cu multă pradă.

XXI.

Tot în acea lună Ianuarie, o cētă de Români află prin spioni că Sinan se întorcea de la Belgrad la Constantinopole cu multe bogății, rāpitate

mai toate de la dușmanii. Acel Românii trecu în Bulgaria, îi pândescă calea în munții Emului și năvălescă fără veste asupra-î. Sinan își lasă bogățiile în pradă și Românii, lacomi după dînsele, deteră vreme lui Sinan ca să scape. Gesty Ferentz sosi cu o cetă de Transilvanii care, unindu-se cu Românii, cuprinsesă mai multe cetăți din partea locului, trecură munții în Tracia, împrăștiară grăza în toate laturile și își împinseă pustiirile lor pene la porțile Constantinopolei.

Dacă totă armia ar fi sprijinit această nemerită incursie, Sultanul ar fi avut mult a se teme pe scaunul său împărătesc. La întorcerea sa în țera Românescă, Ferentz întâlni un corp de 12,000 Tătari, pe care-l împrăștie și-l sfărâmă. Toate aceste lupte din luna lui Ianuarie numaî, umplură cincisprezece care cu capete de Turci, tot din cei mai însemnați, care se aduseră în tabăra românescă. Asemenea strălucite isbîndi ale Românilor a prinsesă sperările popoarelor mult chinuite din Turcia și începură a le deștepta din amorțela în care de vécuri zăceau. Bulgarii fură cei mai întii a se forma în cete și a lua armele. Un corp de 2000 țerani din Bulgaria cuprinse Sofia, capitala provinciei, în lipsa pașei d'acolo și îi dete foc și pradă; dar neavend destulă putere spre a o ține, țeranii o lasă și se tragă. Prada făcută se împărți

între dinșii și fie-căruia îi veni în parte aprópe 300 scuđi; apoi, mai unindu-se și alții cu dinșii, s'apucară să pustiéscă țera în tóte părțile și ajunseră trei ȓile departe de Constantinopole. Ei întempinară un convoiú de un mare număr de care, cămile și mai mult de 40,000 dobitóce ce se duceau la óstea turcésă; ei isbescú mica óste ce îl ducea, o biruie și omórá 2000 Turci, luând tótă acea pradă.

XXII.

Isbînda nu fu de o cam dată, în Moldova, așa repede și strălucită ca în țera Románésă. Aron-Vodă, îndată ce se declară în contra Porței, începu a-și găti oștile și vru să atace cetățile moldovenești din Basarabia, ocupate de Turci. Dar pe când făcea acea gătire, în Dechemvrie 1594, fără veste 14,000 Cazaci, între care 2,000 pușcași aleși, sub trei stéguri, unul cu vulturul negru și cu mánuchiul de argint, altul cu vulturul alb cu mánuchiul tot de argint și al treilea, după obiceiul lor, năvălescú cu căpetenia lor anume Lobodă, în Moldova, prădând și pustiind prin foc și sabie. Aron d'abia scăpă din Iași cu duoí boierí ai sêi și Cazacii cuprinséră capitala, puseră mâna pe vistieria Domnului și umplură orașul de flacări și de sânge.

Maî tot Iaşul fu mistuit de foc. Cazacii luară din Moldova 26,000 cai, 600 fete tinere; ei găsiră în capitală 70 tunuri, din care parte le luară, parte le încuiară. Ne maî având ce jăfui în Moldova, ei trecură să facă asemenea în Polonia. Vădându-se scăpat din nevoia aceia a Cazacilor, Aron începu iarăşi a se pregăti de oşte împotriva Turcilor. El priimi şi de la Bathori o sémă de oşti ajutor sub comanda lui Becea Andreaş şi se duse să isbescă Benderul, dar fu respins de beiful oraşului, Mira-Ahmet. Aron se întorse, apoi merse spre cetăţile Kilia şi Cetatea-Albă şi asediă pe cea din urmă, începând a o bate puternic cu tunurile. Garnizóna, ne maî putând sta mult împotriva, ceru ajutor de la Gazi-Ghirai, hanul Tătarilor. Acesta sculă un număr mare de Tătarî şi, puindu-le cap pe Adil-Ghirai, ei sburară în ajutorul cetăţei. Tătarîi sosiră pe când garnizóna era în mare nevoie de a se preda. Aron, vădând sosirea acestora, pricepu că este peste putinţă a urma asedierea în faţa unei asemenea oştiri şi se ridică de acolo, trăgându-se spre ţeră.

Tătarîi, în cele dintîi zile ale lunii lui Fevruarie, intrară în Moldova, urmărind pe Aron şi făcând jafuri şi pustiiri după obicei, pênă când şi ei cădură în cursa ce-î aştepta. Aron, care maî dinainte aflase de sosirea lor, nu perduse vremea; el işi

strînsese toate trupele, ridicase poporul în arme, făgăduindu-î prada duşmanului, şi tot poporul era în picioare; chiămasă în lăfă o sémă de Cazaci care, inimaţi de pilda Românilor, apucară armele în contra Turcilor şi deputară la prinţul Transilvaniei, cerëndu-î lăfă numai pe două luni, făgăduind că apoi se vorü mulţumi de prădile lor şi că vorü sluji cauza creştinătăţii cu credinţă şi cu stăruinţă. Dintr'altă parte Mihaiü, însciinţat de Aron, se grăbi a-î alerga în ajutor. El plecă din Bucuresci luând cu sine soţia şi copilul său şi se duse spre hotarul Moldovei cu oştirea sa. Ambii Voevođi meditară o stratagemă şi întinseră o cursă în care lesne cădură vrăjmaşii. Mihaiü, ce se afla în faţa Tătariilor, se făcu ca cum s'ar fi înspăimântat de furia vrăjmaşului şi începu a se trage înapoi; Tătariii se ieau fără socotinţă după dînsul pênă cândü cadü între oştile muntene ale lui Michaiü şi óstea moldovenă a lui Aron, care sta ascunsă în păduri şi în spaţele delurilor. Atunci, de o dată Româniî ieau ofensiva, Munteniî isbind pe Tătariî în faţă şi Moldoveniî de din apoi şi din costă. De trei orî, Tătariî vędënd primejdia în care se află, se strîngü în grămadă şi în desperarea lor, ca nisce mistreţi isbiţi şi împesuraţi din toate părţile, caută a-şi deschide o cale de scăpare; dar Româniî se îmbărbătează mai pre sus de firea omenescă şi se silescü a nu

lăsa să le scape din mână această pradă căzută în cursa ce-î pregătise. În sfârșit, după o luptă înviersunată, armata tătară se sdrobescce și se reschiră; 12,000 Tătari, afară de copii și de neveste, zacū morți în locul bătăliei; mulți încă sunt răniți; mai totă călărima lor e prăpădită și fiul hanului însuși e lovit de mörte; 1500 cai unguresci, multe care încărcate cu puscă, multe stéguri și 1000 creștini mântuiți de robie: iată care fură trofeele acestei biruințe. Rămășița Tătarilor luă în fuga mare calea pustilor. Aceste învingeri ce suferiră Tătaril în Valachia și Moldavia, în aceste două luni, precum și rigórea iernei făcură ca armata lor, din 80,000 ómeni, d'abia se întórseră 8000. Îndată, pe lângă aceste perderi, o fómete grozavă îi mai seceră în aceiași iernă, încât de lipsă, ajunseră de își frigeau muferile și copiii în frigări și'i mâncau.

După învingerea strălucită asupra Tătarilor, ambii Voevođi însciințară de tóte cele cu noroc sêvêrșite, pe prințul Transilvaniei, arătându-i că, de le va sosi în ajutor armata transilvană, după cum li se făgăduise, pêně la 29 ale acelei luni Fevruarie, ei vorú stăpini totă Dunărea și se vorú pune în cale spre Constantinopole, fiind-că tóte popórele creștine din Turcia s'aú sculat sêu sunt gata a se scula împrotiva Turcilor

XXIII.

Bathori, care sta în acea țernă în nelucrare, ocrotit de isbîndile Românilor, nu se prileji a răspunde cererei și dorinței Domnilor români, căci ocupația viitoare sale nunți umpluse cu totul mintea sa atât de ușuratică. Părintele Alfons Carilio, pe care îl trămisese la Viena, după cum am văzut, îi adusese făgădueli mărețe de la împăratul și îngăduința căsătoriei lui atât de mult dorită cu Maria-Christina de Austria, fiica archiducelui Carol, unchiu al împăratului. Acesta făcu pe dușmanii lui Bathori să țină cum că cesarul Austriei 'i-a dat o femeie spre a-l răsplăti de a fi călcat credința și alianța Turcilor și că drept zestre a luat nevoia de a purta războiul cu dinșii.

După aceea, Sigismund trămise ambasadă la împăratul, în capul căreia puse pe unchiul său Bocskai, carele ajunse în 14 Dechemvrie (1594) la Viena și în 12 Ianuarie (1595) la Praga, unde fu foarte bine primit. Aci se încheiă între înputerniciții lui Sigismund și ai împăratului un tractat de alianță pe aceste temeuri: că nu voru depune armele și nu voru face pace cu Turcii decât numai printr'o învoire reciprocă; că în tractatul cu Turcii se va cuprinde despre Transilvania, Valachia și Moldavia,

că totă Transilvania și partea regatului Ungariei ocupate de Bathori voru rămâne vecinice ale acestui prinț și copiilor săi, parte bărbătească, cu dreptul celui mai întâiu născut între dînșii și tot în chipul cu care se bucurase de acestea prinții Ioan, Ștefan și Christofor, dar cu condiție că voru recunoște pe Rudolf și pe următorii săi, regi ai Ungariei, ca suzerani ai Transilvaniei; că dacă Bathori va muri fără copii, parte bărbătească, Transilvania și țările ce se țin de dînsa, voru rămâne pe sîma împăratului și a urmașilor săi și că Bathori, cum și staturile provinciei, voru făgădui printr'un jurămînt solemn îndeplinirea acestui articol; că în cazul când Transilvania se va reîntorce regilor Ungariei, împăratul și urmașii săi voru jura d'a păstra obiceiurile, privilegiile, drepturile și libertățile ei și d'a nu da cîrmuirea țării decît unui Domn dintr'acastă provincie; că împăratul va recunoște pe Bathori ca prinț suveran, că-î va da titlul de *strălucit*, că va mijloci a i se da în căsătorie una din fetele arhiducelui Carol, mort de curînd, și că va pofti pe regele Spaniei a-î acorda colanul *Mielului de aur*; că împăratul îi va da toate ajutorele trebuincioase de omeni, bani și muniții de război; că va invita pe Papa a lua sub protecția sa pe prințul și staturile sale; că Bathori și copiii săi se voru institui prinți ai sfintei Impărății, dar

fără a avea drept de ședere și de vot în dietă; că orașele, cetățile și castelurile ce se voru lua de armata împărătească în război voru fi ale împăratului și că cetățile ce pré strălucitul prinț al Transilvaniei va cuprinde cu oștile și cheltuiala sa voru rămâne ale sale, bucurându-se de ele sub titlu de feud al împărăției, dar dacă aceste cetăți voru fi din ale vechiului regat al Ungariei, prințul va fi îndatorat a le înapoia cu o dreptă despăgubire, plătită de împăratul; că împăratul va plăti sumele trebuincioase pentru întărirea cetăților Transilvaniei și că Bathori, din partea sa, nu va cruța nici cheltuieli, nici îngrijiri, spre a le apăra în contra dușmanului comun. Se mai adăogi la acest tractat un articol ce se părea a fi o rea prevestire: se dicea într'însul că la întempleră ca acest război să nu isbutască, după cum sperău, și ca Bathori să fie gonit din Transilvania, împăratul se va îndatora a-l priimi în staturile sale și a-i da venituri de ajuns spre a ține demnitatea sa și mărirea casei lui; că în sfârșit nobilii pe care acest război i-ară pune în aceeași primejdie ca și pe prințul lor, voru pute să se retragă cu dînsul în Germania.

Acest tractat, prin care împăratul părea să se fi arătat pré generos și a fi oprit pentru sineși numai dreptul onorific de suzeranitate și eventualitatea puțin probabilă cu un prinț așa de tînăr,

d'a dobîndi Transilvania în lipsă de moștenitori, era într'adevăr câștigarea Transilvaniei pe sigur de către împăratul, căci era la mijloc un secret ce puțin în urmă se dete pe față, iar care atunci era cunoscut de toți cei apropiați de Sigismund și prin urmare și de iesuiții ce îl vindeau curței Austriei; aceasta era starea de sdruncinare, constatată de medicii, în sănătatea lui Sigismund. Se țice că el fusese otrăvit prin farmecele unei babe fermecătoare numită Ioana, care era a lui Ioan Koacoc; alții presupuseră mai în urmă că muma lui Stefan Bocskai, dorind ca Sigismund să țiea în căsătorie pe o fată a ei și neisbutind din pricina vanității lui Sigismund care preferi pe o nemțoică din familie împărătească, prin farmecii îl înveninase. Sigismund ce-și cunosccea starea, seú că credea că prin sciința medicale își va puté vindeca sdruncinarea, seú numai din mândria de a se vedé, aliat cu némul împărătesc, dori acésta căsătorie, care fu așa de fatală țerei sale.

Dupé încheierea tractatului, ambasadorii transilvani priimiră daruri mărețe și dându-le audiența de congediú, împăratul le făgădui că peste puțin va trãmite pe principesa Maria-Christina, logodnica lui Bathori; dar curtea imperială tot amână acésta sub deosebíte pricinuirí. Bathori se plânse în mai multe rânduri și staturile țerei, ce se temeaú ca

acastă alianță cu casa Austriei să nu le fie fatală, diceau în gura mare că 'și-au bătut joc Nemții de prințul lor. Spre a potoli aceste sgomote, Ștefan Bocskai care rămăsese la Praga, se duse la începutul lui Martie, în Gratz, capitala Stiriei, unde se căsători ca procurator al stăpînului său Sigismund Bathori cu Maria Christina, față fiind arhiducele Maximilian, fratele împăratului, și Ferdinand, fratele principesei. Bocskai, în ceremonia obicnuită în căsătoriile prin procură ale prinților, luă oficial rolul stăpînului său, dar Nemții tot nu trămiseră de o cam dată pe mirsă la soțul ei, pînă în vara următoare.

Domnii români nu perdură vremea așteptând armata lui Sigismund ce nu veni și căutară a se folosi de isbînçile lor și de spaîma ce ele răspândise în vrăjmași. În vreme ce oștea lui Aron cuprinde Măcinul și alte cetăți și răscólă totă Dobrogea, ai cărei locuitori urînd tirania Turcilor se ridicară cu toții și curățiră țera lor de dinșii, două escadrone de Moldoveni, înaintate în astă provincie, batū în două rânduri, două cete însemnate de Turci și le ȳeau două stindarde; apoi

Moldovenii se'mpreună cu Dobrogenii revoltați, se învîrtejesc, ȳeau cu sila Kilia și Benderul, unde ei tafe în bucăți pe beul cu 600 Turci, luând și multe turme de dobitoce și mergu de asediază pentru a doua oră Cetatea-Albă, arđendu-ı împrejuririle, dupě ce au răsipit oștirea beului acelei cetăți, astfel încat d'abia a scăpat tefěr, el al optulea, lăsând în puterea Moldovenilor stegurile, tobele, trâmbișile și cele mai multe muniții ale sale.

Mihaiu cuprinde Ismailul, unde omori mai mult de 1000 Turci și gási 70 tunuri de baterie, douě din care erau însemnate cu armele împěratului Ferdinand și alte douě cu ale lui Ioan Huniad. Aceste patru tunuri Mihaiu le trâmise în dar la prințul Transilvaniei ¹⁾ și dupě ce lăsă în Ismail, o garnizónă de 2000 Români, trecu apoi ȳarăși Dunărea, pustiind orașele turcesci ce mai rămăseseră în Bulgaria ²⁾ și se întorse în grab spre București pêne a nu se desghieța de tot Dunărea.

¹⁾ Aceste tunuri se credea a fi fost luate de Ștefan-cel-Mare în bătălia vestită ce câștigă asupra lui Mateiaș-Corvin regele Ungariei, la Baia.

²⁾ Herrera spune că la Smil, Români omorîră mai mult de 2000 Turci și gási 34 de tunuri, din care unele de la Huniad, și lăsară garnizónă ca la 2000 ómeni fiind cetatea tare.

La întorcerea sa în țera Românească, cu toate că curgea de trei palme apa pe ghița Dunării, întrepidul român, cum țice De Thou, vitezul Domn nesocoti o primejdie așa de învederată și trecu cu totă prada sa de cea-laltă parte a riului.

În vremea acesta Tătarii năvăliseră în Moldova. Pórta, orânduind Domn în țera Românească pe unul numit Ștefan, însărcinase pe capigi-bașa și pe pașa Silistreii, cu multă putere de Turci Ianiceri și de Tătari să-l ducă în scaun. Mihaiu află de acesta și trămise pe Albert Kiraly, care întâmpină pe dușman la 16 Martie, îl sparse și-l fugări, iar cetatea Silistreii, cruțată pêne atunci, o asemănă cu pământul; apoi ne mai întârziind Kiraly, se învêrteji la orașul Turtucaia, cale de o țic de Rușciuk, o aprinse, ucigând mulți din locuitori și se întorse la Bucuresci, unde se afla Mihaiu. Prințul trămisese de vre-o câteva țile din noi pe Mihalcea ca să ȳea Brăila și să-și răsborne pentru rușinea ce priimise fiind silit, la cea d'întăiu asediere, a se depărta. Cetățuia Brăilei era închisă cu un zid gros și întărit cu pălim. re de pară. Armata totă ce o împresura, atât Români luă Mi-

Andrei Borestay țice că Albert Kiraly, la 10 scă 6 maiu luă Smilul, după ce cu o trupă de Români a bătut 3000 Turci ce veniaă prin Moldova, omorându-le 2000 de ómeni, luă lesne Silistra și apoi veni la Brăila cu multă pradă.

halcea cât și Ungurii în Albert Kiraly pe care Mihailu, îndată după întorcerea sa de la Turtucaia, îl pornise la Brăila în ajutorul lui Mihalcea, după mărturia chiar a cronicarilor Turci, se urca la 20 mii oameni cu multă artilerie. Garnizóna cetății era de 3000 Turci și nu le mai putea veni alt ajutor, căci Dunărea se desghețase. Când se apropiară creștinii, garnizóna eși din cetate și începu a hărțui, dar fu îndată silită a se închide în ziduri spre a se apăra cu tunurile și cu puștile. Asediatorii deschiseră și duseră șanțurile prin trei locuri și grăbiră mult asedierea. Peste 16 zile, la 30 Martie, înconjurații nu putându-se improtivi, se sfătuiră a se preda cu condiții; dar Mihalcea ce era născut din Brăila, nu voia să le dea altă capitulație decât numai voia de a eși cu femeile și cu fii lor, fără de a lua nimic din averea lor. Însă, după multe rugăminte ale lui Karacîauș, Mehemet-Beî și Mustafa-Cîauș, deputați ai garnizónei, căpeteniile unguresci mijlociră și jurară pe credința lor că nu li se va face nici un rău și că potă lua cu dinșii ori-ce voră voi. La 10 Aprilie, Brăila capitulă după o asediere destul de prelungită. Așa, pենă a nu trece dincolo Dunărea ei înbarcară pe corăbiile aprópe 1000 cântare de mobile și scule ale lor și începură a eși din cetate spre malul Dunărei plângend și țipând tare; dar

aî noştri zărind că sub straiele lor erau şi bani şi că încă şi în până aveau ascuns aur topit, orbiţi de dragostea jafului la care foarte mulţi se deprinseseră cu paguba disciplinei, călcară credinţa dată şi se aruncară asupra sërmanilor Turci, începând a despuia pe unii, pe alţii mai însemnaţi a-î lua robii şi pe vre o câţi-va a-î şi ucide. Kara-Ciaus, vădënd această călcare a capitulaţiei, le striga: «Mincinoşilor! este ore vre o religie care să erte «ceia ce faceţi?» Atunci Albert Kiraly cu celelalte capete ale armatei puseră mâna pe săbiile spre a opri pe creştinii de a maltrata pe Turci, uciseră vre o câţi-va din cei mai îndreţnici şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţi pe cel-l-alt mal al Dunărei.

XXV.

În vreme ce Mihaiu se străduia cu atâta virtute împotriva duşmanului din afară, zavistia boierilor semăna seminţa împărechierilor din năuntru. O sémă de boierii, vădënd energia şi calităţile deosebite ce desvolta Mihaiu, se temură ca acest om eroic să nu curme puterea şi supremaţia ce cu atâta nevoie isbutiseră a întemeia în stat asupra puterei domnesci. Începură a vedé într'insul un urmaş al acelor Domni ca Mircea, Dracul,

Tepeș, care într'o vreme sdrobea vrăjmașul din afară și apăsa puternic dimpreună cu facțiile, anarchia și partitele din ăuntru și libertatea publică. Alții din descurajare, socotind că războiul început nu va pute fi tot așa norocos pînă la sfîrșit, alții încă mînați ca tot-d'a-una de patima ambiției și a urei individuale, tôte aceste facții în sfîrșit, în capul cărora era banul Manta, se uniră și complotară ca să doborî pe Mihai și să chiame pe Turci. Complotiștii băgară fără de veste în Craiova un corp de cinci mii Sîrbi, strînși în lîfă de dînșii și se sculară pe față în contra Domnului. Acesta trîmite îndată la Craiova un corp de oștire care năpădesce în oraș, sdrobesce pe răsvrătitori și gonesce pe străini pînă îi trece în not Dunărea. Mihai se purtă cu multă mărinimie către boierii, dușmanii lui; îi tertă pre toți împreună cu capul lor, banul Manta care, după cum spune Walter, trăia încă la 1599. Apoi acea oștire din Craiova merse sub Albert Kiraly de triumfă prin flacări de orașul Nicopoli; dar, după atâtea isprăvi mărețe și strălucite, Românii cercară și o pierdere. Farcaș, avînd cu sine un corp de 3000 Români, Sîrbi și Unguri, fu înșelat de două custoși români cumpărați de Turci cu 2000 aspri, ca să-i vestescă că vre o sută de Turci pradă pe locuitorii din prîjma Vidinului și că-l rogă acei locuitori să a-

lerge în ajutorul lor. Farcaș incredător se duce și cade în mijlocul unei armii de 30,000 Turci sub un agă; cei mai mulți din ostașii săi, impresurați de vrăjmași, periră. El numai cu puțin, putu scăpa. Această pierdere ușoră își avu însă compensația sa cu atâtea alte biruințe și în sfârșit cu luarea Brăilei.

XXVI.

Cuprinderea Brăilei încheie într'adevăr glorioasă campanie din ierina 1595, fără sémăn pôte în istoria lumii. Nici o dată simțimentul libertății nu îmbărbătă mai puternic inima unui popor; patru luni d'a-rindul, nesocotind rigorea ierunii, nici numărul cel mare al dușmanului, purure în câmpul bătăliei, mereu ca nisce uriași, s'aũ răsboit Români din ambele țeri. Într'o vreme așa de scurtă, ei se luptară în șee bătălii însemnate, împraștiară mai multe armate dușmane, cuprinseră ca la două-șeci și cinci orașe mari și puternice și cetăți ¹⁾ și prădară în laturile lor mai multe mii

¹⁾ Printre orașele cuprinse de Români în astă campanie figurăză Orașul de Floci, Brăila, Rușciukul, Turnul, Isakcea, Hirșova, Măcinul, Silistra, Ismailul, Chilia, Benderul, Cetatea Albă, Baba, Siștovul, Cernavoda, Oblucița, Rasgradul, Provata, Dobricca, Zagora, Turtukaia, Nicopoli, Vidinul, Vracea.

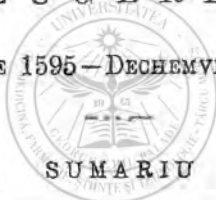
de sate. Constantinopolul însuși îi vedu pustiind prin fer și flacări pênă la porțile sale! Privind în total această campanie, imaginația este isbită de atâtea îndrăznețe întreprinderi săvârșite, ca într'un vârtej de vitejie, de un popor setos de libertate, tresărind sub impulsia unui geniū răsboinic.

CARTEA II.

CALUGĂRENI I

(APRILIE 1595 — DECEMBRIE 1595.)

I. Mortea Sultanului Murat III și înălțarea lui Mahomed III. — Noul Sultan își ucide frații. — II. Starea împărăției turcesci; proorocii răspândite între Turci și Creștinii despre căderea acestei împărății. — III. Ferhad-Pașa se numește vizir în locul lui Sinan și pornește asupra Țării românești; el declară Moldova și Țera românească pašalicuri. — IV. Românii cuprind un convoi turcesc pe Dunăre. — Isbîndi în Ardeal și Banat împotriva Turcilor. — V. Prefăcută propunere de pace ce Sinan în acea Yernă face împăratului. — Împăratul se gătește de război. — VI. Trădarea lui Bathory către Domniul român. — Aron-Vodă din Moldova se arestează și e dus în Ardeal. — Ștefan Răzvan se face Domn în Moldova. — VII. Mihail-Vodă află schimbarea domniei din Moldova. — El trimite o delegație în Ardeal; trădarea delegaților și tratatul de la 20 Maiu 1559. VIII. Mihail-Vodă biruie pe Tătari; face o expediție nenorocită

la Nicopole. — IX. Ferhad-Paşa sosese la Ruşcuk şi se apucă de clădirea podului pe Dunăre. — X. Căderea lui Ferhad-Paşa din vizirat şi morţea lui. — Sinan se numeşte vizir şi seraschier. — Maria Putofanca, eroină română. — XI. Viaţa lui Sinan-Paşa. — El pleacă spre Ţera românească şi sosese la Ruşcuk. — Armia lui şi căpitanii ce o comandaă. — XII. Sigismund Bathori îşi sərbéază nunta. — El află de sosirea lui Sinan şi începe al se găti de ôste. — Mihaii-Vodă îşi aşedă tabăra la Măgurele. Întocmirea ce face de apărare. — Sinan sîrşesce podul şi trece Dunărea. — XIII. Vadul Călugărenilor. — XIV. Dioa întâi de bătăle la Călugăreni. — XV. Mihaii-Vodă vorbeşte oştirilor. — XVI. Dioa a doua de bătăle la Călugăreni. — Românii perdă bătăle. — XVII. Vestita faptă de vitejie a lui Mihaii. — Românii câştigă bătăle. — Petrecerea Turcilor şi a Românilor în acea nôpte, în tabără. — XIX. Mihaii cu ôstea sa se trage la Bucuresci, apoi pe la Têrgovişte, la cetatea lui Negru-Vodă şi la satul Stoenesci. — XX. Sinan vine la Bucuresci. — Declară Ţera pašalic, face cetate la Bucuresci. — XXI. Têrgoviştea. — XXII. Sinan merge la Têrgovişte, unde face cetate şi apoi se duce la Stoenesci, după ôstea română. — Minunata apărare a lui Mihaii-Vodă la Stoenesci. — XXIII. Bathori îşi pune tabăra la Sas-Sebeş şi strînge ôşti. — El dă Sécuilor libertatea cerută. — Bathori merge la Dêlul-Negru, unde se adună ôstile. — Răzvan-Vodă vine cu ôste din Moldova. — XXIV. Bathori îşi clătesce ôstea şi vine la Rucăr. — Un vultur mare cade în tabără şi mirunéază pe ostaşii. — Bathori sosese la Stoenesci. — XXV. O cometă se arată d'asupra taberei creştine. — Armata creştină merge de tăbăresce lângă Têrgovişte. — Spaîmă în tabăra creştină. — Sinan se trage spre Bucuresci. — XXVI. Bathori îşi întocmesce ôstea de bătăle; el află de fuga lui Sinan. — XXVII. Sfat de răboi în tabăra creştină; se hotărâse a se bate Têrgoviştea. — XXVIII. Bătăle Têrgoviştei. — XXIX. Luarea Têrgoviştei. — XXX. Sfat de răboi între creştini. — Ali-Paşa pîrscse pe Sinan. — Patru mii Turci cadă pe nesciute în tabăra creştinilor. — XXXI. Retragerea lui Sinan de la Têrgovişte pênă la Bucuresci şi la Giurgiî. — XXXII. Ôstirea creştină pleacă de la Têrgovişte după Sinan. — Mihaii-Vodă cu avangardia sosese mai întâi la Giurgiî. — XXXIII. Castelul San-Giorgiului. — XXXIV. Zăbovirea lui Sinan la Giurgiî. — El trece Dunărea cu o parte din armată. — Bătălia de la Dunăre. — Vitejia Ro-

mănilor. — Peirea Turcilor. — XXXV. Bathori sosesc la Gyurgiu. Desfacerea și prăpădirea desăvârșită a Turcilor, care n'apucase a trece Dunărea. — XXXVI. Faptă vitează a unor ostași Moldoveni. — Diaa întâi a bătăii castelului Sân-Giorgiu. — XXXVII. Diaa a doua a bătăii castelului. — Picolomini și cu Italianii. — Castelu se cuprinde. — XXXVIII. Sinan fuge spre Constantinopole. — Vestea învingerei sale răspândește gróză între Musulmani. — XXXIX. Bathori se întorce în Ardeal. — XL. Brăila se desșertă de Turci. — Udrea biruie pe Afis-Pașa. — Mihail-Vodă cuprinde Turnul și Nicopolul. — Farcaș cuprinde Vidinul. — Sfirșitul campaniei de vară din anul 1595.

I.

Încă de la cele d'întîi triumfuri ale Românilor din această iernă, spaîma și gróza ce cuprinsese tabăra și ținuturile de margine ale împărăției turcesci intrară și în Constantinopole și pătrunseră pênă și în saraiul unde trăia traiu desfătat și fără grijă desfrănatul sultan Murat al III-lea. Vaietele și cărtirile poporului, demolarisarea ostașilor, a Ianicerilor chiar, care nu mai voiau a merge la răsboi sub pricinuire că nu li se plătescú lefile, îl înfiorară de frică și îl siliră a se gândi și la teribile împărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silit a lua din casa sa bani spre a mulțumi oștile ce cărteaú cu obrăznicie, făcënd adese și răscole. Spre a îmbărbăta spritele spăimëntate ale ostașilor de pe margine, le trâmise stégul cel sfint ce se dicea a fi fost al profetului Mahomet și

care, luat de mai nainte de la Egipt, fusese pînă în acea ierăna cu sfințenie păstrat în Damasc. Dar ființa de față a stégului profetului chiar nu putu încuragîa pe ostași, care acum, cu totul demoralizați, nu mai îndrăzneaă a da față cu dușmanul. Sultanul porunci atunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (At-meïdan sėu vechiul Hipodrom) în dosul arsenalului; vizirii, șeicîi, legiștii, președinții cancelariei stătură acolo de față din porunca lui. Veștile ce mai veniră de la Dunăre adăogiră amarul inimei sale și-i pricinuiră mórtea, pe care el o presimțise mai dinainte și o grăbi printr'o temere superstițiosă. Saatgi-Hasan (Hasan cîasornicarul), comisul sėu favorit, visă un vis în care juca un rol cu sultanul Suleïman, șeicul Emir Estivi și sultanul Murat. Visul acesta era așa de cîudat încât el nu se putu opri d'a-l descrie stăpînului sėu. Spiritul superstițios al lui Murat III se impresionă fôrte de acest vis și trei zile după aceea, apucându-l cârcei la stomac, cređu că i s'a apropiat cîasul morșii. El porunci atunci comisului sėu să jertfescă cincî-decî și două de oi din care patru negre, opt pestrife și patru-decî albe, de pe cum spusese moșul sėu Suleïman în visul lui Hasan și, spre a-și împrăștia posomorita melancolie, se duse în grădinile saraiului și se odihni în kioskul zidit de curėnd de Sinan-Pașa pe malul

Bosforului, de unde din două părți se vedeau sosind corăbiile în port. Acolo, peste obiceiul său, porunci musicanților odăiei sale să dîcă un cântec de jale ce începea prin aceste cuvinte: «Sunt în-covărat de sarcina relelor mele: o mórte! fii «într'acéstă nópte mereu alături cu mine!» Îndată două galere egiptene înaintară spre port; tunurile lor salutând, curmară aceste cântări jalnice, făcënd să plesnescă gémurile kioskului și să cadă în bu-căți. Acéstă împrejurare fórte naturală fu privită de Murat ca un semn rău. «Odinióră, çise el, tu-«nurile flotei întregi n'au făcut nici o smintelă a-«cestor ferestre și acum tot se sdrohesc la sgo-«motul artileriei acestor galere; ved că s'a sfi-«șit cu vléța mea ca și cu kioskul!» și lacrămile inundară obrazii și barba lui. Sculându-se apoi d'acolo, el intră în odaia sa, unde se aruncă pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire. Chiar în nópte aceia își dete sufletul (16 Ianu-arie 1585). Mórtea lui fu ținută secretă pêne sosi de la Magnesia (28 Ianuarie) fiul său Mahomet, care fusese la vreme însciițat de muma sa, vene-țianca Baffa, Îndată ce el desbarcă la kioskul lui Bařazet, tunurile saraiului și pristaviți în piețe ves-tiră mórtea lui Murat III și înălțarea lui Mahomet al III-lea. Toți slujbașii alergară spre a-i aduce închinăciune. Noul Sultan era un prinț crud, afe

meiat și muțat de tot prin plăcerile care îl făcuseră să piardă înfocarea ce avea mai întâiu spre rășboi. După ce s'evărși îngropăciunea tatălui său cu multă pompă, Mahomet III porunci să-l aducă înainte pe toți frații săi, în număr de nouăsprezece; acești feciori și douăzeci și șapte fete rămăseseră numai din o sută două copii ce avusese Murat III cu deosebite neveste. Mahomet cu o fățarnică milă, mângăie temerile fraților săi și față cu dinșii dete porunci pentru ceremonia tăierii lor împrejur; dar, ducându-i apoi în camere despărțite, pentru ca vaietele lor să rămână tănuite, trimise muți cu fatalul laș, de-i sugrumară pe toți. Din aceste nenorocite jertfe ale unui obicei barbar, patru luaseră oarecare grad de dezvoltare, fiind crescuți cu multă îngrijire. Acela ce da mai multe sperări era sultan Mustafa, împodobit cu cunoscințe literare, care aflând morțea tatălui său exprimă presimțirea sorței sale într'un distic elegiac. După aceea, Sultanul porunci să arunce în mare șaptesprezece robe însărcinate ale tatălui său. Adouă-și el puse de aduse înainte-î trupurile fraților săi omoriți, le închise în sicrie de chiparos, le împodobi cu turbane și pene de cocor și, cu alaiu mare, le duse de le îngropă lângă tatăl său.

II.

Acastă nouă stăpînire care începea printr'un așa de sângeros ospet de frați, fu priimită de Osmanlii cu o tristă presimțire. Nicî-odată pînă atunci împărăția otomană nu se aflase în așa cumpenă de peire. Oștirile din Constantinopole, nemulțumite că Sultanul fără scirea lor s'a urcat pe tron, îl priimiră cu o răscolă înfricoșată, prădară orașul, voiră a izbi și saraiul și d'abia cu vîrsări mari de bani ce li se făcu, se liniștiră. Din afară împărăția era pustiită de Români, Bulgari, Sîrbi, Unguri răsculați, al căror exemplu tôte cele-lalte popore creștine din Turcia staū gata a-l urma. Armatele musulmane demoralisate cu totul fugeau de bătaie, în vreme ce staū semețe dinaintea căpeteniilor lor și adese se răsculaū asupra-le. Pe lîngă acestea, o fomete cumplită cuprinse atît taberile de margine cît și Constantinopolul și, ca cum paharul relelor nu era încă destul de plin, îngrozitorea cîumă își împreunase cu dînsa pustiirile sale. Atunci, în acele grele și amari minute, Turcii, acești crunți și tru-fași cuceritori a șapte-deci de popore, staū înmărmuriți și cu durere își întorceau ochii către pustiile Asiei de unde au venit și unde credū că sunt meniți a se întorce. Proorocii, ce de mult circulaū

printre Mahometani, făcea pe acest popor fatalist, mistic și creșător în minună, a crede că acel cîas atît de temut, acum a sosit. Se șicea într'adevăr că proorocul Mahomet murind fu întreat cătă vreme va ține statul și religia sa, și că el, nerăs-punșend nimic, rădică numai mătne sale în sus arătând cele șice degete, aceia ce șictatoriș Coranului tătmaciră cătă va să șicătă *șice*, o sută șeu o mie de anș. Apoi cele-l'alte douș sorocș trecend, rēmășese sorocul fatal de o mie de anș, care toc-mai atuncș se șimplinș. Se credea și se șicea țarăt căt, precum orașul Constantinopole și-a tras mătirea lui de la un Constantin și apoi a fost luat și sdrobot subt un alt Constantin, și precum șmpērătșia romană a început a înflori mai cu șemăt subt un August și se perdu subt un alt August, asemenea și domnirea Stambulului și șmpērătșia gręcă cuprinsă de un Mahomet, aș să se sdrobescăt și să se prătădescăt subt un alt Mahomet și toșș bătuniaș căt acest noș Sultan, cu numele Mahomet, va fi cel preursit pentru cătderea șmpērătșiei. Se mai șicea asemenea căt la anul 1453, cătnd s'a luat Constantinopolul de Mahomet II, se ivșe o proorocie care șpunea căt acest oraș va intra țarătș în ștătpinirea creștinilor dupș duoș-spre-șice *anș-lunș*, — șocotėlă arabicăt dupș care un *an-lunăt* cuprinde duoș-spre-șice anș d'al noștri, — și așă de douș-spre-șice orș

duoi-spre-zece ani, adecă 144 ani, adăogindu-se cu 1453, da anul 1597, ce era preursit pentru cădere-rea împărăției turcesci. Mult mai multe și mai curiose erau proorociile ce circulaū printre creștinii și înflăcărau de sperare imaginațiile lor. Eraū niște proorocii vechi ale lui Metodie, episcopul de Patras, ale lui Leon împăratul-filosof cu tablourile profetice ce i se atribuiaū și care vesteau surparea împărăției turcesci de către un om de viță veche; «iată păstorul, ȕicea astă din urmă proorocie, carele va ucide pe lupul ce dorea să mănânce oia: «păstorul îl va ucide și-l va găsi om. Ast-fel va «peri cel ce a stăpinit prin silă». Apoi veneau proorociile lui Merlin, care ȕiceau că unul încoronat cu trei corone va sdrobi împărăția turcescă și că inainte de acéstă dărămare va căde asupra-i o bolă urită și gróznică (precum era ciurma de atunci); în sfirșit cea mai răspândită proorocie eraa a strogologului Antonie Torquato de la Ferrara, care trăise pe la 1480 pe timpul lui Matei Corvin, craiul Ungariei. El pretindea că împărăția otomană va căde când va ajunge la al XIII-lea séu al XIV-lea Sultan și nu va trece mai mult de anul 1596, căci atunci i se va întâmpla un ce gróznic și de mórte, din pricină că murind Sultanul domnitor se vorū ivi atâtea certuri și lupte între cei mai mari ai statului încât se vorū sfășia unii pe alții și asemenea

voră păți și de către străini. Atunci creștinii voră lua înapoi Ungaria și voră face multe năvăliri în împărăția turcescă, care va fi încă necăjită și de o mare ciumă și de o fomete crudă. Apoi, creștinii îmbărbătați și înfocați cu atăta îndrăznélă și grabă și puteri, voră trece marea, încât totă creștinătatea se va vedé de-o-dată în arme la răsărit, unde va păré mai mult a fi sburat decât a fi trecut. Atunci Turcii se voră creștina și ambele biserici și ambele împărății se voră face una sub un singur împérat creștin. Apoi, pe lingă aceia, Mahomet III se întâmplase a fi al XIII-lea sultan după Osman cel d'întiú. Ciuma, fometea, răsboiul, mórtea sultanului Murat, răscóla oștirilor, sfășierile celor mari între partidele dușmane ale vizirilor Sinan și Ferhad, tóte se împreunase spre a da temeiu acestor proorocii. Dar cea mai bună proorocie, observă fórte bine un analist contimporan, ar fi fost sabia și unirea creștinilor; nenorocire însă că acéstă din urmă, ca în tot de-a-una când se facă asemenea legături contra Turcilor, lipsi și astfel tóte proorociile rămăseră zadarnice și eșiră de minciună.

III.

Câte-va zile după întronarea noului sultan, Sinan-Pașa fu scos din vizirat și surghfunit la Mal-

gara, iar în locu-î se numi rivalul său Ferhad-Paşa. (19 Fevruarie), care tot deodată priimi şi comandă mai presus a armatei, cu poruncă d'a porni asupra Ţerei românesce. Se dicea că Ferhad ar fi isbutit a surpa pe Sinan-Paşa încredinţând pe sultanul cum că Mihaiu-Vodă şi Sigismund Bathori s'au revoltat numai din ura ce aveau către Sinan, i. nu din ura lor către Turci. Ferhad-Paşa, poreclii *Characlan* (şerpele negru), era de origine arnăut. El fusese crescut în saraiu şi, deosebindu-se în totă vremea prin vitejia şi înţelepciunea sa, ajunsese în cele mai mari slujbe ale împărăţiei şi acum pentru o doua oră fu investit cu puterea vizirăscă. Noul mare vizir adună îndată la divan pe toţi vizirii, pe mustiul, pe cadiaskeri, pe nisangiul, pe cei patru defterdari, precum şi pe agii Ianicirilor şi ai bulucilor spre a se sfătuî dacă trebuie să se îndrepteze spre Buda său spre Ţera românescă. Divanul se învoi la acastă din urmă părere. Vizirul porunci la toţi paşii vecini a-şi concentra oştirile la Ruşcuk, unde să se adune şi materialele cu lucrătorii trebuincioşi spre a face pod pe Dunăre: paza acestui post pêne la sosirea sa fu încredinţată lui Lala-Mahomet-Paşa beilerbeiū de Anatolia, care şi porni îndată spre Dunăre. Beierbeiul Rumeliei Asan-Paşa, care se numise în

locul lui Mahomet-Paşa, fecorul lui Sinan-Paşa, şi care tot într'o vreme comanda cetatea Vidinul, priimi poruncă să pregătéseă această trecere. Pe când marele vizir se ocupa cu multă activitate în Constantinopole de pregătirile îngrozitoare sale expediţii în contra Ţerii românesce, o răscolă a Spahiilor, aprinsă prin zizaniile vrăjmaşilor săi, Sinan-Paşa şi Cicală-Paşa, turbură liniştea capitalei şi era p'aci să-l răstörne din vizirat şi să-l răpună şi vieţa; dar prin vërsări de banii şi cu sprijinul ce avu de la Ianiceri, putu lesne s'o răsi-pescă (21 aprilie, 1595). După domolirea acestor răscole, marele vizir eşi cu alaflu din Constantinopole, joi în 26 aprilie şi tăbări la Daut-Paşa, ducënd cu sine 10,000 Ianiceri sub Zagargi-Paşa, totă călărimea cu lefă ce rămăsese la Pörtă şi călărimea străină atât din aripa dreptă cât şi din aripa stîngă. Corturile armatei se scoseseă cu câte-va zile mai înainte şi se armase şecce galere, pe care încărcându-le cu tunuri şi alte muniţii, le porniră la Varna, de unde pe Dunăre să se urce la Ruşciuk. Al douălea vizir, Ibraim-Paşa, fu numit cainacam în lipsa lui Ferhad şi rămase în Constantinopole împreună cu aga Ianicerilor pentru paza oraşului şi cărmuirea trebilor împărăţiei. Caimacamul era duşman taenic al vizirului şi, cu tôte

că în public se arăta că se ocupă cu pregătirea și adunarea oștirilor și a armelor spre a le trimite lui Ferhad, în faptă însă se silea cât putea să răsipescă toate pregătirile făcute. Vădînd Ibraim-Pașa că vizirul trimitea din cale curier după curier, scriind sultanului că se apropie de hotarele țerei Românesce cu o mână de soldați rău armați și că-l roagă a trimite îndată oștile ajutore, el se puse de arăta sultanului că pricina pentru care oștile se adună încet și mergu cu greu către hotar nu e, după cum se dice, căci lor le e tēmă a merge împotriva Românilor, dar căci ele urăscu pe Ferhad-Pașa și nu voru a se bate sub dînsul cu dușmanul. Spre adeverirea Țiselor lui, el scose de marturii dinaintea sultanului pe muftiul Bostan-Zadel, pe cadiaskerul Baki, pe vizirii Gerah-Pașa, Hasan-Pașa și pe feciorul lui Cicala-Pașa, toți partizanii ai lui Sinan, cumpărați de dînsul cu vre o câte-va pungă de sechinii și care toți adeveriră arătarea lui Ibraim. Acesta începu a face impresie asupra minței sultanului.

În vreme ce aceste intrigi în Constantinopole urdeau peirea lui Ferhad-Pașa, el înainta în calea sa. Plecând de la Daut-Pașa în 30 Aprilie, ajunse la Ciorli, unde porunci de a forma un trup de 1000 omenii pușcași și dete lui Husein-Bei co-

manda Spahiilor. Acei 1000 pușcași se luaă din tot locul unde tăbăra armia și cei ce se înrolău salutaă în toate ȃilele pe marele vizir dinaintea cortului seău pe la trei seău patru ciasuri de pe ameađi. În cele d'intiău ȃile ale lunei Maiă ajunse vizirul la Andrianopole și făcu scire că va zăbovi acolo ȃece ȃile. În 13 Maiă, pենă a nu pleca din Andrianopole vizirul, potrivit vechei și statornicei dorințe a Porței, șterse drepturile ce principatele Moldova și țera Românăescă își păstrasera prin capitulațiile lor și le declară provincii ale împărăției turcesci (*ialeti*). El numi ca pașă în Moldova pe Găafer-Pașa, fostul beilerbei al Servanului și în Țera românăescă pe Satirgi-Mehmet-Pașa și, luând în privire sperarea viitoarelor lor venituri, li se puse condiții ca să aibă a ține fie-care câte 1000 soldați cu cheltuiala lor. Fiind că acum ambele principate erau reduse în starea celor-lalte provincii ale împărăției, vizirul dete slujba de defterdar în ambele țeri lui Mehmet, beiu de la Ieni-Șeker și într'aceiași vreme, hotări 12,000 ômeni în lésă drept garnizonă acolo.

IV.

Pe când acest nor amenințator de grósnică vijelie se apropia de țera lor, Româniă aflară că un

convoiul foarte bogat în bani și bucate trecea din Constantinopole spre Ungaria. «Mirosul acestei prădi scote pe acești lei din vizuinele lor și îi împinge a face tot spre a o dobîndi», dice istoricul frances Montreux. Oștile române întîmpinară pe Turcii ce povățuiaă acel convoi. Lupta ținu multă vreme cu noroc schimbat, pînă când curajul isbuti și ai noștri luară trei corăbii încărcate. Vestea că se apropie armata lui Ferhat-Pașa nu'î putu face a se lăsa de acea dobîndă. Cât-va după acésta, Sigismund Bathori în Ardél trâmise pe cel mai vestit general al său George Borbeli, în Banat la Caransebeș și Lugos. Cu tôte că avea cu sine puținii ostași, Borbeli cuprinse prin silă două casteluri turcesci, anume Bocșa și Varsoși; dar garnizonele turcesci de la Lipova, Giula, Csanad și Ieneu, aflând prin spioni că orașul Iofö se afla fără garnizonă, voiră a se folosi de lipsa oștirilor lui Borbeli din Ardél și, cu puteri unite, năvăliră în acésta țără, cuprinseră Iofö cu șapte sate din prejur, unde trecură tot prin foc și sabie și duseră pe locuitorii în robie. Aflând Bathori acésta, spre a-și răsbuna, pornesce din Alba-Iulia o cétă de oștire alésă, de cuprinde Totvaragia, măcelărind garnizóna. Acésta cétă se unesce apoi cu Borbeli, care bătea Făgetul și, dupe ce-l iewă, plecă asupra pașii de la Temișóra care, unindu-se

cu beii de la Lipova, Giula, Csanad și Ieneu, cu mari puteri alérgă asupra-i. În bătălia însemnată ce urmă, creștinii rămaseră biruitori. Pașa Timișorei abia scăpă cu fuga; iar beii Giulei și Csanadului fură prinși; viața lor numai fu cruțată; toți cei-l-alți prinși fură uciși în fața armiei creștine. În urma acestora, Borbeli merse să bată cetatea Lipova.

V.

În această iernă puterea rășboiului fiind în Țera românească și Moldova, Ungaria răsufă puțin de mișcările armelor. Sinan-Pașa de la Belgrad, de unde iernă, află prin fugarii renegați, silințele și umbletele prinților creștini pentru o mare legătură împotriva Turcilor. Spre a domoli focul cu care aceștia se pregăteau la rășboiu, meșteșugitul vizir creșu că ar fi bine să facă a străluci dinaintea ochilor lor o mincinosă lucóre de pace. Spre acest sfirșit făcu împératului o propunere de pace, dar puind condiții grele care era încredințat că nu voru fi priimate. Unele din aceste condiții erau: d'a plăti tributul anilor trecuți, a îngriji pentru trămiterea lui regulată în toți anii de aci înainte și a nu da nici un ajutor Ardelenilor, Muntenilor și Moldovenilor, revoltați asupra Porței, nici a le

lua partea în viitor; de unde nu, amenința Sinan că, în primăvara viitoare, va merge să bată Viena. El tracta încă în propunerea sa pe totă nația nemțescă cu un mare dispreț, zicând că Nemții sunt nisce lași care nu pot suferi nici fόμεa nici căldura și că sunt bunți numai d'a bea și d'a mânca. La aceste condiții aspre și cuvinte ocăritóre, împăratul rĂspunse cu vrednicie, arătând că o cercare rea va dovedi îndată lui Sinan că Nemții știu a se bate cu ferul; că zadarnicile sale amenințări nu-și sunt de nici un folos, de vreme ce are a face cu bărbați, iar nu cu copii care se sparie de cel mai mic sgomot. Apoi, lepădând condițiile turcesci, propuse altele cu totul împotrivitoare, între care și acela ca Sinan să dea înapoi toate castelurile cuprinse și pe toți prinșii și ca Pórta să se lepede de nedreptele ei pretenții asupra Moldovei și Țerei romănesci, țeri vechi feudatare ale coronei Ungariei. Într'acest chip se zădărniciuă toate aceste vorbirii despre pace.

Sinan Pașa fu apoi chiămat la Constantinopole și depărtat din vizirat, dupe cum am văduț înapoi; în locu-și veni la Belgrad Hasan-Pașa cu beilerbeiu Grecei, feciorul lui Sinan-Pașa, și cu nisce Domni și boierii pribegii din Țera romănescă și Moldova, care din ambiție călcând legea și datoria lor, sub stĂgurile turcesci se luptau în contra creștinilor.

• Împăratul începu atunci a se găti cu totă silința spre a urma războiul în primăvera viitoare. El chiamă pentru 8 Februarie, 1595, adunarea Staturilor Ungariei la Presburg și ale Boemiei la Praga, pe ziua de 9 Februarie. Archiducele Matei deschise adunarea Staturilor Ungariei, cerându-le mijloce spre a urma cu isbîndă războiul din primăvera viitoare. Cererea i se împlini, hotărîndu-se de adunare o dajdie de obște pentru toți, fie de orî ce rang ar fi și orî ce privilegiu arî avé. Dieta de la Praga o deschise însuși împăratul și, mulțumind Staturilor pentru zelul lor și puternicele ajutóre în bani și ómenî ce dedeseră spre susținerea gloriei numelui de creștin, el le descrie starea lucrărilor războiului. El le spuse că rugase pe papa, pe craiul Spaniei, p'al Poloniei și Suediei, pe marele duce al Muscalilor și pe mulți alți prinți străini, cum și pe prinții Germaniei la dieta de la Ratisbona; și că spera că toți își vorü uni puterile cu ale sale împotriva dușmanului. El le vorbi apoi de legătura ofensivă și defensivă a prinților Ardélului, Moldovei și țerei Românesci, de trofeele și biruințele lor și încheiă cerënd Staturilor ajutóre în ómenî și bani. Staturile îi deteră pentru Boemia, Moravia, Silesia și Luzacia, 600 călăreți și 10,000 pedestrași, care de la începutul lui Maiü și pêne la sfirșitul lui Noemvrie trebuiaü să slu-

jéscă cu cheltuiala lor în armata împăratéscă. Împăratul numi mai mare peste oștile sale în Ungaria pe comitele Mansfeld, căpitan vestit în răsbóie pe acele vremi și-l cinsti cu titlul de principe.

VI.

În vreme ce ambele împărății se găteau cu atăta silință spre a purta cu putere răsbóiful, unirea voevóilor Ardélului, Moldovei și Țerei românesce, care, după cum văclurăm, fusese de mare folos causei creștinătății, fu în primejdie de a fi sdorbită, și aceste țeri, acuma așa amenințate de Turci, în nevoia de a deschide răsbóiu între dînsele. Înțelepciunea lui Mihaiu-Vodă se grăbi a opri o asemenea nenorocire; dar sémînță de vrajbă ce se aruncă atunci, rodi mult mai apoi, zădărnici tot sângele ce se vărsase pentru cauza creștinătății, asvirli aceste trei țeri în valuri și în nenorociri cumplite și mântui împărăția turcésă de peirea ce o amenințase. Sigismund Bathori, nestatornic și zadarnic, se truși și se înălță cu mintea de când tractă și se rudí prin căsătorie cu împăratul nemțesc, și începu de o-dată prin usurpare, a se întitula prinț al Țerei românesce și al Moldaviei, arătând prin această dorința sa de a schimba tractatul de alianță ce făcuse cu Domniî români, într'un trac-

tat de suzeranitate a sa asupra-le. Evenimentele timpurilor păstraseră aceste trei principate, Ardélul, Țera românescă și Moldova, singure, isolate, între împărăția turcescă, împărăția nemțescă și crăia Poloniei. Era óre-cum firesc lucru ca orî-care dintre stăpîntorii din aceste trei țeri ce se simțea în putere, să caute a le uni într'un singur Stat și a reîntrupa ast-fel vechia crăie a Daciei. Mai mulți prinți români și unguri o ispitiră; dar cea ce împingea pe Români către acesta era dorința d'ași constitui unitatea lor constituțională, d'a se uni între sine frați de aceeași limbă și sânge, în vreme ce Ungurii nu erau împinși decât de vechia și statornica lor dorință d'ași întemeia supremația lor asupra întregii nații române și, călcând'o în picior, a da împărăției lor țermurile Mărei-Negre. Lupta între aceste tendințe împotrivoare ale Românilor și ale Ungurilor zădărnici tóte întreprinderile de a reîntemeia regatul Daciei, și această rivalitate națională aduse robirea comună.

Tocmai în minutul când se cerea încredere reciprocă și unire, nesocotitul Bathori, mai mult din zădărnicie, aprinse torța acum stinsă a vechilor urî naționale. Proiectele lui ambițioase găsiră partisanî nu numai în Ardél, dar încă și în Moldova și în Țera românescă. Cu tot meritul ce Aron-Vodă își dobândise prin răscularea lui asupra Turcilor, Mol-

dovenii tot nu puteau uita tiraniile lui de mai înainte. În înțelegere cu Sigismund Bathori se urzi asupra lui Aron-Vodă un complot între boierii moldoveni, în capul cărora sta aga Răsvan ce comanda guardia de Unguri a acestui Domn. Sub pricinuire că s'ar fi prins nisce scrisori scrise de mâna lui Aron, care dovedeau că el se afla în înțelegere cu Turcii și cu cardinalul Andrei Bathori din Polonia, vărul prințului Sigismund, un trup de oștire din Ardél, sub comanda lui Gaspar Corniș și Francisc Daczo, intră fără veste în Iași și, împreună cu Răsvan, ridică pe Aron cu soția și feciorii lui, la 23 Aprilie 1595, și-i duse sub pază în Ardél, sub pretext ca să se apere și să se desvînovătescă către Sigismund. Dar acesta îl închise în castelul Vințului, orașel pe Mureș, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr'o fără-de-lege a curței Austriei, mórtea cardinalului Martinuțiu, (1551) care fu ucis de generalul spaniol Castaldo. Nu se scie dacă Aron-Vodă a fost vinovat întru adevér de trădarea ce a motivat arestarea lui séu dacă a cădut jertfă ambiției lui Răsvan și lui Bathori. Nimeni n'a vădut acele scrisori de trădare ale lui. Noi ne plecăm a crede, cu mai mulți analiști contemporani, că fără dreptate a fost el asvirlit după tron în temniță; dar cumplita lui domnire îi meritase o asemenea cădere. El își sfirși viața la

Maiu 1597, în aceeași temniță. Totă avuția lui cea mare, strînsă prin stôrceri nelegiuite, fu confiscată de Bathori spre a sluji pentru cheltuiala răsboiului. Mai mulți din boierii partizanî ai lui Aron-Vodă se turburară forțe la această silnică și fără dreptate faptă; de aceea, mulți din ei fură închiși, unii pedepsiți cu morțe. Aceste fapte nedrepte rēciră cu totul spiritele Moldovenilor de către Bathori și le întôrseră către Polonia, unde mai mulți boieri se aflău în pribegie, aceia ce dete Polonilor îndrăznělă de a căuta să intre în Moldova. Ast-fel dreptatea dumnezeescă scôte rēsplata unei fapte dintr'însa chiar; și Răsvan, precum și Bathori, traseră dintr'acēsta mult rēu și stîngere asupra capetelor lor. Aga Răsvan fu numit de Sigismund Bathori Domn în Moldova sub suzeranitatea lui și-și luă nume de domnie Ștefan-Vodă. Acest Răsvan era născut în Moldova, dintr'un tată țigan și o mumă moldovencă. El intrase de tēnēr în armia polonă, și, deosebindu-se printr'o vitejie neobicinuită în răsboiul cu Muscalii, fu din simplu soldat rădicat la cele mai înalte trepte ostășesci de craiul Poloniei Ștefan Bathori. În urmă, întorcēndu-se în Moldova, intră în slujba lui Aron-Vodă, care-i dete rangul de agă și-l trāmise în Maiu 1593, sol la Sigismund Bathori. Apoi Răsvan priimi de la Aron comanda guardiei sale de Unguri. El trase la sine

dragostea acestor ostași și isbuti, după cum vădura, cu ajutorul lui Bathori, a răsturna pe Domnul său și a se urca ast-fel în locu-î pe un tron de care se făcuse vrednic prin vitejia sa.

Sigismund Bathori, temându-se ca nu cum-va boierii moldoveni, care erau pribegi în Polonia, împreună cu Polonii, să facă vre-o năvălire în Moldova spre a turbura starea lucrurilor, întocmite după plăcerea lui, trămise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coronei Poloniei, spre a-î vesti că el s'a făcut acum stăpîn al Moldovei și îl poftesce ca să nu umble a intra în acea țară și a-î aduce vre-o pagubă. Zamoisky îi dete răspuns în scris că această treabă privesce pe crai și pe Statură, și că ar fi fost mai bine dacă Bathori nu întreprindea o asemenea faptă pînă a nu cerceta mai întiu părerea regelui Poloniei. Într'acest chip ambiția lui Bathori deșteptă în inima Polonilor vechia lor dorință d'a stăpîni Moldova și aduse mari nenorociri.

VII.

Tocmai se gătea Mihaiu-Vodă de a se apăra în contra năvălirii cu care îl amenința vizirul Ferhad-Pașa, când prinse veste de întimplările din Moldova și de cugetele ambițioase ale lui Bathori asu-

pra țerei și domniei sale. Dintru'ntîiū el nesocoti acele proiecte ale unui aliat trădător și călcător de jurămēt și declară că-și va apăra cu puterea drepturile, de se va atinge cine-va de dînezele. Dar stolul oștilor turcesci acum se pornise spre țeră, în acea primejdie Mihaiū simți nu numai că nu putea intra în luptă cu Sigismund Bathori, dar că încă avea trebuință de ajutorul lui. El mai avea apoi a se teme ca mișelul său aliat să nu-l jertfescă Turcilor; în adevăr, tocmai atunci pe la începutul lui Maiū, sosise în Ardél căușul Ibrahim, aducēnd lui Bathori caftane și scrisori atāt de la sultanul cāt și de la aga curții de Constantino-pole și de la Amat-Pașa din Temišóra, prin care i se făgăduia că sultanul îl va recunósce stăpînitor peste cāte trele principatele, cu titlu de craiū și cu plata unui tribut anual de 5000, în loc de 15,000 sechinī, ce plătea Ardélul mai nainte, numai să se tragă din legătura creștină. Era adevērat că aceste făgăduieli erau pré mari ca să pótă fi ținute. Mihaiū însē putea să se témă ori de ce de la un om așa de nestatornic la minte și la jurămintele sale. Împēratul însuși avea témă de slăbiciunea lui Sigismund și încă de la 7 Martie îi scrisese să se ferescă de ispita Turcilor, care «se silescū din mână și din piciorē, prin amenințări și făgădueli» ca să-l tragă pe el și pe voievozii romāni din ali-

anța creștină. În această cumpănă grea în care se afla, Mihaiu găsi în inima sa curajul rar și forțe de lăudat de a jertfi mărimea și neatârarea sa, dragotea de sine, drepturile sale și chiar ale patriei, pentru un mare interes al omenirii și al civilizației creștine. Adunând țera spre a se chibzui, își aleseră cu toții sfat de folos acestei nevoi, ca Domnul să se închine lui Sigismund, păstrându-și însă fără scădere drepturile suveranității și veniturile țerei. Cu asemenea instrucții porni în Ardeal o deputație compusă de Eftimie mitropolitul Târgoviștei, Teofil episcopul Râmnicului, Luca episcopul Buzăului, Dimitrie, Preda și Borcea, vizierii Dan și Teodosie, postelnicii Radu Buzescu și Stamate, clucerii Radu și Vintilă. La 2 (12) Maiu, sosi această deputație în Alba-Iulia și îndată fu primită în audiență de Bathori. El orîndui din parte-î spre a tracta cu deputația pe Stefan Iojica, sfetnicul și cancelariul său cel mare și pe George Ravadzi sfetnic al său și căpitan al cetății Szamos-Ujvar. Dar «dintr'acești boieri ce-î trâmisesse «Mihaiu-Vodă pentru tocmelă, țice chronica, în «vrăjbitorul diavol umblă în mijlocul lor, de se «apucară unii cu alții mai nult să facă vrajbe «decât pace, cum să scotă pe Mihaiu-Vodă din «țeră ; iar cei-lalți boieri ce se nevoiau să slujască «Domnului lor în dreptate, de neprieteni fură bi-

«ruiți.» Într'acest chip, prin vrăjmașia unor boieri, se făcu ca tratatul ce se încheie între plenipotenții români și unguri la Alba-Iulia, în 20 Maiu 1595, nu fu de pe cum voise Mihaiu, numai un simplu tractat de închinare, ci din potrivă legiul o supunere desăvârșită și o întrupare a Țerei românescei cu Ardélul. Cuprinderea acestui tractat era: că episcopii, boierii, împreună cu Mihaiu-Vodă și cu totă țera, își alegu de Domn stăpînitor pe Sigismund Bathori și pe următorii săi, cărui depună jurământul de credință. Acest prinț, neputend sta necurmat în Țera românescă, o va cărmui printr'un vice-voevod ales de țeră, care să scie limba și obiceiurile ei și căruia prințul să-i trămită stég, buzdugan și sabie, semnele dregătoriei. Vice-voevodul va alege un sfat de duoșpredece boieri mai bătrâni, între care să nu intre nici un Grec și cu care să cărmuiască țera. Veniturile lor voru fi hotărîte de prințul și el nu se va mai întitula ca înainte: «Din mila lui Dumneșeu», nici va numi orașele țerei «ale sale»; într'un cuvînt el va fi numai un slujbaș al prințului. Acesta singur va avé dreptul de vieță și de mórte asupra boierilor, dreptul de a face dăni la pămînteni, dreptul de a tracta cu puterile străine pentru țeră. La dietele Ardélului să se trămită deputați și din Țera românescă, care să aibă drept de a vorbi

și a vota ca și ceîl-altî deputați. Libertatea și veniturile clerului și ale călugărilor se asigurau, și jurisdicția mitropolitului Têrgoviștei se întindea peste tôte bisericile românesei din țările ce se aflaî sub stăpînirea prințului. Pentru tôte acestea Bathori se lega că el și următorii sêi vorî apăra cu tôte mijlócele lor, țera de vrăjmași. Acest tractat fu un act de rêsbnare al aristocrației împotriva lui Mihaiî, pe care în zadar ea se ispitise a-l rêsturna.

Boșeriî și călugăriî, spre a-și asigura și a-și întinde privilegiile lor, spre a umili pe Mihaiî, scăgîndu'l din trépta de Domn suveran la aceia de un slujbaș unguresc, trădără drepturile nației și o aruncară sub supremația și stăpînirea nației unguresci, dușmana ei cea de de mult. Acest tractat înjositor pentru el și nația sa, eșit din trădarea din năuntru și din afară, fatalitatea împrejurărilor puse pe Mihaiî în nevoie de a-l prîimi, dar de atunci trufașa lui inimă își făgădui o rêsbnare puternică și ura ce hrăni familieî Bathorescilor și pe care sciu a o împărtăși poporului român, fu atât de înfocată încât arse cu totul acéstă familie și stinse cu sunet pomenirea ei.

Cu întórcerea deputaților din Ardél, Sigismund trâmise pe George Palaticî ca să ducă lui Mihaiî-Vodă buzduganul și stégul ostășesc, semnele «voe-

vodatului» și să primescă jurământul lui și al boierilor. Mihaiu făcu acest jurământ, dar în inima lui hotărî a scăpa de dînsul la cea mai d'intîiu ocazie. Într'aceiași vreme, la 1 Iunie, sosiră la Alba-Iulia deputații Moldovei, care încheiară un tractat cu aceleași condiții ca cel cu Țera românească. De atunci Sigismund Bathori începu a purta titlu de «Principe al crăiilor Ardélului, Moldaviei și Țerei Romănesci și al sfintei împărății romane (regnum Transilvaniæ, Moldaviæ, Valachia transalpinæ et Sacri Romani Imperii Princeps,» și în Europa începu a fi privit și numit *Rege al Daciei*, căci locuitorilor acestor trei principate, Români, Unguri și Sași, li se da numirea comună de *Daci*. Dar această nesocotită ambiție a lui Bathori nu slujî la alt-ceva decît de a deschide ochii Românilor și a le aduce mereu aminte de vechea crăie a Daciei, moștenirea lor părintească. Ast-fel Ungurii înșiși lucrară și făcură pe lume a crede într'un viitor regat al Daciei, fantasmă îngrozitoare ce astăzi înghîță inimile lor de spaîmă.¹⁾

¹⁾ După Sigismund Bathori, prinții următorî păstrară idea lui de regat al Daciei: ast-fel cardinalul Andrei Bathori, Gabriel Bathori și Bethlen Gabor, care la 1628, cere de la sultanul a-î recunoște titlu de *Rege al Daciei*.

VIII.

În vremea acestor tractații, vizirul Ferhad se apropia încet de hotarele noastre și Tătarii, ce priimiseră poruncă de a ajuta operațiile armatei turcescî, năvăliră către începutul lui Iunie, cu o puternică oștire asupra Moldovei și Țerei românești. Mihaiu-Vodă, cu un trup de oște alcătuită de Români, Ardeleni și Cazaci, pripesce de le ese înainte la hotarul Țerei românești, le dă o sabie, îi împrăștie și-i silește a se întorce înapoi, cum inima lor n'a voit. Îndată dupe acela, Mihaiu-Vodă ȳea cu sine o ceta de calareti și pedestrași romani, împreună cu o ceta de calareti ardeleni din trupul lui Albert Kiraly, sub comanda lui Gaspar Födossi, și pornind din Bucuresci, stringe pe lînga dînsul pe toti ostasii romani și bulgari ce întempină în cale și pe o sémă de paznici din voluntiri și în dioa mare, lînga Nicopole, trece Dunărea pe vase în vederea și în fața oștirilor turcescî, adunate acolo spre ocrotirea construcției vaselor pentru podul ce se pregătea a se face pe Dunăre. Cum trecură ai noștri riul, deteră îndată năvală asupra Turcilor, îi batū, îi spargū, îi punū în gónă și-i silescū a căuta scăpare dupē șanțuri, închiđendu-se în tabără. Acetă tabără era aședată pe lînga riul Osmu ce curge din Balcani și se versă în Dunăre aprópe de Nicopole, și lînga dînsa erau grămădite

la un loc, ca la o mie de luntri, cu toate cele trebuincioase pentru facerea podului. Numărul Românilor, spună că se urca la cincă mii ómeni, în vreme ce Turcii treceau peste două-spre-þece mii. Bătălia acéstă urmă în 10 Iunie. Români cuprinseră tabăra cu asalt, robiră și trecură sub ascuțișul sabiei pe mulți Turci, ca la 500: iar, după alții, 1600 Turci cădură morți. Despre pașa nu se scie de a scăpat séu de a rămas mort. Tóte luntrile fură mistuite prin foc, afară de vre o þece ce erau aședate mai departe și de care nu se putură apropia. Ele slujiră în urmă la ai noștri spre a trece dincóce de riu bucatele găsite acolo. Un Turc ales ce purta grija acestor lucrări ale podului, vėdėnd arderea luntrilor, dișe către Födössi: «Daca óstea vóstră ar fi luat astăđi pré puternicului padișah patru cetăđi, n'ar fi fost nenorocire «mai mare la el decât paguba ce-ı face arderea «acestor luntri.» Români luară în astă isbindă șese stėguri și două tunuri, falconete ce Turcii căștigaseră în anul trecut sub cetatea Raab, de la oștile împėrătesci; Mihai-Vodă le trămise lui Bathori, împreună cu 16 tunuri și multe pale, hangeruri și alte arme bogat împodobite ce dobindiră acolo ostașii săi. Ei găsiră încă mult praf, muniții și multe instrumente de fer; dar pe acestea, neputėndu-le duce cu dișii, le aruncară în apă. Învingėtorii romani petrecură nóptea în acel loc și

în ziua următoare, 11 Iunie, apropiindu-se de Nicopole, scóseră pe duşman dintr'insul. Ei cuprindú oraşul, îl strică şi îl dau pradă flacărilor. Nemulţumindu-se cu atâta isbîndă şi înflăcăraţi de norocul ce-î favorisa, ei se aruncă chiar asupra cetăţii şi isbutescú a face, lîngă pórta cea mică, o spărtură cât să pótă trece două ómení. Dar cei din năuntru începură a vërta din tunurile şi puscile lor descărcăturí omorítóre şi ai noştri, vëdënd că perduseră vre o 50 seú 60 ómení, lăsară cetatea şi trecënd Dunărea, se întórseră în ţeră, veseli de norocita lor expediţie.

Acestă expediţie a Românilor la Nicopole se mări fórté mult de unii din analiştii contimporaní, care o transformară într'o bătălie generală cu tótă óstea lui Ferhad-Paşa, în care acesta rămase învins cu o pierdere fórté mare. Chiar Turcii, duşmanii lui Ferhad-Paşa răspândiră acéstă veste neadeverată, ca să-l pótă perde mai cu înlesnire. Noi însă deterăm mai mult creşémínt raportului lui Albert Kiraly către stăpínul seú, ce se potriveşte cu arătarea unor analiştí ai timpului. Pierderile Turcilor încă nu fură așa de nenrocite precum credeau creştinii şi Turcii chiar, căci în pu-

ține zile luntrile se făcură și se adunară la loc. Se vede că Mihaiu voi încă a face cu acestea, ceea ce făcuse cu cele-lalte; el trecu vre-o mie de oameni lângă Nicopole ca să pună mână pe acele vase ce se coborău pe Dunăre spre schela Ravehe unde Hasan-Pașa beilerbeiu Rumeliei, însărcinat cu construcția podului, le aduna. Românii se daseră ascuns și le pândeaă trecerea; dar a doua-zi dimineața oștile Rumeliei și Segban-Bași, generalul Ianicerilor, care păzea acele luntri, plecară spre dinșii și aflând în cale de la un prins starea și aședarea lor, se ascunseră totă ziua aceia într'un loc priincios, și a doua-zi, când se crăpa de ziua isbiră fără de veste Turcii pe aii noștri cu atâta noroc încât îi învinseră și-i puseră pe fugă.

În sfârșit, după șapte săptămâni de la plecarea sa din Constantinopole, Ferhad-Pașa sosise acum pe la jumătatea lui Iunie în Rușciuk, unde găsi gata lemnele pentru facerea podului. Pricina zăbovirii lui în cale fu, după cum scim, întârzierea adunării soldaților și greutatea ce întâmpină întru strângerea munițiilor și a bucatelor din partea dușmanilor săi rămași în Constantinopole. Îndată ce sosiră vasele de la Nicopole, în 6 Iulie, se apucară de lucrul podului. Un Român ce pică atunci în mânele Turcilor și care se vedea a fi fost trămis într'adins de Mihaiu-Vodă, le spuse că acesta

primise ajutóre din Ardél și Ungaria și că se afla în Bucuresci în capul a șapte-șeci miî ostași. Segban-Bași fu însărcinat a trage linia podului cu vre-o câți-va beî din Rumelia, care trebuia să mîrgă înainte. Marele vizir sta la capul podului sub un kioșc susținut de opt stîlpî, de unde putea să vadă și silința ce se punea la lucrarea podului și totu ce se petrecea în tabără. În locul unde se făcea podul era, în mijlocul rîului, un ostrov lat, sădit tot cu sălcîi, unde podul ajunsese în cincî séu șese çile. Ostrovul fu ocupat mai întiî și se aședară acolo corturi. Cel-lalt canal al rîului, ce se întindea pînă la cetățuia St. George, era fôrte larg încât trebuia cel puțin 500 vase spre a face podul. Era lângă cetățuie locul cam ridicat și nisce sangiaci-beî fură orînduiți spre a-l tăia ca să pôta prinde capul podului. În 8 Iulie beilerbeîul Rumeliei Hasan-Pașa intră cu pompă în tăbără, ducend ca la 500 robî și aprópe patru miî capete de creștini din Transilvania și Ungaria. Satirgi-Mehemet-Pașa, ce fusese numit beilerbeîul Țerei românesci, fiind chiămat, sosi și el peste puține çile în tabără.

X.

Într'aceia, pe când Ferhad-Pașa se ocupa cu construcția podului, măgulindu-se cu sperare că va

supune îndată Țera românească și apoi prin Ardél își va deschide calea spre Bělgrad, ca să începă operațiile războiului în Ungaria, vrăjmașii săi din Constantinopole nu sta în nelucrare. Sinan-Pașa câștigase pe tașnicii haremului, care începură a băga multe hule asupra lui Ferhad în capul despotului. Îl învinovățiră că în fundul inimii sale e *ghitaur* și că are relații secrete cu Mihaiu-Vodă, si-lind împreună a prăpădi cu totul armia mahometană; că perduse o mare bătălie la Nicopole; că ostașii nu voru a se mai bate sub dînsul: că o-presce pe sēmă-i banii cu care trebuie să plătescă oștile și că, de i se va lăsa încă comanda armiei, e de temut că ambiția și scumpetea lui să nu pricinuiască nenorociri și mai mari. Prin aceste pîrri neadeverate, Ibraim-Pașa și cei-lalți prietini ai lui Sinan isbutiră a răsturna pe Ferhad-Pașa, și în 6 Iulie, Sinan-Pașa fu numit în locu'i mare vizir pentru a patra oră. A doua zi (7 Iulie) noul vizir porni pe chehaioa capigiilor, Ahmet-Aga, cu un ferman ca să ȳea pecetea împăratăscă din mână lui Ferhad și să'l și omóre de va avé ocașie priincioasă. Dar cu două zile înainte de a sosi chehaioa în tabără la Rușciuk, Ferhad-Pașa, înștiințat fiind de nisce credincioși ai săi din Constantinopole despre ceia ce i se pregătea, chiamă la sine pe Mehemet-Satirgi Pașa, îi dete pecetea împără-

téscă în mâni, spuindu-î că el e mazil și cu tot bagagiul său, însoțit de trei mii voinici călăreți, luă drumul Constantinoplei. În cale întîlni trupele Siriei, pe care Sinan le pornise după dînsul, și dîcîndu-le: «Mie capul, voe avuțiile!» Ferhad scăpă din mîna acestora, lăsîndu-le în jaf avuția sa, ce era încărcată totă pe cămile legate câte șese unele de altele. Dintr'un dél vecin el privi acéastă pradă a vistieriilor sale și apoi se depărtă în munți și d'acolo se duse la Constantinople, unde în zadar căută a-și mîntui viața. Mórtea lui e povestită cu întristare de toți istoricii Turci, care laudă slujbele ce el a făcut împărăției și hulescú pe ambițiosul și barbarul său dușman. Sinan-Pașa, care se numise totú de o dată seraskier și mare vizir, fără a perde vreme, începu a se găti spre a se porni la óste. Pênă a nu eși însă din Constantinople, voinde să dea Turcilor și sultanului o privileție plăcută, trámise de scóse din închisorí o sută două-spre-zece creștini robiți în Ungaria, afară de femei și copii, pe care, după ce-î sili a face o sută leghe și nopte pe drum, legați și chinuți de fómie și de sete, încât mulți, nu numai copii dar și bărbați, muriră în cale, îi aduse în oraș, unde el însuși îi priimi la porțile cetății și îi preumblă prin térg în vederea sultanului și a locuitorilor. Între acești robi erau mulți ómení in-

semnați și de cinste, din care unii fură osindiți la galere, alții trași în țepă. Între dinșii se descoperi o femeie în haîne bărbătesci. Era o jună fată numită Maria Putoiana. Istoricii nu spun nimic despre naționalitatea ei: numele însă o dovedește a fi fost româncă. Împinsă, de pe spusa unora, de dorința d'ași răsbuna familia măcelărită de Turci, iar de pe alții, de mărimea curagîului său și de sfînta dorință d'a se lupta cu dușmanul legii, ea se bătuse multă vreme ca soldat. Turcii o întrebă dacă n'a luat haîna bărbătescă ca să ascundă vre o dragoste cu vre unul din ostași. La acesta ea răspunse cu o minunată neînspăimîntare, că ea își schimbase portul ca să potă a-i vătăma în război, iar că pene atunci nici un om nu-i bănuise sexul. Acesta o mărturisiră și toți soții ei, adăogînd că în toate întîlnirile cu Turcii, ea dedese foarte frumoșe probe de curagiu. Aflînd Sultanul de această eroină, trîmise să o aducă dinainte-î și o întrebă de a ucis vre un Turc, la care întrebare ea răspunse cu semeție că s'a purtat cât a putut mai cu curagiu, necruțînd nici un vrăjmaș și ucigînd vr'o dece cu mâna ei. Sultanul, mirîndu-se mult de virtutea acestei fete generoșe, puse de o preumblă în triumf pe ulițele Constantinoplei, arătîndu-o poporului ca o minune; apoi o dete sultanei spre slujba ei în harem.

XI.

Sinan-Paşa era atunci în vîrstă de opt-şeci şi trei de ani. El era de nîmul lui arnăut, născut în satul Tapoiane în sangiacatul Prevedei. Fiind numai în vîrstă de 16 ani, el eşise din saraiu în zilele Sultanului Suleiman şi intrase în rîndurile Ianicerilor, luând parte în multe bătălii însemnate de pe atunci, iar mai cu sîmă la asedierea Vienei de la 1528, şi deosebindu-se tot-d'a-una printr'o ură fîrosă asupra creştinilor. În puţină vreme el ajunsese beilerbeiu de Alep şi de Egipt; pe urmă fu trimis de linişti turburările Arabiei şi luă parte, sub Mustafa-Paşa, la răsboiul Ciprului, unde îşi arătă cruşimea sa asupra creştinilor, povăţuind călcarea capitulaţiei şi jupuirea de viu a vîtîzului şi nenorocitului Bragadini, comandantul cetăţii Guleta. După aceea, ajunsese de trei ori mare Vizir, vestindu-se mai presus de toţi căpitaniî turci, în toate răsboiele ce purtă cu noroc în câte-şi trele părţile lumii şi care îi dobîndise numele de *nebiruit* şi de *Mariu al Osmanliilor*. Turcii îl numiau Cogia-Sinan-Paşa sîu Sinan-Paşa-cel-bîtrîn spre a-l deosebi de Cecale-Zade-Sinan-Paşa, cunoscut de creştini sub numele de Cicală-Paşa, care era născut la Messina dintr'un tată genoves şi dintr'o mamă turcă. Îndată ce-şi vîdu împlinită înfocata sa do-

rință de a se mai oști împotriva creștinilor, bătăranul vizir, îngâmfat de reputația sa ostășească și de atâtea războaie cu noroc săvârșite în Tunis, Arabia, Persia, Georgia și Ungaria, se duse dinaintea sultanului de jură și chezășui pe capul său, că va supune pe revoltanții români, va robi și va pustii țera lor, iar pe Mihaiu-Vodă îl va prinde și-l va aduce viu. După aceea, își adună în grabă oștile și totă gătirea trebuincioasă la război, luă cu sine stégul cel sfânt cu care Musulmanii se credeau nebriuți când îl aveau în tabăra lor, și, eșind cu ceremonie mare din Constantinople, merse de tabări la Daut-Pașa. D'aci, în 17 Iulie, porni spre Rușciuk. Într'aceiași vreme poruncise tuturor pașilor vecini să-și iasă în cale cu oștile lor și hanului să dea năvală cu Tătarii săi prin Moldova în Țera românească. Amiralul Cicală asemenea fu poruncit ca să stringă din oștirile Asiei o armie mai pe atât de numerosă cât a lui Sinan și să sté gata ca la orice cerere să se unescă în grabă cu dînsul. La Andrianopole ajunseră pe vizir oștile Siriei și de acolo porni la Carinabad, unde fu întâmpinat, la 28 Iulie, de kehaiaoa capigiilor, care-î dete pecetia împărătească, spuindu-î de fuga lui Ferhad-Pașa și apoi își urmă calea trecend Balcanii prin strămtorea de la Cialicavain, ajunse la Șumla și de acolo la Hozargrad său Rasgrad; făcend cinc-

spre-zece tabere din Constantinopole pînă în câmpiile Dobrogii. Îndată purcedînd, sosi în 5 August (s. n.) în tabăra de la Ruşciuk. Aci oştile îl priimîră stînd înarmate şi-l însoţiră pînă la cortul lui, unde-l presintară cîtî-va robî şi câte-va capete de Români, care veniseră să isbescă pe Hasan-Paşa şi fusese prinşi şi omoriţi de acesta. De la 1462, de când cuceritorul Constantinopolei Mahomet II, în capul unei armate de două sute cincî-zeci mîi ómenî, năvăli în ţera noastră, nici o altă oştire mai mare, nici cumpăna de peire mai grea decăt cea de acum nu o ameninţase. Într'adevăr, armata ce Sinan-Paşa adunase la Ruşciuk spre a trece în Ţera românească, era de o sută opt-zeci mîi de ostaşi şi o mie lucrători ¹⁾. Cei mai vestiţi paşi ai împărăţiei, veterani ai mai multor răsbóite, comandă după Sinan această armată. Era Hasan-Paşa beilerbeiu Rumeliei născut în Herţegovina, fiul

¹⁾ Numărul acestei armate e cam nehotărît. Analiştii turci, după care se luară şi unii Italiani analişti, o scadă la 70 mîi ómenî, numai după obiceiul lor d'a nu fi exact. Istvanfi spune că trecea peste 100 mîi, iar Filstich o face de 200 mîi. Noi am priimit numărul de 180 mîi dat de Walther carele, fiind pe atuncî în ţeră şi curînd după aceia la Constantinopole, ni se pare a fi mai exact. Iacob Franco pretinde că Ferhad adunase 150 mîi ómenî în tabăra sa; apoi Sinan scim că a mai adăogit multe oşti pe lîngă cele adunate de Ferhad.

vestitului Mahomet-Socoliul ce stătuse vizir sub trei sultanî; el dobîndise o mare glorie în răs-bôiele din Persia și din Ungaria, se privea de toți ca cel mai bun căpitan al Turciei și era foarte iubit ostașilor pentru natura lui cea veselă. Era Mahomet-Satirgi, arnăut ce fusese pașă de Carmania și ciadir-mecter-pașa (șătrat mare); el era foarte vitéz și se povestea despre dînsul că, fiind de pază lingă sultanul, îl apără într'o bătaie, tăind mai mulți dușmanî numai cu un satir, de unde căpătă numele de satirgi; alții șiceau că acest nume îi vine fiind-că a fost măcelar. Era Gîafer-Pașa, eunuc ungur de nēm, ce fusese pașă de Taurida și se deosebise în răs-bôiele Persiei. Era Haidar-Pașa, beilerbeiu Capadociei, vestit prin isprăvile sale din Moldova la 1589, când îndatoră pe Poloni a plăti tribut Turcilor. Apoi veneau Mustafa-Pașa, feciorul lui Aias-Pașa, Husein-Pașa beiu Nicopolei, Caraïman-Pașa și alți mai mulți pași și beî, tot ostași învechiți și meșteri în răs-bôie. Între ei toți se deosibea un român, un trădător de țeră și lepădat de lege. Fecior al lui Alexandru-Vodă II-lea, Mihnea II-lea sėu Mihaiu, urmă tatălui sėu în domnie și cārmui Țera romānescă de la 1577 pēnē la 1583; domnia lui nu fu decăt un șir de tiraniî și stōrceri de bani, pēnē cānd strigările poporului făcură pe sultan a-l mazīli și a-l sur-

ghîuni la Tripolis; peste un an însă Mihnea II-lea, pentru a doua oară se întorse Domn în Țera românească, chinuind'o și mai cumplit aproape cinci ani (1585—1591), când fu iarăși depărtat cu urgie și adus în Constantinople. Aci, în minutul d'a porni în exil, temându-se ca Turcii să nu'l omoare spre a'î lua avuția, ceru să se turcescă, ȳicînd că de mai multe ori i s'a arătat în somn proorocul Mahomet îndemnându'l la acêsta. Turcii se îngâmfără de acest fapt, privindu'l ca o minune a religiei lor. Sultanul aduse pe noul musulman dinainte-î, se desbrăcă de haîna sa spre a'l acoperi cu vestimente turcesci, îl încinse cu cingetorea sa împodobită cu petre scumpe, îl numi pașă al Nicopolei, iar curînd după aceia al Vadului. Acum lepădatul Mihnea povățuia armia otomană care venise să înjunghie patria sa.

XII.

În vremea când Sinan sosise la Rușciuk și se pregătea a trece Dunărea, Sigismund Bathori sărbătorea nunta sa cu archiducesa Maria Christina, care în sfîrșit după atîta așteptare și amănări, venise în Ardél pe la capétul lui Iulie. Bathori pofti și pe Mihaiu-Vodă să vină la nunta sa, ce hotărise a se sêvîrși la 7 August. Dar Mihaiu care de o

lună de zile se străduia a stînjiți clădirea podului de pe Dunăre de Turci, amenințat acum și mai mult de Sinan-Pașa, nu-i putu împlini cererea. El trămise în locul său pe boierii Stroe Buzescu și Radu Calomfirescu, cu daruri scumpe de nuntă însărcinându-i să roge pe Bathori ca să grăbescă a-i veni în ajutor, căci dușmanul comun s'a apropiat și a pus gînd, după ce va robi și va pustii țera românească, să trecă prin Ardél în Ungaria ¹⁾.

¹⁾ De la această solie în Ardél documentele istorice perdū din vedere pe vitezul Radu din Calomfiresc, pe care-l vedurăm înapoi strălucindu-se în rășboiul cu Tătari; dar un cîntec vechiu popular ni-l arată rivalisînd necurmat în viteji «cu Buzescii «amînduoi și cu Căplescii câte și trei, frunțea boierilor și domni «rășboiului» pînă în zilele lui Radu-Vodă feciorul lui Mihnea turcitul (1611). Atunci, întîmplîndu-se ca Tătarii să vie să robescă moșiile, casa și pe mama bătrîna a lui Radu din Calomfiresc, el alergă la Domn, cerînd ajutor pe Buzesci și pe Căplesc. Domnul refusîndu-i ajutor, el, însoțit de drăpta lui slugă Nedeia și de vre-o căi-va omenii, se aruncă asupra Tătariilor. În bătăie, Nedeia striga stăpînului său: «Taie, că nu e ac «pe boierie, ci este pe vitejie; taie mîrginile și eu voi ția mij: «lôcele». — Tătarii fură învinși și Calomfirescul își mîntui pe muma sa. La întorsul său întîmpină în cale pe Buzescii și pe Căplescii care îl omoră și duc trupul la Radu Mihnea gîcîndu-ș că de trăia, îl scotea din domnie. Muma Calomfirescului, auzînd de uciderea fiului său, alergă la Domn cu multe rapise prin care se dovedea că Calomfirescu îi era frate. Atunci Domnul, făcînd divan, judecă pe Buzesci și pe Căplesc și porunce d

Vestea acésta turburá veselía nunții. Bathori trămise pe mirésa sa la Samoș-Ujvar și grăbi a porni în Țera románescă o sémă de oșți ce avea gata. Dintr'altă parte, pe când el chiema în tabără pe toți ostașii, solii săi alerga cu grabă la Împăratul ca să'i vestescă primejdia în care se afla și să'l róge a trámite cât mai iute ajutor; după vechiul obicei al Ardélului, o sabie și o lance, încruntate în sínge, erau purtate din loc în loc de un călăreț ce le ținea în sus, în vreme ce un alt om mergea alături pe jos strigând: «Iată vine dușmanul țerei; fie-ce casă să-și dea omul spre a ne scăpa din acéstă primejdie obstescă».

Mihaiu-Vodă asemenea se îngrijise pe cât putuse de óste și de apărare. Pornindu'și familia cu tot ce avea mai scump la Sibiiu în Ardél, el eși din Bucuresci cu opt mii ostași și merse de ínfipse tabăra în drumul Giurgíului, la satul Măgurele,

li se tăie capetele. Dintr'acést cântic se vede dar că Calomfirescul a fost feciorul lui Mihnea Turcitul, care însoți pe Sinan în Țera románescă. Póte fiul și tata 'șt' au încruciatu paloșele la Călugăreni, fítră a se cunósce. Póte glonțul și paloșul Calomfiresculu'i trânti la pământu pe lepădatul Mihnea în luarea Têrgoviștei. — (Cânticul de care vorbesce aci Bălcescu, l'am auđitú și l'am culesú și eú din gura sátenilor de pe vechia vatră a familiei Buzescilor, în Romanaș). — (*Nota editórului*).

duoë mile departe de Bucurescî. Acolo adună lângă sine pe capetele armatei și împreună cercară sfat cum să apere mai bine țera. Lucrul era cu greū, fiind peste putință a opri intrarea Turcilor în țeră, din anevoința d'a străjui tôte hotarele ei cele deschise atât despre Dunăre cât și despre Moldova. Într'adevăr, pe când Sinan umbla să trecă Dunărea pe la Rușciuk, alte cete turcescî se ispiteau a o trece prin alte vaduri, iar mai cu sémă pe la Nicopole, unde se afla un trup însemnat de Turcî, care din porunca vizirului rezidiseră cetatea cam sfărîmată de Români, cheltuind pentru acesta mai mult de 70 miľ ioachimi. Dintr'altă parte se șicea de sigur că Hanul Tătarilor are să năvălescă prin Moldova în Țera românească. În această nevoie sfatul ostășesc chibzui că, spre a închide dușmanului calea d'a intra în țeră, seũ spre a-l puté stăvili îndată ce va apuca să intre, să se împarță armata în câte-va trupuri care să se așede în locurile cele mai importante d'a lungul hotarelor, dar să fie apropiate și să stea gata a se uni cu Domnul, care cu cei opt miľ ostași ce avea pe lângă sine, să se așede în centrul operațiilor, într'un loc comod, de unde să pótă da ajutor ori și în ce parte va cere trebuința și să nu pótă fi cu înlesnire isbit și respins de dușman. Îndată după ce sosi la Rușciuk, Sinan-Pașa se puse cu multă silință

și înfocare să sfârșescă podul, a cărui clădire costă 60 mii talere. Cu toate că într'acest loc Dunărea este lată de o jumătate de leghe, dar insula cea mică din partea stîngă a râului, unde Turcii ajunseră lesne prin mijlocul flotilei lor și unde reîntăriseră cetățuia cam sdrobotită de Români, îi ajută foarte mult. Sinan însuși merse de vizită și cercetă acea cetățuie. Cu o activitate rară la vîrsta sa, bătrînul vizir presida la facerea podului, al cărui cap era ocrotit ca de o palancă, de cetățuia din insulă, iar laturele prin galere. Mihaiu de pe malul stîng al râului se silea cât putea să împiedice clădirea podului, dar la sfîrșit se vădu amenințat pe la spate de o ceta de Turci ce isbutise a trece riul două mile mai departe, în vreme ce alții îl trecură pe corăbiu chiar în fața Giurgiului, deși cu multă greutate. Împresurat astfel de vrăjmași și în neputință d'a mai stîneni trecerea lor, el lăsă malul râului cu gând ca tirindu-î după sine, să se folosescă de cea mai bună ocașie spre a se lupta cu dînșii. Atunci Sinan, ne mai fiind supărat de nimeni, se grăbi a sfîrși podul și în 9/19 August, trecînd Dunărea cu totă armata sa, călcă și cup.inse țermul românesc.

XIII.

Drumul care merge de la Gîrgîu spre Bucurescî trece printr'o câmpie șesă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștîi departe de această capitală, unde el se află strîns și închis între nisele delurî păduróse. Între aceste delurî este o vale, largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crîng, pe care gârla Nájlovul o innécă și piraiele ce se scurgî din rîurî o prefacî într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șosea de pămînt, parte pe un pod de lemn, care amînduoë sînt așa de strîmte încît d'abia pôte cuprinde un car lărgimea lor. Această strîmtóre, pe care locuitorî o numescî *Vadul Călugărenilor*, fu alésă de Mihaiu-Vodă spre a sluji de Termopile Romănilor. Astăđî această vale se află întocmai cum ne-o descriu analiștir acelor timpuri. Nicî un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crîncenă pentru libertate! *) Atât suntem de nesimțitorî la gloria națională! Românul trece acum cu nepăsare pînt'r'aceste locurî

*) Crucea de pîtră ce se află la Călugărenî este pusă de Șerban-Vodă Cantacuzino, spre vecînicirea unui pod ce el făcu pe apa Neajlovului, dar ea nu privește bătaia.

sfinte, fără ca nimic să-î aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinților săi și acopere ósele vitejilor !

Vaî ! scriam aceste rîndurî în anul 1846. Cine mî-ar fi đis atunci că abia un an va trece și inima îmî va fi și mai crud de durere ispitită. Era în vremea unei frumoșe deșteptări naționale, atunci când un popor întreg jurase că va muri pentru Patrie și Libertate. Turcul, vecînicul dușman, se pornise tot de la Giurgiu spre a ne răpi aceste bunurî scumpe. Mă aflam într'o adunare populară, când sosi vestea că păgânul a tăbărit la Călugăreni, călcând cu picior de batjocură sfînta țărînă a părinților noști, glorioși martiri ai libertății naționale. O amar mare ! atîta fu urtată religia suvenirilor, atîta fu încrederea tuturor în vorbele necredincioșilor sêu atîta fu mișelia lor, încât această veste îi lăsă reci și în nepăsare. În zadar glasu-mî, unit cu al unui mic număr, strigă «*rășboiî și răs-bunare !*» Nicî un echo puternic nu-î rêsponse în mulțime. Îmî ascunseiî atunci ochiî cu mânele mele ca să nu mai vađă această umilitóre priveliște și din inima-mî sdrobită scăpară aceste cuvinte : «*Đeul părinților noștri ne-a părăsit ! părinții noștriî ne-au blestemat !*»¹⁾

¹⁾ Acesta s'a petrecut la 1848, într'un club la Mitropolie, cea

Mihaiu-Vodă voi a se folosi de poziția și de strîmtórea vadului Călugărenilor, în care nu se putea destinde în front mai mult de două spre-țece ómení, ca să facă mulțimea Turcilor nefolositoare, și ca să se pótă astfel lupta cu puteri de o potrivă. Pentru aceea, el tábări acolo cu oștile sale, puind stréjă în deosebite părți ca să vađă de nu vorú umbla Turcii a trece printr'alt loc. Dar Sinan voind a înainta spre Bucuresci, era nevoit a trece pe la Călugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt, și teméndu-se că, dând prin altă parte, să nu lase în urma sa un vrășmaș așa de întreprindător și îndrăsneț ca Mihaiu. Îngâmfarea sa și mulțimea oștilor sale îl făceau a crede că va birui lesne. Într'adevăr, armata lui era, cum scim, de 180 mii ostași, mai mult decât de țece ori mai mare ca a lui Mihaiu-Vodă care, cu tóte ajutóarele ce priimi din Moldova și Ardél, d'abia se urca

d'ntiú și din urmă óră când am stítut de față la ședințele aceluí club. Trebuie a se sci că puțin ómení din popor se aflau la acéstă adunare și părerea mea e că poporul cel de jos, mai cu sémă cel din Bucuresci, ș-a implinit datoria revoluționară și naționálă, declarându-și, deși cam târziu, dorința de a apăra revoluția cu paloșul; iar clasele de sus, guvern, boierí, neguțatorí, junime, s'au aflat mult mai pre jos și nevrednice de misia lor și de poporul ce conduceau.

la 16 mii oameni și 12 tunuri ¹⁾. Sinan pôte nu bănuia că numărul creștinilor era așa de mic, dar scia că armata lui e mult mai mare decât a lor.

Deși puținți, ostașii creștini erau însă plini de foc și de dorința de a se măsura cu dușmanul. Exaltația și înfurierea soldaților crescuseră atât încât, înțelegând că unii din căpitanii lor, cătând la mulțimea, puterea și rânduiala păgânilor, erau de părere a se trage înapoi spre a nu primejdi în norocul unei zile gloria și reputația cu greu dobândite, începură a face multă larmă în tabără, strigând că în ori-ce chip ei voru să încerce o bătăie ca să scape odată, cum diceau ei, prin prăpădirea oștirii dușmane ce se afla acum adunată totă la un loc, de acest război și să sdrobescă de tot jugul nesuferitei tiranii turcesci. Vrând nevrând trebuiră și capiș oștirilor cu toții a se învoi de a aștepta acolo sosirea dușmanului.

XIV.

După ce trecu Dunărea, marele vizir dete comanda avangardiei armatei lui Satirgi-Mehemet-

¹⁾ Alți analiști pretind că oștea lui Mihaiu se urca la 20 mii dar ei n'au putut sci mai bine decât Walther și Iacobini ce se aflau la fața locului.

Paşa şi la ariergardie orîndui pe Hasan-Paşa, beilerbeul Rumeliei, iar pe beii Salonicului şi Nicopolei îi însărcină cu paza şi apărarea podului. Cele dece galere ce se urcaseră pe Dunăre pînă la Ruşciuk fură descărcate de tot felul de arme şi muniţii şi priimiră poruncă de a rămâne pe loc spre a păzi podul. Apoi în $11/21$ August, Sinan porni cu totă armata sa spre Bucuresci. În cea d'întîiu noapte, Turcii conăciră într'un sat ruinat în dreptul Camuri, şi a doua zi ($13/22$ August) sosiră în capul vadului Călugărenilor, trecînd riul Salcia pe trei poduri. Călărimea uşoră, care manevra la avant-posturi, înaintă pînă la intrarea strîmtorei şi sta acolo odihnindu-şi şi pascăndu-şi caii, când un nor mare de pulbere îi vîdi apropierea Românilor. Ea fu îndată isbită cu putere şi fugi înapoi pînă în tabără. Spahii înaintară spre a sprijini năvălirea călărimei române, pînă se apuce vizirul să-şi pună armata în orînduială. Sinan se uita plin de mirare la puţinul număr al creştinilor care cutează să aştepte şi încă să isbescă o armată aşa de numerosă. Cu toate acestea, nedespreţuind pe vrăjmaşii săi şi temîndu-se de vre-o cursă, el îngriji de tot ce-i ar putea fi spre folos. Pentru aceia porunci beilerbeului Rumeliei a înainta spre stînga cu oştile sale şi cu şapte tunuri şi a merge drept către ai noştri, în vreme ce el

însuși, în capul Spahiilor, urmând după artilerie, puse, în lipsă de pod, de aruncă scânduri peste mocirla de lângă pădure, ce avea dinaintea sa, spre a o pute trece. Din altă parte, Segban-Bași cu două-spre-dece miștaniceri se aședă în pădure cuprindând posturile cele mai importante; și urcând două-spre-dece tunuri mari într'un del înalt, le îndreptă spre armia noastră și începu a tuna asupra-î.

Într'această întocmire puternică și îngrozitoare înaintând Turcii, ai noștri începură a se trage înapoi mai la strîmtore, dar cu multă rînduială și luptându-se neîncetat. Pedestrimea însă, strînsă în urmă pre de aproape de Turci, fu respinsă în pădure și dete înapoi în lungul strîmtorei mai iute și cu orecare neorînduială, dar fără a încerca vre-o pierdere simțitoare. Era atunci pe la 3 seă 4 căsurî după amiaçi și Turcii mulțumiți că au împins înapoi năvălirea creștinilor, nu îndrăzniră a înainta mai mult în acea strîmtore necunoscută, unde îi putea aștepta vre-o cursă. Vizirul își aședă corturile într'o poziție foarte bună și pe o înălțime la intrarea strîmtorei, fiind oștile armate și având totă noptea masalale aprinse la câte patru colțuri ale taberei. Mihaiu-Vodă luase poziție dincolo de rîu pe o înălțime, două mile de tabăra turcescă, ocupând strîmtorea despre Bucuresci. Astfel ar-

matele protivnice se află așezate pe două înălțimi față în față, fiind despărțite numai de pădurea din vale ce nu le oprea a se vedea. Românii aveau dinaintea lor o turmă de bivoli cu stéguri ¹⁾ și totă tabăra lor era plină de focuri mari, în mijlocul cărora petrecură totă noaptea aceia, vermuind și mișcându-se necurmat, cântând, chiuind și hăulind, după natura lor veselă în mijlocul nevoilor și supărând și hărțuind pe Turci cu numeroase avant-posturi. Ambele armate așteptară astfel ziua cu nerăbdare și cu acea neodihnă ce simtă oștile în ajunul unei mari bătălii. Turcii, îngâmfați de mica isbîndă ce dobîndiseră, aveau de sigur că a doua zi se va vedea triumful islamismului prin zdrobirea lui Mihail și a armatei lui. Ai noștri se pregăteau a apăra cu bărbăție acea strîmtore, care era cheia țerei lor și a Europei creștine. Ei sciau că sînt de puțin pe lîngă dușman; dar, credincioși înfocați, inima lor ardea de dorința de a 'și da viața pentru patrie și lege și de a merita cununa martirilor ²⁾.

¹⁾ În secolul al XVI, Românii în bătăliile lor se serveau de bivoli, precum cei vechi de elefanți.

²⁾ «Tout le reste de ce jour se passa aux occupations de se considérer les uns les autres. Les Turcs se moquaient des Valaques et n'avaient que ce déplaisir de ce que ceux-ci n'avaient «un plus grand nombre pour rendre leur victoire plus glorieuse.

XV.

În sfârșit sórele veni să lumineze acéstă ȃi de Mercuri, 13/23 August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al corónei gloriei românesce. Înaintea zorilor încă, Mihaiu-Vodă trâmise o sémă de pedestrime cu puscă de se aședă la intrarea pădurei și își puse tunurile într'o bună poziție pe o înălțime. În vremea aceea, Turcii își luaă poziție în préjma podului de ceia parte. Sfirșindu-și pregătirile, Mihaiu își înălță, împreună cu ostașii săi, rugăcunile către Dumnezeu. Apoi îndreptându-se către dînșii, le ȃise să își aducă aminte de vechea lor vitejie, căci ocazia de acum e frumoasă și de o voru perde, anevoie o voru mai căpăta. «Turcii, le ȃicea el, sânt uimiți de atitea perderi; cetățile ȃlor din tóte părțile sânt cuprinse; din câte capete aũ avut armatele lor, numai unul a mai rămas care mai îndrăznesce a ține frunte crești-

«Mais les Valaques sérieusement attentifs à ce qu'ils devaient faire le lendemain, portaient leurs yeux et leurs coeurs au ciel pour impêtrer du secours, sans lequel ils sentaient bien leurs forces trop débiles pour soutenir une si nombreuse multitude d'ennemis. Michel leur Palatin les exortait généreusement au combat». *Baudier.*

«nilor; că cu dînsul aŭ a se lupta și glori» d'a-l
«birui va fi foarte mare. Mulțimea viăjn așilor nu
«trebuie să-î sperie, de vreme ce Sinan a lasat cele
«mai bune oștî ale sale în garnizóne prin cetățî
«și a adus cu dînsul numai ómenî care vorŭ face
«mai mult sgomot decăt vătămăre. Pe lîngă acesta
«locul de bătăie nu putea fi mai bine ales, de óre-ce
«mulțimea lor aci le este nefolositoare». El le çise
încă «să'și aducă aminte de cruçimea vrăjmașului
«care nu ȳartă nici odată pe cei biruiți, cu atit
«mai mult pe cei ce s'aŭ revoltat; că nu este des-
«tul că aŭ scuturat jugul robiei, că aŭ innouit ve-
«chile legăturî cu împăratul și că s'aŭ pus subț o
«putere ardelénă, decăt printr'o faptă strălucită ei
«nu vorŭ căuta a întemeia această vrednică hotă-
«rire; că a venitŭ vremea a se lupta puternic pen-
«tru libertate, ȳară mai cu sémă pentru cinstea
«legiî, ca să dovedescă Turcilor că de le-aŭ călcat
«ei mai nainte patria, a fost numai din pricina
«neunirei lor; dar că acum, când tóte puterile ve-
«cine staŭ în bună înțelegere împreună, trebuie a
«dobîndi prin unire cea ce aŭ perdut prin zavistie
«și împărecherî și a goni pe acești cruçi tirani
«dincolo de strîmtórea lor, de Dardanele; că toți
«vecinii și-aŭ făcutŭ datoria lor, când bătându-î,
«când gonindu-î din cele mai bune cetățî ale lor,
«astfel încăt ei prăpădiră cea mai bună parte din

«acea armie ce Sinan dusesese în Ungaria». În sfârșit închieie dîcîndu-le că «acum potî și Romîniî do-
«bîndî o asemené glorie, căcî tôte dovedescî că
«vorî avé acefașî norocire!»

Apoi Domnul se îndreptă către óstea unguréscă aducîndu-î aminte că ea e depositarâ a vecheî vitejîi ungurescî.

XVI.

Astfel vorbi Mihaiî neînspăimîntatul Voevod și ostașîi inimașî fôrte împotriva Turcilor, învăpăiașî și de aceste cuvinte, dar geloșî încâ mai mult de a eclipsa printr'o biruință strălucită tôte gloriósele biruințe ale vecinilor, rîspundî învîrtind în mîni paloșile și lîncile, și, prin strigări mari de o rîsboinicâ veselie, cerî de la Domnul lor ca să-î ducâ îndată către dușmanî.

Atuncî Mihaiî, plin de încredere în energia armateî sale, trece podul în capul a 8000 ostașî și se lăsâ cu furie asupra Osmanliilor, în vreme ce focul iute și bine ținut al pușcașilor din pădure și al tunurilor pustiesce armata turcéscă, doborînd la pămînt multâ lume. Câte-va cete de Turcî se încercî a stînjini năvîlirea Romînilor; dar în zadar, căcî aceștia inimîndu-se, îmbiîndu-se unî pe alșîi, îî isbescî cu atîta furie încât cu tótâ minunata

poziție a Turcilor, prăvălindu-î, ei ajunseră pînă la cele d'întîi corturi ale taberei lor. Vrajmașii ajutați de poziție, de numărul lor și de mașinele de război, își vinu curînd în sine și începă a se lupta cu tărie. Patru pași, Satirgi-Mahomet, Hajder, Husein și Mustafa, cu o armată însemnată, compusă de oștile Siriei și de Ianiceri, alérgă în ajutorul cetelor ce se luptău, sprijină cu putere năvălirea Românilor, trecu podul și lupta cea mai înviersunată începe atunci din tôte punctele. Astfel, împinsă peste tótă fruntea armatelor, ținu bătaia mai multe clasuri, pînă când Sinan, desperat de puținul spor ce a dobîndit pînă atunci, își înglotesce oștile pe lingă sine, stringe pe toți pașii și căpeteniile, îi iniméză și, în capul unei colone îngrozitoare, ei facu o năvală mare și isbutescu a împinge pe ai noștri cu un pătrar de milă înapoi, și chiar pînă în tabăra lor, luându-le și tótă artileria. Mihaiu, fără a perde inima din această neisbîndă, își culese puterile și din nou dete năvală asupra Turcilor, tăind și doborînd dintr'însi. Îndărătnicul voinic Albert Kiraly isbutescu a lua înapoi duoș tunuri. Dar vrajmașul se bate cu inimă, își împrespățéază adese oștile sale, cea ce nu potú face ai noștri și îi respinge; de trei ori Româniî împinseră și prăvăliră pe Turci, și de trei ori fură respinși înapoi. Astfel urmă lupta cu noroc schim

băcios de la răsăritul sórelui pêne către două cíasuri înaintea apusului, biruitorii rămânând adese biruiți și biruiți biruitori. «Turcii», spun analiștii contimporani, «se luptă ajuturați de mulțime și «de număr. Români de tărie și îndrăznélă». În sfârșit, furia îmbărbătând de o potrivă pe unii ca și pe alții, biruința stă să rămână numărului și mica óste românească, împovărată de mulțimea vrăjmașilor, trăsniță de numeroasa lor artilerie, este nevoită a da îndărét. Retragerea lor însă e frumoasă și strategică; spre a nu se lăsa a fi ocolită de Turci, spartă și răsipită, ea se întocmesce în figura unui colț (cuneum), și aruncând astfel de tóte laturile focuri asupra vrăjmașului, se retrage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat; această retragere e o minune de vitejie, de sânge rece și de eroism. Stolurile nenumărate ale călăreților turci, în zadar se aruncă asupra laturilor acestui triunghiú, câtând a' l sparge; silințele lor, lără a' l vătămă întru nimic, se sdrobescú de dînsul ca de o stâncă de petró. Strîmtórea locului de bătăie, pădurile și délurile favorisau înapoierea Românilor și zăticneau mișcările și silințele lor de a' i înconjura de tóte părțile. Dar era de temut ca vrășmașii să nu isbutescă a scóte pe ai noștri din strîmtóre și să' i împingă în câmpie, unde Ț-arú fi sdrobit cu numărul lor.

Sórele acum căta spre sfințit; Româniŭ se luptaseră cu eroism, dar osteniți de o luptă lungă și nepotrivity, ei se plecară numărului celui pré covșitor al dușmanului; bătălia se putea privi acum ca perduță de dînșii, decă vre-o împrejurare nu 'i va ajuta și o sórtă mai blândă nu le va străluci. Mihaiŭ însă ca tot-d'auna liniștit și trufaș în primejdie, mai avea încă o sperare; el trămisese de diminéță să chîeme lîngă dînsul o cétă de pedestrime ce se afla departe de tabără. . . . Sosi-va ea óre la vreme? De la dînsa spîndura sórta bătăliei.

Sta să apună sórele după orizont când vestea că ajutorul așteptat a sosit, vĕrsă sperarea isbîndeii și un curagiu nou în inima acelei mîni de voinicî români, care ca nisce zmei se luptau, trăgĕndu-se în fața nenumĕratelor glóte ale unui dușman învingĕtor. Acest ajutor însă ce ai noștri și'l închipuiau tare, nu era decăt o cétă de 300 pedestrași din Ardél cu puscî. Mihaiŭ, fără a perde vreme, căuta a se folosi de acest neînsemnat ajutor și de reîmbărbătarea oștilor sale, ca să smulgă biruința de la vrăjmași. El își preumblă privirea pe câmpul bătălic, vede mișcările Turcilor, și după dînsele

își pregătesce pe ale sale. Sinan-Pașa, vădend re-
tragerea Românilor, luase inimă și vrea a'î desface
și a'î reschira de tot. Spre acest sfârșit, în capul
rezervei sale el umbla să trecă podul spre a isbi
pe a'î noștri în frunte, în vreme ce Hasan-Pașa cu
Mihnea-Vodă, din porunca lui, alergău prin pă-
dure să-l lovescă pe la spate. Michaiu atunci se
aședă cu ceta de curend sosită la capul podului
spre a întempina pe Sinan, trâmite pe căpitanul
Cocca cu 200 Unguri și alți atîși Cazaci pedestri
ca să ıea pe vrăjmași pe la spate și Albert Kiraly
aședă cele duoë tunuri, ce le redobîndise de la
Turci într'o bună poziție și stă gata a trăsni pe
vrăjmași de voru îndrăzni a trece podul. Sfirșind
aceste pregătiri, Mihaiu cugetă în inima sa că im-
prejurarea cere neapărat vre-o faptă eroică spre a
descuragîa pe Turci și a îmbărbăta pe a'î sîi. El
hotăresce atunci a se jertfi ca altă-dată și a cum-
păra biruința cu primejdia vieții sale. Ridicând
ochii către cer, mărinimosul Domn chiamă înaju-
toru-ı protecția mântuitoare a ȝeului armatelor,
smulge o secure ostășescă de la un soldat, se
aruncă în colona vrăjmașă ce'l amenință mai de
apropo, dobora pe toți ce se încercă a'ı sta împo-
trivă, ajunge pe Caraiman-Pașa, ıi sbora capul,
isbesce și pe alte capete de vrăjmași și, făcend
minuni de vitejie, se întorce la a'ı sîi plin de tro-

fee și fără de a fi rănit. Acastă faptă eroică înfioră pe Turci de spaimă, iar pe creștinii îi însuflețește și îi aprinde de acel eroic entusiasm, isvor bogat de fapte minunate. Și cum n'arū fi creștut ei că potū face minunii cu un ast-fel de general și cu asemené exemple ce le da! Sinan, vădēnd acēsta, spre a da curagiu la ai săi, ia ofensiva și trece podul. Dar de odată se vede oprit în față de Mihaiū ca de un zid de pētră tare, în dos isbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea și în costă trāsнит de tunurile aședate pe dēl de Albert Kiraly, care, bātēnd în mulțimea îndesată a Turcilor, le găuresce rindurile și le pustiesce totă aripa drēptă. Îndărătnicul vizir, fără de a'și perde cumpētul, isbutesce a'și întocmi oștile în rinduială; dar o isbire nouă a lui Mihaiū în fruntea armiei, pustiirile furiōse ale lui Cocea de dinapoī, ferbinte și ucigētorul foc al tunurilor lui Kiraly, sdrobescū iară acēstă rinduială; și Turcii, minunați de îndrāznēla cu care Romāniī ce'i priviāū ca biruiți, îi isbescū acum, începū a fugi reslātați. Satirgi-Mohamet-Pașa, trăgēndu-se înapoī fu rănit și îndată, schimbānd retragerea în fugă, dete cel d'întiū semnalul neorinduiei și totă armia musulmană întorse în rāsipă spre baltă, lāsāndu-și cōstele și spatele expuse loviturilor noastre. În zadar Ianicerii se ținū semeți împotriva a lor noștri și

caută a le răspunde cu focurile lor, căci celelalte cete, spăimîntate de aceste isbiri împreunate la care nu se așteptau, reschirându-se îi întorcă și pe dinșii înapoi. În zadar Sinan muștră pe ostașii ce fugeau, acum cu cuvinte ocoritoare, acum bătându-i cu măciuca sa înferată (massa ferrata), silind în tot chipul a-i pune în rînduială și a-i întorce la bătaie. Glasul și autoritatea lui sunt nesocotite și nici o putere omenescă nu mai poate opri în loc valurile sgomotoase ale fugarilor, care se prăvăleau cu furie și repede spre pod, cătându-și mintuirea în trecerea lui. La capul acestui pod sta îmbulzite în neorînduială artileria, cavaleria, pedestrima, împingându-se de a trece care de care mai înainte; dar, vădînd că toți nu pot încăpea pe dînsul, mulți din Turci fură siliți a se arunca în baltă, unde 'și aflară mórtea. Între aceștia erau și pașii Haider beilerbeiu de Sivas (Capadocia), Husein beiu Nicopolei și Mustafa feciorul lui Aias-Pașa. Ei se cufundară în mocirlă unde fură uciși și priimîră, dice un analist turc, cununa martirilor de la ghiauri. Bătrînul Sinan însuși, tîrît de ai săi și în graba fugei sale, fu călcat în piciorolele cailor și apoi, împuns de sulița unui ostaș român, cădu călare de pe pod cu atîta repeđiciune încît isbindu-se de pod, își perdu chîlulaful și feregeaoa și două dinți ce singuri mai avea în gura lui. El era p'aci

să pără seŭ să cađă în mânilor Românilor, decât din norocirea lui un voinic soldat din oștile Rumeliei, anume Hasan, nu s'ar fi aruncat după dînsul ca să'l scape și, lăsându-î calul înomolit în lut, pe umeri îl scose de acolo și 'l duse în tabără. De atunci, acest soldat se numi *Deli-Hasan-Batakgi* și ajunsese căpitan al deliilor lui Cogia-Murat-Pașa. Vestea morței vizirului se împrăștie între Turci și cei ce se mai împotriveauă deteră și ei dosul. Români, cu furia lor obicinuită și electrișai încă prin isbîndă, îi goneau dinaintea lor ca pe nisce turme de vite pene îi vîrîră în tabăra lor. Hasan-Pașa și Mihnea-Vodă, ce veneau să înconjore pe ai noștri, aflând că Sinan a perit și oștea lui e biruită, se tragă îndărăt spre tabără. Într'acel minut Mihaiu, precum odinioară semi-șeii cântați de nemuritorul Omer, alergă într'o parte și într'alta prin tabăra turcescă, căutând pe Sinan, când, vădînd de departe pe Hasan-Pașa, se luă după dînsul strigându-î să sté de e vitez să se lupte cu dînsul pept la pept și când de când era să'l ajungă cu paloșul; dar Hasan fugea înspăimîntat și nu se puté ține pe picîore de gróză. El merse de 'și ascunse rușinea într'un câmp spinos, de unde d'abia a duoa-și cuteză a eși la ai seî. Noptea opri măcelărirea armatei musulmane și o păzi de a fi cu totul zdrobită și răsipită. Români se întorseră

triumfători în tabăra lor, încărcăți cu prăzi bogate Pe lângă tunurile lor ce și le redobândise, alte tunuri mari d'ale dușmanilor, ca și mulți și mai multe stéguri, între care și stégul cel verde și sfânt al proorocului, fură trofeele acestei strălucite zile. Trei mii Turci zăceau în câmpul bătăii. Perderea Românilor era încă simțitoare, căci Turcii se apăraseră încă cu curagiu. Apele Neajlovului se roșiseră de sângele vărsat în acea zi.

Spre a odihni sufletul cititorului de aceste scene sîngerose, istoriograful contemporan Walther, ne povesteste aci o anecdotă interesantă. El dice că în totă această expediție a Românilor împotriva Turcilor, două cerbi domestici însoțiră pe Mihai-Vodă și chiar în vremea bătăliei de la Călugăreni, sub focul și vuetul tunurilor și al bombelor, ei ședeau neclintii lângă cortul lui, însă omorîndu-se unul dintr'înșii, cel-l-alt de durere merse de se ascunse în pădure.

Astfel fu acea vrednică de o neștersă aducere aminte și de bătăie de la Călugăreni, în care Români scrieră cu sabie și cu sânge pagina cea mai strălucită din analele lor. De zece ori mai puțin numeroși decât dușmanii, ei câștigară asupra-le o biruință strălucită și avură gloria d'a învinge un general pînă atunci încă neînvins. Munteni, Moldoveni și Ardeleni, soldați și căpitani se luptară

toți ca niște eroi. Dar cinstea cea mai mare a biruinței se cuvine cu tot dreptul vitezului Domn. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin singele rece și neînsălmintarea sa și prin primejdia în care își puse viața, el asigură biruința. Într'această bătălie, ca în multe altele, nu scim de ce a ne minuna mai mult în acest mare bărbat, de geniul său de general, ori de vitejia lui mare de soldat. Într'adevăr, toate operațiile acestei bătălii dovedesc din partea lui Mihaïu și a Românilor o artă militară înaintată, care cu tot dreptul poate minuna pe toți cãți cunosc starea de pruncie în care se afla, în acel timp, această artă în totă Europa.

Dacă cu această biruință nu se sfârși atunci campania, ea contribui însă mult în urmă la săvârșirea ei, căci demoralisă într'atâta pe Turci încât, când creștinii luă mai târziu iarăși ofensiva, Turcii nu mai îndrăzniră a se mai măsura cu dinșii și nu se crezură în siguranță decât puind cât mai în grabă Dunărea între dinșii și ingrozitorii lor vrăjmași.

XVIII.

Noptea ajută Turcilor a se desmetici din gróza ce'i cuprinsese și a se întocmi în rinduială. Ei își

luaseră din nou poziția cea d'întîi și Sinan porunci ca să se adune lîngă dînsul o sémă de oști ce rămăseră în urmă peste Dunăre, sperând că după sosirea lor să-și răsbune învingerea. El mai spera încă în isprava intrigilor ce Mihnea-Vodă, din tabăra turcescă prin înțelegere cu unii din tabăra lui Mihaiu, urdă între ostașii creștinii. O împrejurare însă turbură în acea noapte răpaosul Turcilor. Un Ianiciar avînd fitilul aprins la pușca sa, focul prinse în tigae, și aflăndu se lîngă erbările Ianicerilor, o scînteie cădu d'asupra și de o dată acele erbări săltară în aer. La huetul cel mare al acesteî isbucniri neașteptate și la grósnicul nor de fum ce ascunse cerul, toți Turcii răspunseră împreună printr'un țipet îngrozitor de spaîmă și cređend că ai noștri îi isbescă, o luară din nou la fugă, reslățindu-se în tóte părțile. Târđiú și cu greú putură ei să-și vină în sine și a se întocmi în tabăre.

O scenă cu totul alta se petrecea atunci în tabăra românescă. Mihaîu-Vodă se trăsese îndărăt o a patra de milă și tábărise în direcția locului bătăliei. El puse de salută sosirea nopții cu mai multe salve de artilerie și, după ce orîndui streji în tóte părțile cu multă îngrijire, chiámă capetele armatei la un sfat de răsboiú. Pe când el se afla în sfat, strejițele îi aduseră înaintea un Turc ce prin-

seseră atunci și care nu-i era necunoscut. Domnul îl întrebă despre numărul vrăjmașului și planurile lui. Prinsul, după ce răspunse la aceste întrebări, aflând și el adevăratul număr al creștinilor, duse către sfat: «Ahl d'ar fi sciut Turcii astădți acesta, «v'arū fi robit numaī cu caif lor!» Mihaīu, după ce porni pe Turc sub bună pază în Ardél, începu a se chibzui cu căpitanii săi despre ceia ce trebuia să facă în împrejurările de față. El era de părere ca să începă a duoa-și din nou lupta; dar o semă de boieri și capetele oștei unguresci îi stătură împotriva. Acesta dete prepus unora a bănuī și a dice cum că Albert Kiraly, ca și unī din boieri, arū fi fost căștigăți de trădătorul Dan vistierul, care priimise 50 miī galbeni de la Sinan prin Mihaīa-Vodă, ca să-i împartă între dînșii. Purtarea lui Kiraly după aceia dă de neadevărată această bănuială. Afară de acesta, oștirea moldovana era nevoită a se întorce în țera sa, unde se aștepta năvălirea Polonilor și a Tătarilor. Vedeându-se astfel trădat de unī din boierii săi, părăsit de oștile ajutătoare, neputend a se răzima decât în oștașii săi Romāni, Mihaīu, cătând la numărul și la obosirea oștilor sale, se temu de a nu perde folosul moral dobândit prin bătălia căștigată, d'a nu căde în vre-o cursă a vrăjmașului său a fi sdrobotit de puterile lui cele numeroase de va rămāne la

câmpie, și gândi că înțelepciunea îi poruncesce a se trage spre munți, ca sub ocrotirea lor să aștepte sosirea prințului Ardélului. Drept aceia, el porni îndată un olăcar la Bathori, însciințându-l de cele întimplate, arătându-i primejdia în care se afla Ardélul ca și Țera românească și rugându-l să grăbescă a'î veni în ajutor ca să nu lase țera a fi înneacă de numeroșele ordii vrăjmășesci. Într'acea noapte armata noastră, cu totă osteneala bătăliei, nu se odihni de loc; la miezul nopții ea invocă de trei ori cu glas tare sfintul nume al lui Iisus și într'acelaș minut două sute mii de glasuri din tabăra turcescă răspunseră cu o trufașă cutezare prin strigarea: «Allah! Allah! hu!» Aerul vibră d'aceste strigări, pădurile clocotiră pene în fundul lor și văile răsunară și repefiră numele lui *Iisus!* și *Allah!* Dumneșei neimblânziți în dușmănia lor, pe care mii de mii de ecatombe omenesce, ce în zilele atitor vécuri li se jertfiră, nu i-au putut încă împăca.

XIX.

Când începu a se face zioă, Mihaïu-Vodă ridică tabăra și se trase spre riul Argeșul, în depărtare de două mile, unde puind streji în toate părțile, căută a da puțină odihnă atit lui cât și ostașilor

săi; a doua zi, Vineri în $15/25$ August, ziua de Sfinta Maria, Mihaiu plecând de la Argeş, se opri la Văcăresci, ne voind să intre în Bucuresci şi întârzié aci câteva césuri. În acéstă vreme, fără scirea lui, Ungurii împreună cu alţi ostaşi străini, năvăliră în Bucuresci şi jăfuiră oraşul sub pretext că mai bine să ıea ei acea pradă decât să cadă în mânilé Turcilor. În $16/26$ August, Mihaiu, aflând că vrăjmaşul s'a luat după dınsul, pornesce de la Văcăresci după amézi, merge péné la mijlocul nopşii, cale de cincé mile, se odihnesce puşin péné la revérsatul zorilor într'un loc priincios, înaintează d'acolo încă vre-o cincé mile, şi Duminică, în $17/27$ ajunge la oraşul Tergovişte pe riul Ialomişa. Acolo, sub ocrotirea munşilor, işi întocmi tabăra, aşedând streji ca să privegheze în tóte părţile şi şedü pe loc câte-va zile. În urmă plecă şi d'acolea, şi întinşénd tot mai la munte, urmând şermurile Dımbovişei, se adăposti într'un loc anevoite de apropiat, la cetatea lui Negru-Vodă, Domnul cel mai popular între şeraniş noştri. Acest loc e încă vestit printr'o bătălie strălucită ce câştigă, la 1342, Dragomir, comandantul puterilor lui Ladislaü-Vodă, Domnul Şerei románesci, asupra armiei lui Ludovic I, craiul Ungariei, care, sub comanda lui Nicolae Garan şi Simeon Megheşel, năvălise în şera noastră. Ungurii fură traşi de Románi în aceste

locuri grele și înfrânți cu totul, cădând în bătaie și cei doi generali ai lor.

Locuitorii Bucurescilor și ai Târgoviștei părăsindu-și casele, se rădicaseră cu tot bunul lor și însoțiseră armata în retragerea ei spre munți. În sfârșit Mihaïu lăsă și cetatea lui Negru-Vodă și se trase tot mai adânc în munți, pe apa Dâmboviței în sus, la sat la Stoenesci. În această retragere mai mulți ostași români desertară și oștile moldovene se întorseră în țera lor, unde erau chiămate, rămânând astfel cu Mihaïu numai ca la opt mii ostași, dar toți aleși și viteji. El își aședă la Stoenesci tabăra, se șanțui bine și făcu oștirii tăbiu, având statornică hotărâre d'a aștepta într'acel loc sosirea lui Bathori, d'a închide pênă atunci calea Ardélului lui Sinan-Pașa și d'a urma apărând prin lupte mărunte patria sa nenorocită, pe care acum nu o mai putea apăra prin bătaii mari.

XX.

A doua zi după bătălia de la Călugăreni, Turcii, vedând că creștinii nu facu nici o mișcare, îndrăzniră câții-va din ei a înainta pênă în locul unde fusese tabăra românească și unde găsiră puțin bagagiü greu și câte-va tunuri părăsite. La această

veste se porniră gonaci în toate părțile, de prinseră câți-va țărani, de la care aflară drumul ce luase oștirea românească. Hasan-Pașa trecu atunci strîmtorea cu o despărțire din armie și tăbări dincolo în câmpie. Într'aceiași vreme el porni o patrulă spre Bucuresci, de aduse din prejma acestui oraș, robî, bucate și vite. Sinan-Pașa însă cu armata sa, nu îndrăzni a se lua îndată după Mihaïu-Vodă, ci șeđu două zile pe loc pînă să'și întrezeze oștirea din spaîma și ameteîa în care căduse după înfrîngerea sa, și pînă să 'i sosescă, după spusa unora, puținele oști rămase în urmă ¹⁾. Spre a fi sigur că nu va fi isbit în spate de Români, el trâmise un trup de oște să cuprindă cetatea Brăilei și el însuși, la ¹⁵/₂₅ August, cu totă armata cea mare, trecu strîmtorea Călugărenilor și merse de tăbări în câmpie la satul Copăcenî dincóce de rîul Argeșului, și la ¹⁷/₂₇ înaintă pînă la Bucuresci, unde tăbări subț oraș. Îndată ce sosi, Sinan porunci de luară de pe turnurile bisericilor crucile și globurile aurite, pe care le sfărămară în bucăți,

¹⁾ Analiștii turci nu pomenescă nimic d'aceste oști ce unîl din analiștii creștinî spună că rămăsese peste Dunăre. Cea ce ne face a priimi acosta cu înduoială, căci credem că, de ar fi fost cu temei, Turcii n'arū fi nîtat'o spre a îndrepta pierderea bătăliei.

precum și icônele, și puseră pe turnuri, în locul crucilor, semiluna. În Mitropolie puseră, în locul altarului, un *mihrab* (altar mahometan) și un *mimber* (estradă spre a pune un tron) și astfel pretăcând'o în gîamie, la 20/30 ale acelei luni, făcu acolo slujba și rugăciunea turcescă ¹⁾. Această rugăciune se săvîrși de Hasan-Efendi, șeful din skitul Mustafa-Pașa, care însoțise pe Sinan într'această campanie. Acela care luă crucea de pe turnuri era un *topciâ* (tunar) numit Ibraim-Pașa, pe care marele vizir spre răsplătire îl făcu atunci căpitan în gardia sa.

După săvîrșirea rugăciunii, vizirul adună sub cortul său pe cei mai însemnați ofițeri ai săi și le dăse că lăsarea Moldovei și a Țerei românești în stăpînirea ghîaurilor e o pricină necurmată de turburări și împărecheri pentru răscolele ce ei facă; că spre a curma toate acesté în viitor, el propune ca aceste două țări să se prefacă în provincii ale statului (*sabeta*), și spre a ține într'insele rînduiala

¹⁾ Autorul a comis aci o eróre. Biserica despre care vorbesce nu pôte fi Mitropolia, care s'a zidit cu vre-o șese-șeci de ani în urmă de către Constantin-Vodă Basarab Cârnuț. Credem mai mult că acea biserică era mănăstirea Radului-Vodă în care scim că s'a închis apoi Turcii, său chîr și biserica Domnăscă de la Curtea-veche. — (*Nota editorului*)

și pe popor în supunere, să se zidescă două cetăți, una la București și alta la Târgoviște. Toți ofițerii găsiră bună această părere. Vizirul însciuță îndată Porței hotărîrea sfatului și numi pe Satîrgi-Mahomet-Pașa la acest nou pașalîk din Țera românească. Așa, pentru a duoa oră Turcii isbutiră în statornica lor dorință de a preface țera în pașalîk. Dar acum, ca și întâiaș dată, la 1522, ei întîmpinară în Mihaïu un alt Radu de la Afumați și nu putură apăra cu armele fapta lor nelegiuită. Astfel tot-d'auna, în timpuri grele și nenorocite, roditorul pământ al patriei noastre 'și-a născut isbăvitori!

Eșind din adunare, vizirul cu toți ofițerii săi se preumblă prin mahalalele orașului și aleseră mănăstirea lui Radu-Vodă, spre a face dintr'însa cetate. Această mănăstire mare, hramul Sfintei Treimi, fu zidită din jos de București, de către Alexandru-Vodă II-lea, feciorul Mircei-Vodă III-lea, la 1573; stricându-se apoi de Turci, cum vom vedé mai la vale, ea se rezidi din nou, întocmai cum se află astăzi, de Radul-Vodă, feciorul Mihnei-Vodă Turcitul și nepot lui Alexandru-Vodă II-lea, și de atunci ea se chiamă mănăstirea lui Radu-Vodă. Voinđ Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgi locul împrejmuirei de două ori pe cât era, coprinđend înăuntrul cetățuiei, biserica

și zidurile din prejur, și ocolindu-le cu bastioane și fortificații. În vreme ce meșterii măsurați și trăgeau liniile, beilerbei, Spahii și Ianiceri fură trimiși după lemnele trebuincioase pentru construcția bulevardelor și căuși alergau în toate părțile spre a aduna lucrători; și, fiind-că lumea din țară era fugită la munți și nu se putea aduna un mare număr de oameni, Turcii fură siliți a trimite să mai aducă lucrători din Bulgaria. Clădirea cetății începu la ²¹/₃₁ August și cu atita silință lucrară la dinsa încât în două-spre-zece zile fu terminată. Cum se săvârși întărirea palisadelor cetății, Sinan-Pașa puse într'insa două tunuri mari cu ghiulele de patru-spre-zece oca și ărbă, muniții și bucate îndestule. Apoi lăsă în Bucuresci pe Satirgi-Mehemed-Pașa cu o mie Ianiceri și o mie Culogli drept garnizună, poruncindu-i să săvârșescă întărirea de lemn ce pusese să se facă împrejurul orașului și care se sfârși într'o lună de zile; iar el, ridicându'și tabăra la ⁹/₁₃ Septemvrie, porni spre Têrgoviște.

XXI.

De două-sute de ani, din zilele lui Mircea-Vodă cel bătrân, Têrgoviștea era mereu scaunul țerei. De puțină vreme numai crescerea Bucurescilor și

importanța lui comercială făcuse pe Domni a lua obiceiul de a petrece o parte din iernă în acest oraș. Era atunci Târgoviștea oraș foarte mare, împodobit și populat și se întindea frumos pe malul drept al Ialomiței, ocolit de mulțime de grădini, vii și livezi de pomi roditori. Scriitorii contimporani de felurite nații se minunază de frumusețea acestui oraș, declarându-l că e vrednic de a fi capitala unei țări și locuința unui Domn mare. Acel oraș populat, astăzi d'abia e un orașel. Zidurile lui mărețe vremea le-a ruinat și le-aseșinat cu pământul. Un singur turn, rămășiță din vestita *Curte Domnescă*, se înalță trist și singuratic pe d'asupra acelor grămezi de ruine, întocmai ca acele mari cruci de piatră înfipte în vârful unor pleșuve moviți, morminte al vitejilor căzuți în bătăie. Acest turn, ce mușchiul numai cu verdéța sa împodobesce, e scump Românilor ca un monument care le vorbește de timpii lor de glorie și de mărire. El a fost martur la atâtea triumfuri ! El a văzut, unul după altul, pe Mircea-cel-bătrân, Dracul-Vodă, Vlad-Țepeș, Radul-cel-mare, Radul de la Afumași, Mihaiu-Vitezul și Matei-Basarab, toți Voevozii noștri cei mari și vestiți în pace și în război. Umbrele acestor eroici luptători pare că le vezi înălțându-se singuratice și tăcute împrejurul acestor ruine ; adierea vântului ce suflă din Carpați, șue-

rând în turnul pustiū, ne pomenesce numele lor și undele mărețe ale Ialomiței parū a cânta neconținut un cântic de mărire întru gloria lor. Astfel i se nălucisce orî-cărui Român cu inima simțitoare, când cată la acastă mult elocuentă ruină, și el nu se pôte opri d'a simți durere amară și d'a suspina după vremea trecută. Dar nimeni n'a simțit acestea mai puternic și n'a exprimat în cuvinte mai frumoșe simțirea sa, ca tine, Cârlovo! flôrea poeziei, june cu inimă de foc. Ca o cometă trecătoare, tu străluciși un moment peste România uimită și încântată de lucirea ta. O mörte crudă te răpi fără vreme; dar apucași a ne lăsa o lacrimă ferbinte pentru gloria trecută și o scânteie dătătoare de vieță pentru viitor ¹⁾. Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Têrgoviștei puse pecetia veciniei asupra-le și ni le va păstra chiar când pustiirile anilor le vor șterge cu totul de pre pământ.

XXII.

Turcii găsiră Têrgoviștea părăsită de locuitori și pustie. Sinan porunci îndată să se apuce de întărirea orașului ca la Bucuresci. El prefăcu o mănăstire ce era aproape de Curtea domnescă, în cetățuie. Curtea domnescă era atunci zidită în formă de un mare castel, de putea încă încăpea

¹⁾ Veđi nota 2, la sfêrșitul acestui volum.

într'insa de la patru la cinci mii ostași și era încinsă cu un zid gros și cu turnuri. Sinan mai întări și acest zid din prejurul palatului, de amândouă părțile cu pământ și cu un val de palisade de copaci, amestecați cu pământ. Apoi încungîură orașul cu un zid de petre și cu grindii lipite cu humă și cu pământ clefos, pe care îl rezimă de un alt val de pământ, lat de două-spre-zece picîore și îl ocoli cu un șanț foarte adînc, de două-spre-zece picîore de larg, lăsînd cetății numai o poartă în față și alta mai mică în dos, ambele legate cu fer, și făcînd înăuntru din apa rîului trei fîntîni. Aceste lucrări urmară zi și noapte sub privegherea de aproape a lui Sinan și se sfîrșiră în trei-șeci de zile.

Dar Sinan, cînd vechiul lucrul aproape de sfîrșit, hotărî să nu'și mai pîrjă vremea în nelucrare. El lăsă în Tergoviște două tunuri mari, patru culevrine și alte tunuri de câmpie cu munițiile și proviziile trebuincioase pentru hrană, dînd comanda cetății lui Ali-Beî, fiul lui Haydar-Pașa beîul de Cîurin, pe care 'l declară beîlerbeî de Trapezunt, alăturîndu-î pe Koci, beîu din Amasia, și lăsîndu-le 1500 omenî, cu însărcinare de a sîvîrși lucrul întăririlor cetății; iar el porni cu totă oștea către munți în urma lui Mihaîu-Vodă. Planul lui era ca ajungînd oștirea românească, s'o înfrîngă și călcîn-

du-o în picătoare, să pătrundă în Ardel, ca să combineze operațiile sale cu ale armiei ce fiul său Muhamed-Pașa comanda în Ungaria. Dar Mihaïu-Vodă aflându-se în tabăra de la Stoienesci, întărită atit prin natură cât și prin artă, nu era lesne de înfrânt. Așa dar, totul din potrivă se întâmplă. Sinan venise să tabere nu departe de strîmtorea în care sta Mihaïu, și în fața taberii lui, pe un loc înalt de unde putea vedé ambele tabere. El sta și se mira de îndrăznéla alor noștrii care în așa mic număr se încumătau încă a' l' aștepta fără frică. Mihaïu însă se ferea d'a se apuca în bătălie generală cu dușmanul, dar fu el neobosit a' i hărțui armata și a' i rupinde liniile de comunicații și proviziile. Uneori întărita o cétă de Turci, o trăgea după sine în locuri grele și ei necunoscute, unde o sfărîma cu înlesnire; alte ori cuteza a isbi pe Turci chiar în tabăra lor. Mai adese prin gonacii lui cu cai ușori, punea mâna pe mulți dușmani și astfel dobîndi de la dinșii pradă multă, cai nenumărați și peste o sută de cămile. «Astfel acest eroù războinic», dice Walther, «nici de dosirea nestatornicilor ostași ce îl părăsise, nici de mulțimea vrăjmașilor ne perđendu-și inima», print'un războiù parțial, ostenesce pe dușmani și le închide calea Ardelului, dând într'astfel timp lui Bathori de a'și aduna ôstea și d'a-i veni întru ajutor. Dar chiar de nu

Ț ar veni acesta în ajutor, Mihaïu acum putea fi sigur că țera lui e mintuită de Turci, căci aceștia, neputând a' l scóte din poziția de la Stoienesci, fiind și demoralizați prin învingerile ce încercaseră, nu voru mai puté nici trece în Ardél, nici sta mult în țeră, mai cu sémă că și iarna se apropia. Cetățile făcute la Têrgoviște și la Bucuresci nu erau o ocrotire temeinică, după cum vom vedé. și apoi aveau și experiența trecutului, căci în acele trei îngrozitoare expediții ce făcuseră mai dinainte Turcii în Țera românească, povățuiți chiar de sultanii lor, Baiazet I-î (1397), Mahomet I-î (1419) și Mahomet II-lea (1462), învingători sêu învinși, ei nu putură sta mult în țeră, fiind-că Români se trăgeau în pozițiile lor din munți, unde dușmanul nu' i putea ajunge și de unde ei îi dau harță neîncetat, îi răpeau proviziile și' l osteneau prin lupte mărunte, încât îi sileau a lăsa câmpia pustiită și țera deșertă.

XXIII.

În mijlocul acestor vremi, Sigismund Bathori, după atita întârziere, era acum viitor spre hotarele Țerei românești, cu oști grele. Amenințarea unei primejdii obștești sculase în pictoare și unise împreună pe toate popóarele războinice care locuiescú Ardélul. Duminecă în ¹⁷/₂₇ August, el eșise din

Alba-Iulia, însoțit numai de gardia sa, ce se alcătua de două mii oameni pedestrime și de alți atîșia călărime, cu multe bagage de război. A doua-zi ajunse la Sas-Sebeș (Mercurea) și chiar în aceeași zi, 18/28 August, priimi olăcarul trimis, cum scim, de Mihaïu-Vodă, din tabăra de la Călugăreni în 19/28 sêra, spre a'î vesti strălucita izbîndă și a'î ruga să grăbescă a'î veni într'ajutor. Această glorioasă veste, Sigismund o scrisese îndată împăratului. A doua-zi el priimi încă altă veste de bucurie, adecă luarea cetăței Lipova. După o robie de patru-șeci și patru de ani sub Turci, această cetate căduse, la 23 August, tot într'o zi cu bătaia de la Călugăreni, în mânele lui Borbely care, după cum scim, de cîtă-va vreme o ocolise și o batea. Dar acela ce mulțumi mai mult pe Bathori fu scirea ce 'î veni că Tătarii care erau să vină sîi năvălescă prin Moldova, în Ardél, sosind pêne la Nipru, fuseseră siliți a se întorce înapoi, căci aflase cum că Cazacii și cu Muscalii au dat năvală în țera lor și că avangardia tătărăscă, ce pătrunsesese în Moldova, fusese astfel înfrîntă de Moldoveni și de Munteni, încât făcuse pe cei-1-alți a perde pofta de a le mai veni într'ajutor.

Așa Bathori putea acum fi sigur că nu va fi supărat printr'alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan. El fu silit a zăbovi la Sas-Sebeș

o lună de zile ca să dea timp oștilor chiămate din tóte părțile, a se aduna. El trâmise înainte pe comiții Baltazar Bogati, Benedict Minceti și Lupul Corniș, la cele opt scaune sécuiescî, ca să chiăme pe vitejii Sécuii la arme. Dar acest popor răspunse că nu se va duce la războiū pênă nu i se va da mai întii înapoi libertatea ce i se răpise pentru o revoltă ce făcuse cât-va timp înainte. Acești Sécui, fiind cei mai mulți țărani, libertatea ce voiaū, era d'a nu mai fi iobagi la nobiliū locului. Cererea lor puse în mare cumpănă și ameteală pe Bathori, căci el era firesce mai plecat către nobili, care 'l slujiseră cu credință și se ridicaseră cu toții în óste și nu voia să răsplătescă atâtea jertfe ale lor, făcându-i să pérđă veniturile ce ei trăgeau de la iobagi și ruinându-i. Se temea încă de exemplul urit ce va da în țeră, acordând Sécuiilor libertatea; ceia ce vedënd cei-l-alți iobagi, s'arū îndemna și ei a o cere pentru dînșii, revoltându-se împotriva nobililor. Dar interesul patriei și amenințarea vrăjmașului vorbiră mai puternic decât interesele aristocratice, le biruiră și Sécuii dobîndiră libertatea cerută.

De la Sas-Sebeș, Bathori porni către locul hotărît pentru concentrarea oștilor, în câmpiile Bârsei, la délul Negru (Feketehalom), în préjma Brașovului, unde ajunse în 4 Octomvrie (st. nou), făcënd

până acolo 6 tabere. Aci, sosind 14,755 Săcuî armați, li se proclamă în tabără libertatea lor, întărind'o cu mare credință și jurământ. Pentru această libertate ce li se dete, Săcuî se îndatorară să dea la trebuință de război până la patru-șeci mii oameni cu cheltuiala lor, să plătescă în toți anii prințului, de fie-ce casă, un iochim, o măsură de grâu și alta de ovéz, și de se va nasce lui Sigismund un fecior, fie-care să-î aducă un bou îngrășat în curte. Îndulcindu-se atunci Săcuî de libertatea dobândită, trămiseră de mai adunară și alți ostași și altfel numărul lor în tabără se urcă la două-șeci și patru mii oameni, din care 9200 pușcași, iar ce-l-alți lănceri și săgetași. Șei-spre-șeci mii Săcuî, care rămăneau din numărul de patru-șeci mii ce se învoiseră a da, trebuiau să stea în Ardel, spre a apăra țera de vre-o năvălire ce o ar pute amenința din partea Polonilor, care pe atunci se afla în Moldova.

Apoi veniră în tabără nobilii Ardélului care pusesse în picioare trei-spre-șeci mii de oameni; prusianul Ioan Veicher, fiul lui Ernest, veni cu șei-spre-șeci mii cavaleri Teutonî, armați cu câte o pușcă și un pistol, pe lângă care aveau și arc și săgeți; apoi opt-șeci Cazaci din Polonia; trei sute Cazaci ai lui Bathori, armați asemenea cu o pușcă și un pistol; Stefan Bocskai cu opt sute lănceri

de la Oradia-mare și o miie două sute arcebu-
zieri pedestri; patru miș pedestrași cu puscă, ridi-
cași cu cheltuiala Sașilor, din care o miie investiți
cu negru, și pentru aceia numiți *Negrii*, cu chel-
tuiala Sibienilor, o miie investiți în albastru cu
cheltuiala Brașovenilor, o miie în verde cu chel-
tuiala Medieșenilor și o miie în roșu cu cheltuiala
Bistrișenilor. Adunându-se toate aceste oștiri, Ba-
thori porni cu dînsele de veni lîngă vama Branului,
la Törzburger-Pass, castel zidit de Ludovic craiul
Ungariei și apoi mai adăogit cu întărituri de Hu-
nyad; în acea vreme el se afla sub paza Bra-
șovenilor. Aci sosi Stefan Răsvan, domnul Mol-
dovei, cu două miș trei sute pedestrași, opt sute
călăreși și douăzeci și două tunuri mari puse pe
care. El nu putuse veni d'a dreptul pe la Săcuș,
de temerea Tătarilor și fu silit a face înconjur. În
drumu-î, el se întîlnise cu o cătă de Poloni ce nă-
vălise în țeră și ținea a'î zăbovi în cale; dar el,
tăind'o și spărgend'o foarte rău, luându-î și multă
pradă, își urmă drumul, trecu munșii și pētrunse
în Ardél. Îndată sosi veste în tabēră că hatmanul
Poloniei Zamoisky, aflând că Răsvan-Vodă a ple-
cat în Ardél, intrase în Moldova fără scirea craiului
sēu și pusese Domn pe un Ieremia Movilă. Acéstă
veste turbură foarte pe Bathori și pe Stefan-Vodă,
dar se vechură siliți a suferi de o cam dată și a'și

urma calea apucată, căci Sinan-Paşa ameninţa şi Sécuii erau neodihniţi şi cârtitori, pentru că nu li se dedese încă diploma întăritore a drepturilor de curând dobândite.

Acastă diplomă, scrisă pe pergament, li se dete în sfârşit în mână şi îndată o sémă dintr'înşii porni înainte spre Ţera românescă. Cum sosi acest ajutor la Stoienesci, Mihaïu, deşi mult mai slab decât duşmanul, dar plin de sperare în Dumnezeu şi de încredere în voïnicii săi, puse gând să 'şi cerce norocul şi să dea o bătălie generală cu Turcii. Însă Bathori poruncise Sécuiilor săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc şi să nu întreprindă nimic pêne nu va veni el însuşi. Drept aceia, fu silit Mihaïu să aştepte sosirea lui Sigismund Bathori.

XXIV.

În 7 Octomvrie (st. nou) Sigismund Bathori, împărţindu-şi oştile în nouă trupuri, îşi clăti tabăra cu multă greutate din pricina drumurilor noroiöse şi, trecând înălţimile Carpaţilor, ajunse pe povirnişul acelor munţi la satul Rucăr, în cuprinsul hotarelor Ţerei românesce, unde, în strîmtore de munte, îşi puse tabăra. Pe când ostaşii lui îşi întocmeau acolo tabăra şi îşi întindeau corturile şi

pavilionele, un vultur negru și foarte mare, luându-și sborul de pe muntele vecin numit *Petra Craiului*, pluti cât-va timp în aer pe d'asupra taberei și apoi se aruncă cu multă iuțelă d'asupra cortului întins al prințului ardelén. Greutatea trupului său neiertându'l a se scula lesne ca să sbóre, ostașii ce se aflău aprópe, vădându-l, alergară iute, îl prinseră și-l duseră la pretoriul prințului. Înlesnirea cu care se prinse această pasăre, domesnicia și neînspăimintarea ei de sunetul armelor și de strigările taberei, făcură ca ostașii să privescă această întâmplare ca o minune și ca un augur. Unii diceau că vulturul arată pe Sinan care are să cadă în mâinile creștinilor; alții, mai fricoși, bănuiau că acest augur vestesce învingerea creștinilor, de vreme ce vulturul este pajerea împărăției nemțesci. Iesuiții ce însoțiau pe Bathori se încercară a exploata această întâmplare în folosul propagandei lor. Alfonso Carilio scria atunci de la Rucăr în Ardel, că mulți, vădend această dumnezească minune, au venit la credința papistășescă.

Bathori fu silit a zăbovi la Rucăr o săptămână, pênă trecură căile cele grele și înguste ale acelor munți, numeroasele care cu praful, munițiile și bagagiile armatei; căci această trecere de la Bran este una din cele mni grele ale Țerei românesce; muntele este rípos și repede, căile înguste, ast-fel

încât fură siliți a lăsa carele cu funii la vale. Aci sosiră și ajutóarele împărátesci ce se așteptau de atáta vreme : silezianul Albert Raybitsch, unul din cei mai vestiți căpitanii, trámis de archiducele Maximilian, de la Casovia, cu o miie șese sute cuirasieri germani, ce se chiámau *Reiteri* in acel timp și cu o sută cinci-đeci Cazaci din ținuturile Poloniei, frumos echipați, și încă Silvio Piccolomini cu șapte-đeci și cinci cavaleri florentini, trámisi de marele duce de Toscana cu poruncă ca săi erneze în Ardél. Bathori trámisese întru întimpinarea lor pe Francisc Theke ca să le îngrijescă de conac și să-i călăuzescă pêne în tabără.

Pêne a nu pleca din Rucăr prințul Ardélului făcu căutare armatei sale, care se urca la trei-đeci și doué miș pedestrași, doué-đeci și doué miș călăreți și cinci-đeci și patru tunuri; apoi clătindu-și tabăra, merse șese mile mai nainte și, trecând Dimbovița, ajunse la Stoienesci, unde cu mare dorință fu întipinat de Mihaíu-Vodă, care îl aștepta, cum scím, acolo, avënd cu sine óstea sa de opt miș de ómenii și doué-đeci și doué tunuri. Numărul oștirilor împreunate se urcă atunci la șéi-đeci și doué miș ostași și șépte-đeci și șese tunuri. Bathori tăbéri la Stoienesci spre a lăsa oștile sale a se odihni și a se întrema puțin.

XXV.

Armiiile protivnice se află acum aprópe una de alta. Ostaşii lui Bathori, care erau mai mult adunătură neobicănită cu războiul, speriaşi mai întâi de numărul şi de vitejia Turcilor, avusese acum vreme a se deprinde cu încetul, a'í vedé mai fără frică şi a lua curagiu. De la sosirea Săsuilor în tabăra de la Stoiencesi, după care urmară curénd şi alte cete, unele după altelele, ei începuşeră a întâlni pe Turci, când mergeau după furagiu. Lupte mărunte se inhăţau între unii şi alţi şi în aceste lupte, mai adese creştinii biruiau. Emulaşia intră atunci între aceştia; cetele ce mergeau după furagiu se mai măriră, şi din şi în şi luptele se făcură mai dese. Aceste bătăi mărunte îmbărbătară péné în urmă într'atât pe creştini, încât ei aşteptău acum cu nerăbdare ocaşia unei bătălii generale cu Turcii. Din potrivă, aceştia, demoralisaşi de învingerea de la Călugăreni, de puşina isbindă ce dobândise péné atunci în totă această campanie, acum, când vedură pe creştini cu puteri așa de însemnate, ei perdură de tot inima şi dorinşta de a se mai bate. Acesta fu pricina care făcu pe Sinan, îndată ce vedu înglotirea oştilor la Stoiencesi, de plecă de acolo şi își mută tabăra lângă Têrgoviştea. Scopul său era să caute

a prelungi cât va puté mai mult războiul, fiind sigur că, în vreme ce armia lui era întru tóte îndestulată din Țeră, armia creștină, avénd lipsă de bucate și de bani, nu va puté mult să stea adunată și va fi nevoită a se răsipi. Generalii creștini, înțelegénd acest plan al lui Sinan, hotărîră a grăbi cât mai mult operațiile războiului, și spre acesta, a porni îndată după Turci și a-î sili să priiméscă fără întârziere o bătălie.

În 15 Octomvrie de dimineță, un semn cerese veni a mai îmbărbăta pe creștini și le mări sperările de biruință. Pe un cer senin și cu tóte că sórele răsărise, ei védură în vreme de un cés, d'asupra taberii lor, o cometă strălucitoare. Acéstă stea fu privită de dinșii ca un augur vestitor de biruință. Armia creștină, ce sosise cale de șése césuri numai de Têrgoviște, se clăti de acolo și în aceiași zi, de 15 Octomvrie, merse de tăbəri într'o câmpie mare, o milă departe de Têrgoviște și un sfert de leghe de tabéra lui Sinan, cu hotărîre d'aî da bătălie în ziua următoare, de va voi s'o priiméscă.

Abia armata creștină sosi într'acel loc, abia călăreții începuseră a descălica și pedestrașii a pune armele jos, când o mare turburare ameți tótă tăbără. Nisce strejarî ce se aflase puși la pază într'o pădure în nóptea trecută, auđind de departe un sgomot făcut de alți ostași creștini care tăiau lemne,

și închipuiră că acolo trebuie să fie totă armia turcască, care vine drept către dinșii; frica făcându-î să vedă ceia ce nu era, ei o luară la fugă spre tabără. Ostașii ce-î vedură sosind speriați, întrebându-î pricina, aflară de la dinșii cum că au văzut armia vrăjmașă viind să-î lovească. Vestea acesta se respândi iute în totă tabăra; semnalul de bătaie se dete îndată și toți ostașii, alergând la arme, umblău învălmășați, făcând larmă mare, fără a se pute întocmi la rindul lor și fără a-și pute găsi stégul și căpeteniile lor. În acea neorinduială, spaîma făcându-î să audă bubuituri de tunuri vrăjmășesci, fie-care începu a se gândi numai la mijloce de scăpare. În sfârșit avangardia, alcătuită de Români și ostașii nemți isbutiră a se așeza mai întiiu în rinduială și sta gata a priimi pe Turci, când în cele din urmă se desluși lui Bathori pricina acelei turburări. El trămise atunci de spuse în toate părțile ca să se însenineze și să se liniștescă spiritele turburate și înspăi mântate, dar neputându-se nici așa astîmpăra larma, el fu silit a pune să strige prin trîmbițe, ca fie-care să tacă sub pedepsă de morțe. Numai printr'această strașnică poruncă, ostașii se liniștiră.

Era între ambele tabere vrăjmașe și la o depărtare numai de o alergătură de cal atât de la una cât și de la alta, un dél mare tăiat prin mij-

loc, în pôlele căruia curgea Dimbovița. P'acest dél spunū că să se fi urcat Sinan, ca să privescă bine armata creștină. Vădînd-o mult mai numărósă de cum socotea și bine rînduită, auđind și vestea respândită că se așteptă și archiducele Maximilian cu o mulțime de soldați italieni, cătând apoi și la demoralisarea armiei sale, temerea îi cuprinse inima și nu se mai gîndi la alt ceva decăt la fugă. Adu-nând un sfat de războiu, el umblă a-și ascunde cugetul de a fugi subțt ideia unui plan ce ar fi facut; el đise că socotesce să nu priimescă bătălia și s'o amâne pe altă dată; că acum se va trage puțin îndērăt, lăsând pe Ali-Pașa spre a apëra Têrgoviștea; că apoi, când va vedé pe creștini ocupați cu asedierea cetăței, el va năvăli într'o nopțe asupra-le și lesne îi va birui. În urma acestora, el înzestră cetatea Têrgovișței cu patru-đeci de tunuri și cu muniție îndestulă, puse o garnizónă de 3500 pênă la 4000 ostași, parte pedestrime, parte călărime, sub comanda lui Ali-Pașa de Trapezunt, pe lîngă care lăsă pe Mihnea-Vodă și vre-o câțiva beți, iar dinsul în zori de điuă, la 16 Octomvrie, cu tótă cea-l-altă óste, părăsindu'si tabëra, fără de a-și mai da timpul de a-i strica întăririle, o întinse cu grabă spre Bucuresci.

XXVI.

În aceeași zi, 16 Octomvrie, la răsăritul sôrelui, Bathori, nesciind că Sinan se trage acum spre Bucuresci și așteptându-se la o bătălie generală, puse să ducă din trîmbiță ca fie-care ostaș să se rînduiască sub stégul său. Apoi împărțindu-și armata în șapte trupuri, care toate se urcau la numărul de două-zeci și șese mii călăreți și de la trei-zeci și cincî pînă la patru-zeci mii pedestrași, numi după dînsul general mai mare peste totă ôstea pe Ștefan Bocskai, nu atât pentru virtuțile lui militare, cât pentru că-i era unchiu despre mamă și unul din cei mai însemnați și mai avuți nobili ai Ardelului. Cercând apoi sfaturile Domnilor români și ale lui Bocskai, el întocmi rîndul bătăliei ast-fel: la avangardie puse pe Mihaïu-Vodă, avînd cu sine patru mii de călăreți cu lănci, ai lui, bine învățați, la care se adăogiră cohortele lui Abert Kiraly și scadrónele lui Ștefan Csaki. La aripa dréptă se așechară două turme de cincî mii din cei mai buni călăreți, cu lănci. La stînga tot același număr de lănceri și în același rînd. La centru era pedestrima, atât cea pretoriană cât și a Sécuilor cu còse și cu sulite, avînd lingă sine totă artileria. În urma acestora venea totă călărimea germană, în a doua linie.

Pe a treia linie venea un corp de două-spre-zece mii călăreți lănceri, care duceau stégurile aurite, și apoi altă cétă care apăra persoana lui Bathori. În urma tuturilor venea rămășița armatei cu carele și bagagiile, fiind ast-fel întru tot, șapte pânze de oști.

După aceia, Bathori puse de sluji dinainté tuturilor, o liturgie solemnă, se comunică cu sînta grijanie și o trecu din mână în mână cu multă evlavie la mulți din capiî oștirea și din soldați, de făcură asemeni. Tóte aceste pregătiri luară câtă-va vreme, péné după amiazi, când două creștini care se diceau scăpați din mânilé Turcilor, din cetatea Tergoviștei, sosiră în tabără, aducénd sciri cum-că Sinan-Pașa se trăsese cu grabă și lăsase pe Ali-Pașa cu Mihnea-Vodă în Tergoviște; că de două zile garnizona cetății e fôrte spăiméntată și că Ianicerii înșiși chibzuiau a se trage, dacă un pașă nu 'r-ar fi ținut cu sila, dar că cu tóte acestea, două sute din ei tot scăpaseră și se îm-prăstiaseră. Capii armiei nu se încređură în această arătare, și, temédu-se de vre un viclesug din partea lui Sinan, spre a-i trage în vre-o cursă, porunciră ostașilor să se țină tótă nóptea aceia în întocmire de bătaie, fără a'și strica rîndurile și a pune armele jos; trămiseră gonaci și iscode în tóte părțile ca să afle adevéru, ce s'a făcut Sinan. Armia creștină petrecu veghind înarmată tótă

noaptea aceia și a doua zi, la 17 Octomvrie până spre amăzi. Atunci sosiră câțiva alergători, aducând veste că Turcii erau puțin departe, arătându-se că voru a se bate. Aii noștri se pregăteau cu inimă a le sta frunte, când sosiră alții cu veste mai sigură că Sinan se retrage spre Bucuresci, iar că acele oști turcescice se vedu, erau arierguardia de patru mii călăreți sub Hasan-Pașa, care mergea trăgându-se încet și cu bună rânduială, îngrijind d'a nu primum în codă vr'o smintelă din partea noastră. Această spăimântare și fugă a lui Sinan miră foarte pe aii noștri, socotind cu cât armia lui era mai numerosă decât a lor și cum această grabnică retragere va demoraliza de tot pe Turci. Alte iscode veniră atunci de arătară lui Bathori că vre-o patru mii Români, bărbați și femei, de deosebită vîrstă, robiți, îi ducea o cetă de Turci spre Dunăre. Prințul porunci îndată la cincisute Ardeleni pedestri să alerge să taie calea acelor Turci și să mântuie pre acei sermanii robiți. Îndată armia creștină merse, chiar in acea zi, 17 Octomvrie, de ocupă fără nici o împotrivire tabăra părăsită a lui Sinan, unde găsi vre-o cincisute șese Turci care, eșii fiind de mai nainte din tabără, d'abia se întorseseră acum când picară în mâinile creștinilor și fură îndată injunghiați. Creștinii găsiră tabăra turcescă ticsită cu multe mobile, cor-

turii, praf, ghiulele, tunuri, bucate, dobitoce, cămile, catări și alte lucruri și fură forțe mîhniți că această pradă bogată nu fu prețul vitejiei lor. Acestea dovedeau graba cu care Turcii fugiseră și greșela ce făcuseră creștinii d'a nu înainta mai iute, spre a'î lovi pînă nu se depărtaseră.

XXVIII.

Bathori chiămă atuncî la sfat pe cei mai de frunte căpitanii ai armatei și pe nunciul Monsignor Alfons Viscoti, pe care îl trămisese Papa cu o sumă însemnată de bani pentru trebuințele războiului. Aci se propuse că : de vreme ce armia turcască plină de frică, s'a tras spre București, ce sfat ôre ar fi mai bun ? a urma fără întârziere pe dușman silind în acea spațimă a lui a'l ajunge și a'l birui unde-va ? séu a lua mai întiiu cetatea Têrgoviștei, unde lăsase el garnizônă și gătire, din care se înțelegea că voiesce a se apăra acolo multă vreme. Unii din generalii ardeleni, plini de încredere în curagii lor și în noroc, credend că singura nefericire ce li se pôte întempla este d'a lăsa timp lui Sinan să scape, erau de părere d'a nu se mai opri nici o și la această cetate, a cărei dobîndire nu o prețuiau întru nimic, și a se lua după Sinan, siguri fiind că, îndată ce'l voru birui,

cetatea va căde negreșit fără de nici o ostenelă din parte-le: când din potrivă, dacă își voru consuma puterile lor împrejurul acestei șandramale (bicoque), armata lui Sinan își va lua puteri, va tăbări în loc tare și, având vreme de ajuns, își va îndrepta trebile seú cel puțin se va trage în siguranță și, crescându-și apoi puterile cu noue ajutóre seú găsind mijloc d'a se uni cu Tătarii, va da creștinilor mult măi mult de lucru și va aprinde din noú flacările cele acum aprópe stinse ale războiului.

Mihaíu și Albert Kiraly stătură împotriva la această părere. Ei điseră că ar fi cu primejdie d'a înainta, căci s'ar pune între garnizóna cetății, care ar puté să le taie liniile de comunicație și proviziile, și armata lui Sinan. Silvio Piccolomini rezimă și el această părere, prin cuvintele următóre: «Duș-manul», đise el, «s'a tras de temerea taberei «nóstre, seú spre a găsi loc măi bun de bătaie; «dar și într'unul și în cel-l-alt caz, el a apucat «înainte cu o đí și o nópte și a putut să-și pre-«gătéscă lucrurile sale, încât nu'l vom găsi nepre-«gătít, nici în loc d'a nu se puté mult folosi de «graba nóstră. Din altă parte, ne vom afla în mij-«locul a duoí vrájmași, dacă vom lăsa înapói ce-«tatea, de unde vom fi necurmat supérași, măi cu «sémă despre munițiile ce se așteptă din Ardél.

«Apoi a se pune într'o asemenea primejdie este
«împotriva a orî-cărui temeiu de războiu și a orî
«cărui obicei al unui înțelept căpitan. Se adaoge
«încă și acastă privire importantă, că noi suntem
«cât se pôte osteniți și slăbiți de drum și, urmând
«cu grabă pe dușman, îl vom găsi acum odihnit
«și în rînduială și ne vom afla în primejdie d'a fi
«cu toți înfrânți. Dar dacă el, din întemplantare, s'a
«tras cu gând d'a fi mai departe de hotarele Ar-
«delului și prin urmare într'un loc unde noi vom
«avé mai puțină înlesnire de hrană și alte trebu-
«incioșe, în vreme ce el, învecinându-se cu Du-
«nărea, va puté prin mijlocul acestui riú, a se în-
«griji mai bine, apucându-ne noi acum a bate
«cetatea, îl vom sili, spre a nu-și perde cu totul
«reputația, să vină într'ajutorul a lor săi, și atunci
«vom găsi folóșele noastre a ne inhăța la luptă. De
«se va hotări însă el a aștepta în București, ce
«folos mare avé-vom óre dacă vom merge să-l lo-
«vim mâne și nu după două séu trei zile? Încât,
«spre a se uni Sinan cu Tătarií, e lucru cu nepu-
«tință, aflându-ne noi între dînșii; osebit de aceia
«că Tătarií nu sînt într'un loc, de unde să pótă
«trece cu atita iuțelă în acastă parte». Picolomini
«încheie dîcînd că, «deși nu este de părere a se
«lua cu atita neorînduială după dușman și a sta,
«dupé cum vorú unii, în arme, chîar tótă nóptea

«aceia, dar crede că ar fi bine ca o bandă din
«cavaleria noastră să meargă să supere arierguardia
«dușmanului, fiind-că, afară de neodihna ce-î va
«pricinui, vom pute să avem și limbă de mișcările
«lui și să scim mai bine ce este de făcut». Sigis-
mund Bathori și toți cei-l-alți capi se uniră bucu-
roși la una ca acesta și tot sfatul hotărî bătaia
Tergoviștei. Fără induoială, — precum urma o va
dovedi, — acesta n'a fost cea mai bună chibzuire,
căci întârzierea creștinilor prileji mântuirea lui Sinan.

Se luase hotărîre a tăbêri în ore-care post aprôpe
de Tergoviște, vedut de Piccolomini mai dinainte
și, spre acesta, trâmiseră un număr de călăreți ca
să țină rînduiala, spre a merge oștile fără amestec,
să-și ia locurile de aședare. Îndată după aceia, pre
obiceiful războiului, cerură ca cetatea să se predé.
Pașa, comandantul cetății, cătând la fuga lui Sinan,
la numărul armatei ce 'l ocolise, la lipsa de spe-
ranță d'a fi ajutat, sta în chibzuire să închine ce-
tatea spre a se mântui el și toți ai săi. Dar Iani-
cerii, ce erau în cetate în număr de două mii, se
împotriviră, fiind mai bucurôși a se apăra după
cum cerea onôrea lor și făgăduiala dată lui Sinan,
Într'acestea, creștinii, tăbêrind comod chiar în acea
sêră, ⁷/₁₇ Octomvrie, se duse Piccolomini să vedă
cetatea și apoi puntară tunurile spre dînsa.

XXVIII.

În nóptea aceia, soldații făcură băștii, pe obiceiul lor. În dimineața următoare, $\frac{9}{18}$ Octomvrie, după ce, prin metereze, șanțuri acoperite și tăbii de lemne amestecate cu pământ, se apropiară ai noștri de ziduri și aședară baterii de tunuri, de o dată cu multă înviersunare de trei părți începură a bate cetatea. Strălucitul Răsvan-Vodă, având cu sine Moldovenii săi, împreună și cu legiunile Secuilor, se aședase despre răsărit, pe drumul Bucurescilor, și bătea partea de sus a cetății cu zece tunuri. Dintr'altă parte, neînvinșul Mihaiu-Vodă, cu inimosul Bathori, care acum pentru întâiași dată vedea războiul, și cu eroicul Kiraly, se aședară despre munți și despre râul Ialomița, la o mănăstire, care fu atunci stricată și mai apoi drésă, departe de cetate de o bătaie de săgétă. Ei ridicară acolo două movii în formă de turn și cu două baterii, de câte zece tunuri fie-care, începură din aceste două părți, prin detunări neîntrerupte, a improșca puternic zidurile. Mergând apoi într'alt templu mult mai aproape de cetate, fără întrerupere, grăbescă lucrările asedierii. Era cu greu însă d'a se apropia de cetate, căci, afară de întăririle și șanțurile ce o înconjuraū, avea încă și nisce bălți îm-

prejur. Apoi Turcii dinăuntru se apărau cu cele mai de pe urmă puteri ale inimei lor. De mai multe ori, prin tunuri, ei împinseră înapoi pe asediatorii ce umblau să treacă șanțurile cu luntri, răsturnară cu puștile pe cei care, isbutind a trece șanțul, cercau acum a pune scări pe ziduri să aduceau foc la tâlpile întăririi de lemn spre a o aprinde; într'un cuvânt ei nu uitau nimic din ceea ce trebuia spre apărarea cetății.

Vedând ai noștri că nu isbutesc ast-fel, se mărginiră a urma cu tunărirea înfricoșătoare de bombe și ghiulele, cătând a sparge laturile zidurilor. Fumul acestor dese descărcări de arme ale asediatorilor și asediaților ajunse de întunecă aerul și ascunse și unora și altora vederea dușmanilor. Săcuii căutară a se folosi de această negură; ei aduseră lemne uscate, catran, rășină, buștene aprinse, torțe și alte materii aprindătoare și, ațîțind bine focul, începură a-l arunca pe streșinele caselor din cetate și căutară a aprinde întăririle ei. Dar fiind-că birnele din care erau făcute acele întărituri erau încă verzi și prin urmare umede și huma după dinsele nu se uscaser, ele nu se puteau lesne aprinde de focul ce li se punea pe dedesubt. Pe lângă acesta, prin dese pușcării ale artileriei creștine, sfărâmurile caselor cetății începură a căde pe capul celor ce se aflau sub zid, cătând a-l aprinde

și astfel îi sili a se trage îndărăt. Apoi dușmanii, luptându-se vitejese, nu mai lăsară a se apropia de ziduri, încât isbînda rămase cu totul înduioasă.

XXIX.

Vedînd Bathori și ceilalți descurajarea oștilor de atîtea silințe zadarnice ce făcuseră, se duseră de îndemnară pe Sécui a da dovadă că-și aducî aminte de libertatea cea de curînd dobîndită, a nu se descurajă de anevoințe și de primejdii și a se arăta că sînt bărbați cu inimă și vrednici de libertate. Sécuii se formară atunci în cohorte și începură a aduce o mai mare mulțime de lemne uscate, spre a da foc zidului. Mulți din ei cădură sub loviturile dușmanilor, dar desprețuind orîce primejdie, vitejii Sécui isbutiră în sfîrșit a aprinde întăririle. La vederea flacării ce se întindea în toate părțile, ei strigară toți într'una: «Iisus! Maria!» și, care cu scări, cei mai mulți fără scări, deteră năvală spre a sări zidurile, în vreme ce o parte dintr'înșii purta focul într'alte laturî ale cetății. Artileria, din locul ei, aruncînd ghîulele arse din cele inventate de craiul Stefan Bathori, aprindea acoperișurile caselor, și dărămăturile lor, prin mijlocul flacărilor, cădeau pre capul asediaților. Acum,

zidul peste tot luase foc și Turcii, închiși de flăcările cele gróznice de mari ce mereu cresceau, sânt nevoiți, cel puțin o mare parte din ei, a lăsa apărarea zidurilor, spre a încerca să stingă focul. Ai noștri se folosesc de acest minut, dau voinicesce asalt și în vecinătatea serii, din toate părțile isbucnesc în cetate. Turcii, lipsiți de sfat, amețiți de flăcări și de vrăjmașii ce-i împresurase, ne mai având vreme a capitula spre a se mîntui de primejdie și de o prăpădire desevîrșită, esu cu toții pe porțița despre dél, necunoscută alor noștri, cătând pe acolo scăpare. Dar călărimea creștină, care pre obiceiul războiului, sta gata pentru oră ce întemplantare a luptei și aștepta călare eșitul izbirei, îi vede, îi ia cu caii în gônă, le taie calea, pe unii îi ucide, pe alții îi prinde; puținii numai, favorisați de noapte, putură scăpa prin păduri, și aceștia încă, pene mai apoi, fură găsiți și uciși și din totă garnizóna, numai trei Turci, fiind bine călăriți și ajutați de întunecimea nopții, avură norocul să scape și se îndreptară spre Bucuresci ca să ducă lui Sinan vestea acestei nenorociri.

Sécuii intrând în oraș făcură mare vërsare de sânge, dărãmând și scotocind în cele mai ascunse locuri ale cetății după pradă — lucru la care sunt foarte deprinși, spună analiștii timpului, — ei găsiră într'un loc tainic ascunși pe Ali-Pașa, comandant-

tul cetății și pe Mehemet-Beî. **Țicū** unii că aceșți Turci nu eșiseră din cetate, mai bucuos voidind o mörte gloriösă decât a fugi; alții spunü că erau rănii și de aceia rēmăsese pe loc. Sēcuii îi dușeră la Bathori. **Între prinși se mai aflaü alți două beî: Turan, beîul de Bucuresci și Susin, beîul de Têrgoviștea; la toți li se iertă vieța.** Lepădatul Mihnea-Vodă întēpină în cetate o mörte norocită, ce i s'ar fi căduť a'i veni prin gāde, de cădea în mānile creștinilor; trupul lui se găsi între cei morți; asemenea și al cadului de Avlona. Prada ce Sēcuii mai cu sēmă, făcūră în oraș și care totă li se lāsă, fu cu deosebire mare. Se găsiră în cetate două tunuri mari care aruncaü ghiulelele de cincî-đeci și șese livre și alte patru-đeci și două mai micî; se găsiră încă bani mulți, scule de aur și de argint, muniții și provisiü de hrană pentru trei ani, căci Sinan acolo își așeđase magaziele. În acēstă asediere, din Turci, ca la o miie fură trecuți sub sabie. Din ai noștri periră numai șei-đeci ostași, dar mulți se rāniră.

XXX.

Bucuria ce simțiră creștinii pentru luarea Têrgoviștei se mai adăogi cu vestirea unei alte izbînđi asupra vrājmașilor. Cēta ce cu două ȓile

înainte, Bathori pornise ca să taie calea Turcilor, care duceau patru mii robii și turme mari de vite, spre podul de la Giurgiu, călăuzită fiind de ómenii de țără care cunoscneau bine căile munților și ale pădurilor, trecuse înaintea Turcilor și cuprinzând strîmtorile pêne a nu sosi ei, îi isbi cu putere, îi sparse rēu, ucise pe mai toți, dobîndi înapoi tótă prada lor și mîntui pe robii.

A doua zi dupē luarea Tērgoviștei, ^{9/19} Octombrie, generalii creștini se adunară la sfat de rāzboi și porunciră a le aduce înainte pe Ali-Pașa pe care îl siliră prin făgăduțeli și amenințări a arătr ceia ce scie despre planurile și numărul ostașilor lui Sinan, întrebându-l încă cum a îndrăznit el a se împotrivi în cetate, cu așa puțină oștire, la o armată atît de numerosă. La aceste întrebări Ali rēspunse cu respectul cuyiincios, dar cu multă nețemere și fără a și schimba fața, că «Sinan n'avea «cu dînsul fără numai de la douē-șeci și opt pêne «la trei-șeci mii ostași, fiind-că și-a risipit óstea «prin orașele și cetățile țării, și îi este peste puțină ca s'o pótă aduna în puțină vreme ¹⁾; că «daca Hanul cu Tătarii ce se așteptă din zi în zi,

¹⁾ Acesta este o fabulă pe care cred că capii creștini o acreditase, căci Mihailu-Vodă la Călugărenii încă o repetă ostașilor săi, cum am văzut.

«nu'î va veni în ajutor, el crede că Sinan, aflând
«luarea Têrgoviștei, va părăsi Bucuresci și se va
«trage spre Giurgiu, ca să trecă Dunărea înderăt ;
«în sfârșit că, dacă voru creștinii a pune mâna pe
«dinsul trebuie să se grăbescă a cuprinde și a sfâr-
«șima acel pod de pe Dunăre ; Sinan, — urmă Ali, —
«plecând, îmi lăsă numai puține oștî pentru apă-
«rarea Têrgoviștei, dar mă făcu să sper că Ieremia,
«Domnul Moldovii, va băga în cetate un ajutor
«de cincî miî ostași, afară de zece miî ce 'mî lă-
«găduia el însuși, dîcînd că are să vie mai apoi
«să gonescă pe creștinii de lingă cetate. El mă
«asigură asemeni că armata creștină nu este nume-
«rôsă ; căci cei mai mulți ostași sînt Sécui, pe
«care ađi mâne e sigur să 'î întorcă în partea sa.
«Blestematul m'a înșelat și m'a expus la o mörte
«mai cu totul sigură. O vrăjmășie veche e pricina
«care l'a făcut a se purta ast-fel cu mine. Sinan a
«fost dușman de mörte tatălui meu, care s'a arătat
«cu slujbe mari către împărăție ; dar fiind-că tatăl
«meu n'avea nici o temere de dînsul și el nu 'î
«putea face nimic, trădătorul s'a folosit de acéstă
«ocazie ca să verse asupra nenorocitului fiu ura
«ce purta tatălui».

Nu se scie dacă Ali era sincer séu vorbea ast-
iel numai ca să și tragă compătımirea lui Bathori.
Era însă de necređut ca Sinan să aibă cu dînsul

numai atita oștire câtă arăta el, de vreme ce, când el plecă de la Tergoviște, armia lui întrecea cu mult în număr pe a creștinilor, după cum mărturisesc toți analiștii contimporani. Vădând Ali puținul efect ce făcuse plîngerile sale, propuse să se răscumpere cu o sută de mii talere de aur; dar Piccolomini se împotrivi a i se da libertatea. El avea interes a ține prins pe un om așa de însemnat ca, întîmplîndu-se nenorocirea să caadă în mînile Turcilor, să'l pótă schimba cu dînsul și fiind-că acest șiret italian se făcuse stăpîn pe spiritul lui Bathori îl hotărî lesne a nu priimi propunerea Turcului. Prințul, după ce răspunse cu puține vorbe lui Ali Pașa, îl trîmise sub pază pînă la gaza sa și după acela, împreună cu alți ofițeri Turci, îl porni pe la Brașov la Cluj în Ardél.

În urma acestora, capi armiei ascultară și raportul iscodelor ce trîmiseseră ca să ȳea limbă despre Turci și, vădînd óre-care potrivire cu arătarea celor prinși, hotărîră a porni îndată după armata turcescă. Din nenorocire trebuiră a mai ședé pe loc încă o ȳi, parte spre a împuternici óstea muncită de drum și de bătaie, parte spre a aștepta munițiile și bucatele ce se aduceau din Ardél în tabără.

Aceste întârzieri fatale mîntuiră pe Sinan-Pașa, cu tóte greșelile lui. În ȳioa aceia, ⁹/₁₉ Octomvrie,

către séră, vre-o patru mii Turci, care, după încredințarea dată de Sinan că va zăbovi lângă Têrgoviște încă două săptămâni, lășaseră de vre-o câte-va zile tabăra și se duseseră departe de acolo după hrană, furagiu și pradă, se întorseră aducând cu dinșii șei-deci mii boi ce'i răpiseră din munții și mânăsele câmpiilor ale Țerei românesce. Intrau Turcii în tabără, mânănd dinaintea lor convoiul de vite, fără a bănuși de fuga rușinosă a lui Sinan; ei nu fură desamăgiți decât când din acele corturi ce ei credeau pline de Ianiceri, vădura asvêrlindu-se Românii și Sécuii, care năvăliră asupra-le și 'i tăiară reu și fără milă. Această întâmplare neprevădută răspondi îmbelșugarea în tabăra creștină, încât un bou ajunsese a se vinde pe un preț de nimic.

XXXI.

Sinan-Pașa, după cum scim, își părăsise tabăra de lângă Têrgoviște în dimineața de $\frac{6}{16}$ Octomvrie și luase cu grabă calea Bucurescilor. Hasan-Pașa, care rămăsese în urmă cu patru mii călărești drept arierguardie îndată ce vădu, din înălțimea munților pogorîndu-se stégurile creștine spre Têrgoviște, grăbi cât putu la drum spre a ajunge tabăra. După o cale de o zi, vizirul tăbêrise, când

începură a se auzi urletele tunurilor creștinescî din naintea Têrgoviștei. «Tunul lui Mikal-ogli!» strigară Turcii prin tabără, înghiețați de spaîmă. Sosiră atunci nisce trămiși din partea garnizonei din Têrgoviște, chiâmând pe vizirul într'ajutorul cetății; dar acesta, cătând la spăimîntarea oștilor, sta la înduoială și nu scia ce să facă. Într'aceia, o ceta de vre-o trei sute creștini ce se arătară la intrarea unei păduri vecine de tabera lui, îl sili a lua o hotărîre. Oștile Rumeliei, din porunca lui, merseră asupra cetei, dar creștinii le bătură, le răriră forte mult rîndurile și le luară în gonă. Din acei ce se întorseră nu era unul care să nu fie rănit. Un delir de spaîmă cuprinse atunci totă tabera. Mulți din soldați începură a dezerta și a se răspîndi cete, cete; capii umblau învâlmășiți fără să scie ce să facă; unii sfătuiau a se întorce la Têrgoviște, lucru ce era cu neputință din pricina demoralisării armiei. Sinan scrisese îndată lui Ali-Pașa la Têrgoviște să apere cât va pute cetatea, iar vedându-se în cea mai de apoi primejdie, să se tragă cu oștea sa, spre podul de la Dunăre. Aceste scrisori n'ajunseră pînă la Ali, fiind prinse de ai noștri. Vizirul apoi își urmă retragerea spre Bucuresci, unde ajunse în două zile. În acea demoralizare a oștei sale, Sinan, în loc să se grăbescă a o trece cât mai curînd peste Dunăre, spre a o mîntui, aștep-

tându-se la o apărare mai îndelungată din partea Târgoviștei, se încumătă a mai zăbovi la București. El obști dar că armia va ședé acolo cincispre-dece zile și porunci ca nici o oștire, nici un neguțător să nu trecă podul Giurgiului pênă la acel soroc și, pentru acesta, orîndui o guardie la pod cu strașnică poruncă să nu lase pe nimeni a trece. Pe lângă acestea se silia în tot chipul a liniști spiritele și a le da curagiu. În vremea acesta, trei călăreți scăpați cu mare greú de la luarea Târgoviștei, sosiră în București, Vineri dimineța la $10/20$ Octomvrie, aducénd veste despre căderea cetății în mâinile creștinilor. Peste măsură mări această scire spaîma și amețela în tabără. Sinai atunci, vădénd că descuragiarea oștilor creșce mereú în loc d'a scăde, cum află și de luarea Târgoviștei, se sperie și el atît de mult încât, cu tóte că întărise orașul Bucureștilor și mănăstirea lui Alexandru-Vodă mai bine decât Târgoviștea, nu se mai incređu nici în acea apărare și nu mai îndrăzni a mai aștepta acolo pe biruitorul dușman. El porunci să pună în pivnițele acelei mănăstiri o mare cățățime de praf de pușcă pe care 'l acoperi cu paie, aședénd un fitil lung care să ardă cu încetul, lăsând și ómení spre a 'i da foc, ca astfel când vorú intra creștinii în acel loc, mănăstirea de o dată să fie asvirlită în aer cu o mare

putere și dinșii să pără ca vai de ei, subț acele ruine. În totă ziua aceia, 20 Octomvrie, cu grabă mare Sinan strinse tunurile și munițiile de război și le încărcă în care; apoi dete foc orașului și fortificațiilor Bucurescilor și, la 20 spre 21, luminat de flăcările acestui pîrjol ce prefăcu în cenușă tot orașul cu două-șeci și două de biserici ce avea atunci, împins de desperare, ca cum ar fi avut pe dușman în spatele său, se puse rușinos pe fugă și, cât mai iute putu, întinse spre Giurgiu. Astfel, mai mult fugind decât făcând o retragere, merse Sinan patru-spre-dece césuri mereu și nu tăbéri decât după ce trecu strîmtórea Călugărenilor; dar tunurile și munițiile de război nu putură ajunge în acel loc decât în două-șeci și patru de césuri. Când sosiră tóte și se strinse armia întregă, plecară toți cu aceeași grabă spre Giurgiu, unde, cu totă silința ce puseră la drum, din pricina neorînduiei în care se aflău oștile, nu putură sosi decât tocmai luni ¹³/₂₃ Octomvrie, făcând astfel trei tabere de la Bucuresci pêne la Giurgiu. În acea fugă prăpăstioasă, Turcii seménară drumul cu armele lor și cu un număr însemnat de tunuri, cămile și bagagie, deosebit de ce năpustiseră în Bucuresci. Spaîma lor era așa de mare încât, prin strîmtóri și pe poduri, ajunseră a se omóri unii pe alții ca să trecă care de care mai nainte. În această stare

de gróză se aflară ei mai cu sémă când trecură strîmtórea de la Călugëreni. În orî-ce copaciū li se părea a vedé un dușman, în orî-ce minut se așteptău să vadă strălucind dinaintea ochilor lor, sabia fulgerătóre a lui Mihaïu.

Este de luat în sémă că în tótă acéstă campanie, a cării glorie analiștii creștini în mare parte o dau lui Bathori, ca unuța ce comanda tótă armia creștină, analiștii Turci, din contră nici că pomenesc de dînsul; spaïma Turcilor, acela ce 'i îngrozea, îi gonía și 'i amenința mereū cu mórtea, era «afurisitul Mikal-ogli». Aducerea aminte a grózei ce Mihaïu însufla pe atunci Turcilor pêně ađi încă se păstréză în poporul român și musulman, printr'o mulțime de legende, tradiții și cîntice populare. Unul din cei mai buni poeți ai noștrii, încadră una din aceste tradiții în următórea frumósă strofă :

Spună că 'n urma luptei, în Asia bogată,
Dacă Musulmanii vedeau câte o dată,
Un armăsar ce 'n prēja-i cată sforăind,
Cuprinși d'adîncă spaïmă, șiceau cu 'nfiore
Că el a văđut umbra acela 'ngrozitóre
A lui Mihaïu-Vitezul, asupră-le viind ¹⁾.

¹⁾ Gr. Alexandrescu, *Odă la oștirea română*.

XXXII.

Bathori, după ce puse să drăgă cetatea Têrgo-
viștei și o înzestră cu o garnizonă tare, în 11/21
Octomvrie, dinși de dimineță se îndreptă cu totă
armia în urma lui Sinan, spre Bucuresci. În cale,
creștinii întâlnește mai multe cete de câte trei, pa-
tru și cincă sute Turci, care se răslătiseră și toți
fură uciși, astfel încât câmpiile și liveștile din drum
erau semădate cu trupuri mörte de Turci. După
ce luară o bucată bună de drum, ei întâlnește trei
fugari Unguri care le spuseră că Sinan, temându-se
de sosirea lor, fugise în grabă, lăsând în Bucu-
resci multe bagagie, bucate, muniții, robi, cămile
și câte-va tunuri pe cari nu le putuse lua, fiind
osiile și rôtele sfărimate; că în cale el mai lăsase
multe alte bagagie; că gröza armiei întregi era
atit de mare încat fără îndoială, când va sosi în
locuri grele, în strimtorile înguste și băltoșe de la
Călugereni, se vorü rani între sine ca să potă trece
unul altuia înainte. Bathori, neîncreșându-se pe
arătarea acestor fugari, trämise pe căpitanii Nico-
iae Sennyei și George Farkaș cu o sută de călä-
reți, ca să facă o recunöscere spre Bucuresci și să
ea limbă.

Aceștia, întorcându-se spre séră, întăriră rapor

tul fugarilor. Acésta hotărî pe generalii creștini a merge d'aci înainte cu marș forțat ca să mărescă temerea și gróza dușmanului în fuga sa. Ei aflară atunci că Sinan, în calea sa de la București la Giurgiu, tăia toate podurile de pre riuri, punea pedici la treceri, strîmtoři și vaduri, ardea și pustia toate satele, ca astfel, lipsa bucatelor și anevoințele drumului să întirđieze góna ce 'i da armia creștină. Generalii se sfătuiră atunci și hotărîră a schimba drumul, a lua altul mult mai spre dreapta de București. Acest drum, pe lângă aceia că avea folosul de a nu fi călcat și smintit de dușman, scăpă încă pe creștini de cursa ce le întinsese Sinan în mónăstirea lui Alexandru-Vodă la București, care saltă atunci și se spulberă în aer fără a vătămă pe nimeni; dar el făcea un înconjur cu deosebire de lung, era plin de mocirle și de crâng și prin urmare era așa de greu de umblat, încât se întarđie foarte mult mersul armiei, iar mai cu seamă al artileriei care mai totă rămase înapoă. În cale, armia mai întempină nisce oșți turcesci rămase în urmă, pe care foarte le snopi și le sdrobi, încât multe miș de trupuri de om, de cai și de cămile zăceau d'a lungul drumului, și aerul se împuși de o mare putóre. Dar Turcii, în amețela fugii lor, uitaseră câte-va poduri netăiate; astfel

creștinii avură noroc a găsi nestărimat podul de la Argeș, pe care trecuse Turcii și putură ei înainta fără zăbavă. Când ajunseră la o depărtare de două mile de Giurgiu, priimiră veste că Sinan, aflând prin omeni din loc de sosirea lor, trecuse cu o ție înainte Dunărea cu cea mai mare parte din oștile sale; că rămăsese încă din coce de rișu o mulțime de care, bagagie, o pradă însemnată de tot felul, cu un mare număr de robi, spre paza cărora lăsase opt mii Turci, care nu trecuseră încă nici nu îndrăzniau a încerca podul, ce era foarte slab, cu o greutate așa de mare ca a carelor și a tunurilor, pene a nu trece mai întâi pedestriunea și călărima.

Bathori atunci, sfătuindu-se cu toți generalii, își întocmesce armia de bătaie. Mihașu ce se aflase mereu la avangardie, porni iute înainte cu Românilor săi ca să dea harță vrajmașului și să-l împedice a trece podul pene să sosescă Bathori cu totă armia. Înaintând Românii către Giurgiu, ei întâmpină în cale o sēmă de Turci furagiori ce duceau nisce turme de dobitoce, îi împrăștie îndată,ucidu pe cei mai mulți, pe cei-l-ași îi prindu și 'l trămitu îndărăt lui Bathori, căruia îi deteră aceleași sciri despre Sinan. Atunci Sigismund grăbi și mai mult la drum, părându-i tare rău că un concurs de împrejurări fatale îl făcuse să pērdă mult

timp și prilejise scăparea lui Sinan. Într'această vreme Mihaïu-Vodă sosise la Giurgiu și ajunsese pe Turci, la 15/25 Octomvrie.

XXXIII.

Orașul Giurgiului, afară de un zid slab ce 'l înconjura, era ocrotit de castelul San-Giorgiu. Acest castel avea o poziție foarte tare. Arta și natura contribuieră a 'l întări. El era așezat pe o insulă foarte frumoasă, numită *Slobozia* și formată de un mic braț al Dunării, care se desparte puțin mai d'asupra și, înconjurând un spațiu de două jugere, cade iarăși în matca râului. Astfel castelul acoperind cu totul mica insulă pănă în marginile ei, părea o pluti d'asupra undelor. După temeliiile lui ce astăzi încă se vedu, acest castel nu e înduoială că a fost zidit de Romani. Dărîmat în vremea năvălirilor Barbarilor, el fu rezidit pe la anul una miie după Christos de Genovesi, de la care luă și numele de San-Giorgio, patronul acelei neștătoare republici. Pe la sfîrșitul vécului al XIII-lea, Negru-Vodă, duce al Făgărașului, întinđendu-și stăpînirea peste totă țera românească, pănă la Dunăre, mai întări castelul San-Giorgiu. La 1418, când Mahomet I-ia năvăli în țera noastră de pustii o parte dintr'insa, între alte cetăți de pe Dunăre ce cu-

prinse, fu și acest castel pe care îl întări. Puțin după aceea, Românii îl luară înapoi sub vestitul Domn Dan al III-lea Dracul. La 1431, împăratul Sigismund, rege al Ungariei, mai întări acest castel cu fortificații și alte zidiri, când el trimise pe un vitez general, Ioan Marotius, în ajutorul lui Dracula-Vodă, împotriva lui Radu poreclit *Prasna-glava*, care intrase în țară cu ajutor de la Turci. Căzând după aceea iarăși în mâinile Turcilor, castelul San-Giorgiu le fu răpit împreună cu celelalte de către Vlad-Vodă-Țepeș. Dar după mărtea acestui Domn de crudă și vitează aducere aminte, Turcii îl luară înapoi, la 1479, fiindu-le dăruit de Vlad VIII-lea, pe care ei îl numiseră Domn fără de alegerea țerei; dar îl perdură curând după aceea și Românii îl stăpîniră pînă la anul 1544, când Turcii îl luară iarăși, împreună cu Brăila și Turnul. De atunci el fusese mereu în stăpînirea lor, pînă în acest an 1595, și apoi după mărtea lui Mihailu, cădu iar în mâinile lor și fu stăpînit de dinșă pînă la tractatul de la Adrianopole (1830), în urma căruia se dărîmă cu totul și orașul intră în stăpînirea noastră.

Pe vremea de care povestim, era acest castel foarte tare prin poziția sa, prin întăririle ce avea și prin ocrotirea ce primea de la cetatea Rușciului, încât dobîndise renumea d'a nu putea fi

luat. El era atunci clădit după vechiul obicei, cu ziduri tari, dar fără valuri de pământ și fără flancuri la zid, având numai turnulețe împrejur și în-lăuntru un turn mare (donjon). Mergea atunci podul făcut de Sinan de la capul cel de lângă orașul Giurgului, loc unde se vărsa două riuri în Dunăre, pînă la pîlele castelului unde trecînd o întindere de pământ de zece pași, se unea cu cel-l-alt braț al podului cel mai lung, care ducea la insula cea mare și de acolo în malul Rușciukului.

Sinan-Pașa, ajungînd la Giurgiu (23 Octomvrie) cu armata în cea mai mare neorinduială, obști că va ședé acolo trei zile și astfel mai adăogi încă o greșală la câte făcuse pînă atunci în această re-tragere. Pricina acestei noi zăbăvi ce puse la trecerea armatei sale peste Dunăre, fu o măsură financiară a administrației turcesci. Fiind-că Turcii pustiiseră și prădaseră totă țera pînă la hotarele Ardélului, luând mai multe miș de robî, o cătățime nenumărată de vite ce se vënduseră la mezat în tabără și atita pradă încât încărcaseră cu dinsa ca la zece miș care, vizirul puse la intrarea podului un inspector și un scriitor, însărcinându-î a

cere de la neguțătorii care duceau dobitocele și celelalte mărfuri și lucruri cumpărate, legiuitul drept de la 1 la 5 (pencik) pe sēma Sultanului. În vreme ce se urma această nenorocită lucrare, iată ajunge veste (24 Octomvrie) că Mihaïu se apropie în capul armiei sale și că acum nu e departe. Mēsura fiscală fu îndată părăsită și mai întîiu Sinan-Pașa trecu singur în noptea aceia (24 spre 25 Octomvrie) podul. După dînsul, totă noptea pēnē la crăpatul țilei, trecură mereu pe pod la Ruscîuk, pavilionul vizirului cu corturile, Ianicerimea și o parte din tunurile și munițiile de război; dar colōnele cele mai mari rămăseseră încă pe malul românesc; asemenea rămăsese năpustite multe tunuri și bagajele cele grele, căci în acel grozav amestec și în spaîma ce stăpînea pe toți, nimeni nu voia să ajute pe soțul său. Se dedese voie atunci soldaților și neguțătorilor a trece care cum va putē, ca să scape și soldații, stricându-și rîndurile, neguțătorii părăsindu-și avuțiile încărcate în care, se repeziră toți cu totul și în amestec spre pod. O mulțime fără sēmă de omenî și de vite se înghesuie pe pod în cea mai mare neorînduială; o spaîmă panică stăpînise toate mințile și pretutîndenî era cea mai mare desorganisație, când fără veste, pe la patru cēsuri după amiazi (25 Octomvrie), ôstea lui Mihaïu se arată și intră în șesul dinaintea Giur-

gřului, unde tãberı. Dar fãrã a perde vreme, Romãniı împingënd înaintea lor și deschidëndu-și drum printre mulțimea turmelor de vite mari și mici și printr'un mare număr de robi, cadũ peste tabãra și bagagģele Turcilor, îi isbescũ în spate cu atita iuțelã încãt pe toți îi rëschirã, pe unii îi taie fãrã milã, pe alții îi prindũ, pe alții îi punũ pe gõnã spre pod și mîntuie vre-o cincı miı Romãni, afarã de femei și copii, ce fuseserã robiți în Țera romãnescã și Moldova. Acești Romãni, scãpãnd astfel de robie, se armarã cum puturã și deterã mãnã de ajutor frașilor lor împotriva dușmanilor. O despãrțire din õstea lui Mihaıu înaintã penẽ la malul Dunãrii și alte patru scadrõne cu pedestrime, armate cu puscı, începurã a lovi cu focuri asupra podului; apoi Mihaıu așeđã tunurile pe un delușor vecin și astfel de o parte cu tunurile, de alta cu muschetãria, fãcu sã plouẽ un piriũ de foc asupra Turcilor. În totã lungimea podului se vedea atuncı o glõtã adincã, indesatã, amestecatã, de ostași, negușatorı, femei, copii, cai, cãmile și alte dobitoce, tunuri și care, împingëndu-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într'alții; fie-care om, îngrijat de mântuirea sa, cãutãnd a lua pas înaintea vecinului sãu, unii cãlcașı în piciorõle cailor, alții rãnindu-se în armele celorl-alți; apoi primejdia și temerea crescënd din ce în ce, începurã a se bate și a se ucide între sine.

Din această grozavă îmbulzélă de ómenî și de vite se aușea une-orî o murmurare ce sbîrnia înecat, alte-orî o larmă mare amestecată de gemete și de gróznice blesteme. Aceiași îmbulzélă și aceleași nevoi se petreceau la capul podului între cei ce, simțind în spate paloșul românesc, se munceau să apuce a intra pe pod. Sinan, din malul Ruscîucului, privea această chinuire a armatei sale, fără a i da nici un ajutor. Garnizona castelului numai, prin tunuri și puscî, începu a vîrsa o plóte de glónțe și ghîulele asupra Românilor. Dar aceștia, fără a se spăimînta de această furtună, iuțiră și mai mult focurile lor, încât neorînduiala și spăima Turcilor ajunseră la culme și o gróznică desperare îi cuprinse. Cei de pe pod, neputînd răsbi înainte și ne mai vîdînd alt mijloc de scăpare, se puseră să arunce artileria și carele în Dunăre, ca să 'și facă loc și ca să nu cadă și ele în mâinile creștinilor; apoi mulți din ei se asvîrliră în apă, chiámând numele lui *Allah* și cercînd a scăpa în not. Dar unii din nesciință de a înnota, alții din vîrtejurile rîului ce aveau a trece în tótă lungimea lui, periră înghițiți de unde; cei-l-alți fură uciși, căci îngrozitorul Mihaîu îmbărbăta pe ai săi și 'i îndemna la bătăie, cu graiul, cu mâna și cu fapta. Prin artileria sa, el isbuti în sfîrșit a rupe podul în două.

de la mijloc. Un gemet de gróză umplu atunci aerul și prăpăstiosul adînc al rîului, cu gura căscată, sorbi și inghiți într'o dată, glóte de vrăjmași.

XXXV.

În vreme ce o parte din armata musulmană se sbuciuma și se lupta astfel împotriva valorilor rîului și perea seú de unde seú de glónțele ce trămiteau creștinii, fără a căpăta de nicăieri ajutor, sosi pe loc și Bathori cu oștile sale. Turcilor, care rămaseseră pe malul românesc, închiși între jumătatea podului sfărîmat și al noștri, li se tăiasă tot mijlocul de scăpare și numai aveau alt ce face decît a se lupta, a se inneca seú a se preda. Ei încercară un minut a se apăra sub ocrotirea unei baricade de care legate în mare număr unul lingă altul, pe care o făcuse Sinan la capul podului spre a stăvili năvălirea călărimii creștine. Dar Bathori îndată ce sosi, orîndui o cétă de pedestrime alésă ca să sfărîme această baricadă. Apoi trămise pe cei mai buni din pușcașii săi, care cădură cu furie asupra dușmanilor osteniți de luptă, răniți și slăbiți, măcelărindu-i gróznic. Acei ce putură scăpa cu fuga dinaintea crudului și neimblințitului paloș creștinesc, în desperarea lor, se aruncară în rîu, incercându-se în zadar a'l trece în not; astfel mai

mulți își aflară morțea în valurile Dunării. Atunci se prăpădi cu totul vechea cătă a Ekingiilor, care două vécuri stătuse gróza Ungariei și a Germaniei; ei se aflaseră puși de pază la capul podului pe malul românesc și nici unu dintr'înșii nu putu scăpa; asemenea nici un om nu mai rămăsese pe lingă Hasan-Pașa, la arierguardie.

În isbânda acésta se deosebi mai cu sémă pe-
căstrimea alésă a Sécuilor ce purta numirea de *Pixidarî* (sulițari), vestită de viteză. Dunărea se umpluse de trupuri morțe ale Turcilor și undele ei se roșiseră de sîngele vërsat. Afară de leșurile turcesci, ce stău așternute și grămădite ca nisce movili pe uscat, o mulțime de alte leșuri de ómenî, de cai și de cămile se aflău în brațul Dunării ce desparte insula Săn-Georgiú de malul românesc, grămădite și încleștate astfel unele de altele, încât în acel loc Dunărea abié putea a 'și urma cursul sėu; și când, după bătălie, voirá creștinii să adape dobitocele, nu puteau scóte apă de acolo, fără de a scóte de odată vre-un trup de om sėu de cal. Mult mai mulți Turci se vedeau plutind pe unde, în cursul apei, plini de rănî, jumătate morți, gemând și văitându-se cu jale. Uriciósă și îngrozitoare priveliște de omor!

Turcii, care trecuseră în insula cea mare, căutară să ajute pe ticăiții lor frați. Satirgi-Mehmet-

Paşa puse d'acolo de îndreptă tunurile spre tabăra creştinască, dar loviturile n'ajungeau, seü din neştiinţa tunarilor, seü din réua poziţie, şi nu putură vătămă pe ai noştri, în vreme ce aceştia, avënd bunî tunarî şi favorisaţi şi de poziţie, nu aruncau nicî o umplutură în sec. Printr'acest mijloc ei putură cuprinde două din cinci corăbii ce aveau Turcii atunci acolo pe Dunăre; cele-l-alte trei scăpară cu fuga.

Martorii ce au văduţ cu ochii spunu că periră într'această bătăie de la trecerea Dunării, ca la opt-spre-şee mii Turci. ¹⁾ Deosebit de robii ce mântuiră, creştinii dobëndiră o mare parte din artileria vrăjmaşilor, stégurile şi bagagiile lor, o mulţime de dobitoce şi şese mii care încărcate cu pradă. Analistul turc contimporan Sead-Uddin încheie descrierea ce face de această bătălie așa de nenorocită pentru ai săi, prin aceste cuvinte: «Covêrşirea «amestecului şi spaîma fu așa de mare, încât putem «dice că nicî odată nu se vëdu o asemenea desă-«virşită învingere!»

¹⁾ Numêrul Turcilor morţi la această bătălie este iarăşi nesigur. În vreme ce *Istvanh* şi *Fracheta* îl facu numai de 6000, *Montreux* îl urcă la 30,000. Noi am priimit de mai dréptă cifra de 18,000, dată de *Walter*, care se apropie de aceia de 16,000 dată de *Sieur d'Ambry* şi alţi analişti, şi de acela de 17,000 ce ne dă istoricul *Sacy*.

XXXVI.

Dupe ce creștinii împedică pe barbarii în trecerea lor, sfărâmând podul ce ducea la insula Sân-Georgiu și făcând atâta peire într'înșii, unii din ei vrură să cuprină îndată și al doilea pod, care ducea de la pôlele castelului la insula cea mare și să stăpînescă această insulă, ucigînd și aruncînd în rîu pe Turcii ce se află acolo. Duoă stéguri din pedestrirea domnului Moldaviei, cu o înfocată îndrăznelă se răpeșiră pe acest pod. Turcii din insula cea mare, vedînd acesta, forțe se îngroziră și temîndu-se ca totă armata să n'aibă același gând, începură a tăia cu securi capul podului din partea lor. Dar cei-lalți ostași creștini nu îndrăzniră a însoși pe inimoșii Moldoveni ca să nu se expună între armata lui d'o parte și focul castelului de alta. Ei nu sciau că castelul nu-i putea supăra, lipsindu-i praful de pușcă. Sinan încărcase patru care cu lădi de praf și le pornise a se duce în castel; dar din învălmășela în care picară Turcii la sosirea creștinilor, aceste care nu apucaseră să trecă podul în castel. Ele luară apoi foc, către seară, din întemplantare, prin creștinii ce rătăceau printre rîndurile carelor spre a jăfui și săltară de o dată în aer cu mare sgomot, în colone de fum; lucru

minunat însă că nimeni nu fu rănit. Decî acei viteji Moldoveni, nevedîndă-se ajutați de nimeni, fură nevoiți a lăsa îndrăzneța lor întreprindere, care ar fi fost atît de frumoasă și folositoare armiei și ar fi înlesnit mult cuprinderea castelului.

Acestea petrecîndu-se ast-fel pînă în noapte, armata creștină ne mai avînd vreme a tăbări, se hotărî a bivoaca pe loc. Călărimea de sineși arătă voința de a sta înarmată toată noaptea aceia, temîndu-se ca nu cum-va dușmani, folosindu-se de întunecimea nopții, să trecă din insulă cu corăbiu ca să vină să-î isbescă. Pilda călărimei fu urmată de toate celelalte oști și astfel armia întregă veghîe înarmată toată noaptea, puînd în toate părțile streji spre a priveghîa mișcările Turcilor. Aceștia se află atunci, cea mai mare parte, trecuți pe malul Rușciukului; vre o cincî miș dintr'înșii tăbăriseră din porunca lui Sinan în insula cea mare; alții, din spaîma ce le dedese creștinii, scăpaseră și se trăsaseră sub castel, la intrarea podului ce ducea la această insulă, de unde fu trimisă o altă mână de soldați spre paza aceluï pod și spre a da puteri garnizonei castelului, care se urca atunci la numărul de 800 ostași.

A doua zi (26 Oct.), Bathori încredințându-se că nu mai are nimic de temut, purcegînd toți din locul unde petrecuseră noaptea, ceva mai înainte

își așeđară tabăra, apoi îndreptară asupra castelului Săn-Georgiu tunurile luate de la Turci la Têrgoviște. Loviturile cele dese și neîntrerupte ale artileriei, în puține cėsuri făcură o spărtură în ziduri, care socotită fiind destul de largă, îndată se aleseră de tot cortul câte două soldați și, formându-se ast-fel o cėtă bună, i se porunci a da asaltul, trecând brațul Dunării pe vase, căci podul era sfărîmat. Acastă cėtă era alcătuită nu numai de pedestrași, dar și de călăreși care, lăsându-și caii, cecură a merge la asalt și, cu sabia în mână, se repeđiră cu inimă, prin ruine, d'asupra zidurilor. Dar nenorocita pedestrimă unгурescă, atât de viteză în multe rânduri, nerăbdătore d'a intra în castel, se repeđi cu multă nebăgare de sēmă și cu curagiū, înaintă pene în verful spărturei, unde fu isbită c'o neprevăđută furtună de glonțe, ce trânti morși pe acele dărămături ca la două sute omenī; mulți alții fură răniți, ceșalalți învinși și respinși înapoi. Garnizóna castelului într'adevăr, ocrotită de tăria zidurilor, se apără cu o înderătnică bărbăție, aruncând asupra creștinilor, nu numai cu puscile din care trăgeau rar, avēnd lipsă de praf, dar din care trăgeau de aproape forțe și drept la țintă, ci încă cu săgeți, lănci, sulite, gereturī, pe care le aruncau cu mâna, și în sfērșit cu mari bolovanī de pētră. Ea priimi mai apoi praf și alte ajutóre

din insula cea mare, prin mijlocul podului ce lega
acea insulă cu castelul. În acea insulă scim că era
o tabără de cincî mii Turci, care începură acum a
supăra rău prin tunurile lor pe ai noştri, şi, atât
prin acēsta cât şi prin ajutorul necurmat ce da
castelului, zădărnicea tôte silinţele ce făceaū creş-
tiniū de a-l cuprinde. Afară de acēsta, Sinan, pe
lângă mal luându-se cu corăbiile, veni pēnē în
dreptul castelului şi d'acolo cu balimezurī de cele
mari, (numite *doubles faulconneaux, duplices fal-
cones*), trăgea neîncetat asupra creştinilor cu mare
vătămare a tuturilor, mai cu semă a acelor ce bă-
teaū cetatea seū se urcaū la asalt. Se judecă atunci
a fi de mare trebuinţă să se pună o stavilă între
castel şi insula de unde veneaū ajutóre; pentru
aceia se hotărī să se taie partea de lângă castel a
podului ce ducea la insulă. Cu tôte că acest lucru
era cu primejdie, dar Silvio Piccolomini, care prii-
mise comanda tótă a artileriei, se încumētă a-l
îndeplini cu bine. El se puse însuşi în capul unei
cete şi merse spre pod, dar fiind nevoit a trece
sub castel, a-şi expune óstea descoperită la focu-
rile lui şi încă a se apuca şi la harţă cu Turciū ce
staū de pază în acel loc, el perdu mulţi ostaşi şi
nóptea apucându-l când d'abia puţin din pod se
tăiaşe, fu silit a se trage. Astfel acēstă întreprin-
dere, făcută cu mai multă vitejie decăt înţelepociune

nu isbuti. Se chibzuiră atunci a arde podul prin tunuri și prin focuri fabricate, și acest mijloc fu norocit cu isbîndă. Un bun număr de Turci, care veneau atunci pe acel pod în ajutorul asediaților, se innecară. După aceea, creștinii îndreptară totă artileria asupra zidurilor castelului. Această artilerie era puțin numerosă, căci din greutatea drumului, cele mai multe și mai mari tunuri rămăseseră în urmă, și cu toate că se așteptau în tot césul, încă nu sosiseră. Cele mai mici tunuri ce aveau ei atunci în tabără d'abia purtau ghiulele de trei-șeci livre. Curënd însă înaintarea nopții sili și tunurile să tacă.

XXXVII.

La mfeșul nopții începură din nou tunurile a bubui și pușcăriri cetatea pene puțin după meșul șilei (27 Oct.), când se făcu o bună spărtură în ziduri, crăpată de patru brațuri. Piccolomini judecă cum că acea spărtură e destul spre a pute intra în castel, cu atât mai mult că descoperea între apărătorii, temerea și confusia; dar Ungurii, speriați de cea d'intîiu a lor neisbutire, nu voiră a se cerca cu asalt, sub pricinuire că spărtura nu e destul de largă, cu toate că Italienii trebuiau să mērgă înaintea lor. Piccolomini atunci se întorse către ai săi și-i îndemnă «a-i face cinste și a păstra reputația nației și a lor înșiși, câștigată în multe

«alte întreprinderi mult mai primejdioase, dar nu
«într'o cauză nici mai dreaptă, nici despre care mai
«mult pot să spera ajutorul ceresc, de vreme ce se
«luptă împotriva vrăjmașilor fățiși ai legii crești-
«nesci».

Țicând acestea, împreună cavalerii săi îmbărbă-
tați de cuvintele lui, năvălesce cu vitejie, purtând
sabia în mână, și se urcă peste ruinele acelei spâr-
turi. Ian Weicher, lăsând caii, alérgă și el cu ai
săi, inimos la asalt. Alți ostași se mai luară după
dînșii și năvălind cu toții, cu furie mare, se urcară
pe o parte de ziduri și înfipseră un stég. Dar Turcii
se apérau cu energia disperărei, aruncând în creș-
tinii grante și petre. De o jumătate de cés ținea
acum lupta cu o deopotrivă înverșunare între ase-
diatori și asediați, când Piccolomini, vedénd că
pușinii ostași ce se urcaseră la asalt nu vorú puté
isbuti de nu vorú fi îndată sprijiniți de oștiri pros-
pete, se întórse cu iuțélă către Ungurii și le strigă:
«Nu sunt óre acolo Italianii puși în primejdie pen-
«tru mântuirea patriei vóstre și spre a încerca tot
«o sórtă cu voi, spre nimicnicirea dușmanilor uni-
«versali, iar ai voștri particulari implilători? Puteți
«óre suferi a-și vedé acum, séu trăgéndu-se înapoi,
«părăsiți fiind de voi, séu însemnând cu sânge
«locul și întemeindu-l cu mórte, întru vecinica adu-
«cere aminte a viitorimei de nobila lor înfocare și

«de puțin recunoscătorea voastră moliciune?» Ungurii făcură atunci, de rușine, aceia ce temerea îi oprea d'a întreprinde, și cu multă feroșie alergară a reînnoi asaltul. Comandantul castelului, vădînd această nouă năvălire ce-l amenința și spăimîntarea omenilor săi, desperă de a se mai putea apăra și a dete tristul semn că voiesce a parlamenta și a se preda. Piccolomini porunci îndată oștilor sale asta în loc, și-el se gătea să asculte propunerile Turcilor, când de odată Ungurii și Sécuii, nerăbdători acum d'a răsbuna perderea soților lor, se repedū furioși în castel, făcînd multă larmă și împingînd înainte pe Italiani, care aflîndu-se ast-fel striviți între soții lor și vrăjmași, suferiră fôrte, rîindu-se mulți dintr'înși. După ore-care împotrivire a vrăjmașilor, creștinii cuprindū castelul către sêră și Turcii care scăpaseră de cea d'intîiu furie a soldaților biruitoari, se închiseră în turnul din năuntru. Dar nici în acest post nu se putură ei mult apăra și, cuprinđînd creștinii și acel turn cu asalt, mai pe toți Turcii căți se aflău acolo, îi trecură prin ascuțișul săbiei. În acest loc se răniră căți-va din ai noștri, cei mai mulți de petre, iar tunurile și puscile din insula cea mare vătēmară pe Ungurii ce se aflău despre acea parte și le omoriră ca la patru-đeci omeni. Sécuii trecură sub sabie tot ce întîmpinară, fără milă, necruțînd nici sex nici vîrstă.

Acei din Turci ce fugiseră afară din castel, fură măcelăriți seü se înneacă în Dunăre. Vre-o sută dintr'înșii, pogorându-se de pe ziduri, voră să fugă într'o galeră ce era acolo la țerm, dar urmați fiind de apröpe de ai noștri, săriră cu toții împreună pe galeră și ucigënd ai noștri pe Turci, rămase acea corabie în stăpînirea învingătorilor. Ea fu cunoscută a fi una din acele ce în anul trecut luaseră Turcii cu dînșii, când au plecat de la Comorn. Altă galeră ce se afla între insulă și pod și pe care erau 2500 Turci și Tătari, sdrobotită fiind de loviturile artileriei, se afundă, mergënd în cursul riului; numai vișlașii putură scăpa. Din opt sute Turci, ce alcătuiau garnizöna, numai unul se mântui. El se aruncă în Dunăre spre a o trece în not și, cu töte că fu ochit de ai noștri, care asvêliră o mulțime de glönțe după dînsul, avu minunatul noroc de a ajunge neatins tot în not, pênë în tabëra lui Sinan de la Rușciuk. Din creștini căđură la această luare a castelului două sute cincideci ömeni și mulți se räniră. În castel se gäsiră treideci și nouë tunuri, din care două fôrte mari, două culevrine și 39 de cele-lalte mërunte.

Prada ce pică atunci în mârnele ostașilor fu neprețuită: o mulțime de bani, arme, scule și alte lucruri scumpe, o cătățime nemësurațä de grău și un mare numër de capete de vite, cămile, catări,

caî frumoși, ce Sinan luase din Țera românească și n'apucase ai trămite, cum voia, la Constantinopole, și care erau atât de numeroși încât, după ce luară pe cei mai buni, nefiind destui omeni spre a încăleca pe cei-l-alți, îi mânau cu cârdul amestecați cu vitele. În toate părțile se vedeau fluturând stéguri musulmane; stofele de aur, brățările scumpe, pavilionele de mătase contrastau cu hainele proste ale Românilor și Sécuiilor. În acea bucurie generală, Italianii numai se arătară foarte mihniți, căci Ungurii, năvălind în castel tocmai când Turcii erau gata a capitula, le răpiseră gloria acelei cuprinderi; dar prințul Bathori, cu nunciul Papei și internunciul împărațesc, îi mângăiară cu cuvinte dulci, cu laude și cu daruri. Trofeele acestei campanii, deosebit de mai multe miî de robî mântuiți, fură douăzeci și șapte stéguri, ca la o sută douăzeci tunuri, din care unele de o mărime însemnată; de la 18 Octomvrie, luarea Tîrgoviștei pînă la 27 ale aceleiași luni, atât la Tîrgoviște cât și góna ce creștiniî deteră Turcilor pînă la Gîurgîu, într'acéstă din urmă bătaie și la luarea castelului, Turcii perdură peste tot ca la douăzeci și șese miî omeni. Acest sfîrșit nenorocit avu acea îngrozitoare expediție a lui Sinan în Țera românească, care amenințase că va înghiți pentru tot-d'auna nația română și cu dînsa și crești-

năitatea, pe care ea mai puternic atunci o ocrotea. Eroilor de la Călugăreni se cuvine mai ales onorea izbîndei în această glorioasă campanie. Venirea lui Bathori nu făcù alt decăt deschiră și goni un dușman învins și demoralizat, carele și fără acesta ar fi fost curînd nevoit a deșerta Țera. Datoria și gloria lui Bathori era a nu lăsa nici un picior de Turc să iasă din Țeră, și ar fi putut s'o facă, de nu umbla așa môle și cu sfială. Chiar și zdrobirea Turcilor la podul de pe Dunăre, o fură creștini datorî mai mult iușimei lui Mihaïu și a Românilor săi. Pentru aceia, puteau acum aceștia, cu o dréptă fală, să strige lui Sinan, împreună cu un poet al lor popular: «Ce te-ai făcut, mare vizir? Unde-ți sunt voiniciî, pașo cu trei tușuri? Vîntul împotrivirei sfăramă zăbăbile armăsarilor tîi; năvala se trase înapoi spăimentată de pepturile góle ale vitejilor!»

XXXVIII.

Sinan, de pe malul drept al Dunării, privi cu jale trista sórtă a armiei lui și cuprinderea castelului Sân-Giorgiî, blestemând în desperarea sa cerul și pe Mahomet. El, Mariu al Osmanilor, el, triumfătorul Asiei, Africeî și Europeî, el, Sinan cel nebiruit, carele în trufia și în zădărnicia sa des-

prețuia totă lumea și credea că ea trebuie să robească caprițiilor și ambiției lui ¹⁾, să se vadă el acum la o vîrstă trecută de opt-zeci ani, după o carieră atît de strălucită, răsturnat din culmea gloriei sale, biruit de nisce Domni tineri și fără barbă, după cum arăta el, mai ales pe Bathori ! Și armia lui, acea frumoasă și numerosă oștire, grôza lumei, atît de puternică, atît de bine îngrijită și înzestrată cu bani, cu arme, tunuri și muniții îndestule, să o vadă acum fără stéguri, fără tunuri, fără bagagie, fără corturi, demoralizată și adusă într'o asemenea stare, de nisce oști adunate în pripă, slabe și rēu armate !

«Sinan,—dîce Sagredo,—ostaș deprins în războie și 'nvechit în arme, nu avu atîta putere de suflet spre a suferi nenorocirea sa și, obicînuît a birui,

¹⁾ *Istvanfi* se exprimă cu aceste cuvinte asupra lui Sinan : «Astfel Sinan care în-năuntru și dinafară nici o dată nu-și plecase capul, a căruî trufie și zădărnicie desprețuia pe toți, care, emândru de puterile sale, nesocotea pe ale celor l-alți și gîndea că trebuie a sluji caprițiilor și ambiției sale, isgonit din Tēra romănescă peste Dunăre, fu cu dreptate pedepsit de cutezarea și de nesocotința sa ; și Giurg'lu, această cetate atît de tare, care de mai multe vécure ținea de Turci, fu luată dinaintea ochilor săi, de un cap nou și de nisce oștiri adunate în pripă. Armata lui, zdrobită în cea mai mare parte, lipsită de toate bagagiile sale, se îndreptă spre Constantinopole, printr'o retragere ce se-mēna mult cu fuga, în trupuri deosebite și puțin numeroase».

«el se plânse amar că norocul, la bătănie, își «lua înapoi favorile sale». Nenorocitul vizir fu silit îndată a-și trage tabăra de pe malul Dunării, de la Ruscîuk, căci creștinii, cum dobîndiră castelul, îndreptară gurile tunurilor de pe ziduri, spre tabăra turcescă și începură a tuna asupra-î. La Ruscîuk el făcu căutare armatei sale, ca să vadă ce l-a mai rămas; alese pe Satirgi-Mehemet-Pașa și pe Segbanbași-Iatin-Aga pentru paza și apărarea Vidinului, și îi trimise cu o mie de omeni călărime sub comanda agăi lor, Guçîuk-Osman. Apoi puse garnizone prin toate cetățile d'a lungul Dunării și, împărțindu-și oștile în cete puțin numeroase, își ridică tabăra și luă cu grabă calea Rasgradului, cu toți neguțătorii armatei. Acolo lăsă pe Hasan-Pașa dându-i titlu de Seraskier, cu vre-o câți-va sangiaci din oștile Rumeliei, pe Zarargi-bași cu munițiile de război și tunurile, dând poruncă ofițerilor să țină la Șumla. Într'acest loc află, prin scrisori din Ungaria, de la fiul său Mohamet-Pașa, sbinșile creștinilor într'acea țară și luarea vestitei, cetăți Graanul de către armata împărătească.

În vara aceea, această armată fiind bine povățuită de vestitul prinț Mansfeld, luase cu isbîndă ofensiva și biruința rămase sub stégurile sale. De o lună de zile ea bătea cetatea Graanului, când Mohamet-Pașa, feciorul lui Sinan, eși din Buda și

veni de isbi pe asediatori. El fu însă biruit și fugi lăsându-și stéguri, bagagie și artilerie în puterea învingătorilor. Dar mórtea lui Mansfeld ce se întâmplă câte-va zile după aceea (14 August 1595), îmbărbătă iarăși pe Turci și Kara-Ali-bei, guvernorul cetății Graanului, ceru o întâlnire cu generalii Unguri, Nadesdy și Palfi, încercând a 'i face să ridice asedierea. Spre răspuns la această propunere, Palfi făcu scire Turcului de învingerea ce Sinan pășise la Călugereni, a cărui veste glorioasă ajunsese tocmai atunci, și cum Turcul nu voia a crede, Palfi îi duse «că numai Turcii au obiceiul să mințā». Învingerea lui Sinan de la Călugereni făcu mare impresie asupra Turcilor din Ungaria, descuragiă pe apărătorii cetății Graanului și înruri mult în hotărîrea lor d'a capitula. Astfel se ținu strîns legate unele de altele, operațiile războiului și sabia Românilor de la Călugereni resturnă puternicele ziduri ale cetății Graanului din Ungaria de sus.

Vestea cuprinderii acestei cetăți adăogi forțe milnirea lui Sinan. El se grăbi a scrie Sultanului spre a se desvinovăți și spre a micșora perderile sale, dîcîndu-i că creștinii n'au stricat decât bagagiele și puțină ômenî din cei nedepriși din arierguardie, dar că nervul oștilor e cu dînsul; că dacă iarna ce se apropie și asprimea timpului nu

mai dă cale izbîndirei, el și-o păstrează pentru primăvara viitoare, când, se_u va muri, se_u își va îndrepta învingerea ce din întimplare i-a venit, și 'și va izbîndi de la inimă prin prăpădirea lui Bathori și a lui Mihaiu. În această scrisore el își vîrsa mai cu se_mă focul asupra lui Mihaiu-Voda. Dar Sultanul nu se mulțumi cu acesta și, chiamând pe Mustafa, află de la dînsul mărimea pierderii și purtarea cea neînțeleptă a lui Sinan. Gróza domni în Constantinopole când se auçi de pățirea lui Sinan; îndată ce el sosi în capitală, Sultanul îl scóse din vizirat și 'l trămise în locul se_u obicnuit de exil, la Malgara; asemenea depărtă din slujbă și pe caimacamul Ibraim-Pașa, invinováțindu-l că n'a trămis la vreme oștiri, bani și bucate, și numi vizir pe Sala-Mohamet-Pașa. Muștiul spăiméntat atunci de nenorocirea Musulmanilor, presentă Sultanului o poemă jalnică compusă de Ali-Celebi, asupra tristei stări a marginilor împărăției. Sultanul porunci a se face rugăciuni publice în piața cailor (Atmeidán) și predicatorul Sfintei-Sofiei, șeikul Mohijedin căută a întări curagiu poporului și simțimintele lui religiose prin verseturi din Coran și prin tradițiile Profetului.

XXXIX.

După glorioasă cuprindere a castelului Sân-Giorgiu se ținu sfat între capi armatei creștine pentru a hotărî de trebuie a trece Dunărea spre a lua în gónă peste tot locul pe îngrozitul dușman, seú a trece cu armia în Moldova spre a isgoni pe Poloni și pe Domnul pus de dinșii acolo și a trage această țeră iarășî în alianța creștină. Cea d'întiú pãrere era fără înduoială minunată, căci cãtãnd la demoralisația Turcilor, biruitorii creștini arú fi putut acum înainta fără de a întâmpina grele stavile, pêne la Constantinopole. Dar i se aduse împotrivă lipsa mijlócelor de a trece Dunărea, căci podul nu putea sluji îndată, fiind parte stricat de ai noștri, parte de Turci, și alte vase pentru trecere n'aveau decãt două galere din cele luate de la Turci. Apoi apropierea iernei și lipsa de bani spre a plăti mai multă vreme ostașii care sileau a pune capet acelei expediții, iar mai ales se temeau ca nu cum-va Polonii din Moldova, ce erau în înțelegere cu Turcii și cu Tãtarii, sã supere Ardélul și Țera romãnescã, pe când armia ar înainta în Turcia. Aceste temeri înrîurirã mult asupra spiritului lui Bathori, și 'l hotãrirã a se întorce în Ardél, de unde sã trecã în Moldova spre a goni pe Poloni și a res-

tatornici pe Răsvan-Vodă în scaunul său. Mult mai bine ar fi făcut el de alegea din oștea sa cei mai buni ostași, făcându-o astfel să câștige în calitate ceea ce perdea în număr și, încredințându-o lui Mihaïu-Vodă, ar fi trecut-o în Bulgaria; ceea ce nu era cu neputință. Mihaïu, care cunoscea bine această țară și era iubit de locuitori, ar fi putut curăți de tot Bulgaria în acea iernă de Turci, trecându-i Balcanii și lăsând pe de primăvară spre a porni către Constantinople. Ce rezultate minunate n'ar fi putut atunci avé această expediție, pe care nepriceperea lui Bathori o stăpîni cu totul! Unii dintre capetele armatei, între care și Piccolomini povățuiră atunci a drege castelul Săn-Georgiu și a pune garnizună într'însul, spre a închide în viitor Turcilor trecerea Dunării printr'acest loc. Dar Bathori, pricinuind că castelul e pré departe de Ardél și că dregerea și ținerea lui va costa pré mult, porunci să'l dărîme și să dea foc caselor, și în cea din urmă și a aceluî lunî puse de arse și partea podului ce mai rămăsese, împreună cu luntrile pe care era făcut. Apoi, lăsându-și armia sub comanda lui Stefan Bocskai, locotenentul său general, însoțit de o cétă de călărime, avënd cu sine și pe Piccolomini cu cavalerii săi, luă calea Brașovului. Cu dînsul plecî și nunciul Papei și internunciul împărătesc generalul Carol Magnus, istoriograful împăratului, care

lăcu o descriere despre totă această campanie și o trimise stăpînului său la Praga, după care descriere, spune analistul frances Guerrin, că a copiat pe a sa.

Mercuri la 21 întiū de Noemvrie, Bathori și soții săi se duseră la Bucuresci și aflare orașul deșert de locuitori. Aci găsiră două tunuri mari părăsite de dușman în fuga lui cea grabnică. După ce își întremară puterile în vreme de trei zile, își urmară calea înainte pînă la orașul Gherghița, care și el se afla deșert de locuitori. Mihaiu însoțise pe Bathori pînă într'acest oraș. Înainte de a se despărți aci unul de altul, prințul Ardélului, voind să-și arate recunoștința sa pentru atîta vitejie și înțelepciune cu care se deosebise Mihaiu în această campanie, se învoi a preface tractatul de la 20 Maiū, ce era atît de nesuferit acestuia, și a 'i da înapoi toate drepturile stăpînirii de sineși, oprind pe sîmă-i titlul onorific de suzeran. Fără înduoială că Bathori nu avea alt încotro face, temîndu-se ca, de nu va jertfi acel tractat, să nu fie silit la acesta de Mihaiu, ce acum era liber de grija Turcilor. După această învoire prietenescă, Bathori opri cu voia lui Mihaiu cincî-deci tunuri din cele dobîndite de la Turci și apoi, luându-și gîoa bună de la dînsul, porni spre Brașov. În acest oraș el așteptă câte-va zile pînă îl ajunse

și Stefan Bocskai și Răsvan-Vodă, împreună cu totă armata. Apoi dete lui Răsvan două mii Săcuți ajutor ca să intre în Moldova, să gonască pe Ieremia-Vodă și pe Leși. Așa Bathori, în relele sale chibzuirii, nu numai că nu trecu în Bulgaria spre a dărgoni Turcilor, dar încă nici în Moldova nu făcu o expediție serioasă, după cum se făgăduise. Adevăr e că el înștiință pe Răsvan a nu întreprinde nimic cu o îndrăznelă nesocotită și, de va vedea că Polonii sunt mai mulți la număr și puternici, să nu dea bătaie, ci să aștepte până să 'i trimită un mai mare ajutor. Dar era lesne de înțeles că Răsvan, odată în apropiere de dușman, nu va fi poze săpîn a se feri de bătălie, chiar lăsându-l de o parte natura lui cea mult cutezătoare. Ar fi fost mult mai bine dacă Bathori întreprindea însuși această expediție, seacă dacă da de atunci lui Răsvan un ajutor mai însemnat. Astfel ar fi ferit pe credinciosul său Răsvan și oștea lui de trista sortă ce întâmpinată în Moldova.

În urma acestor orînduiri, Bathori ridicându-se de la Brașov, merse în scaunul său din Alba-Iulia vesel de triumfurile sale. El scrise de aci, în 16 Noemvrie, Papei, vestindu-l de biruința dobîndită asupra lui Sinan și trîmițendu-i vre câte-va steguri mai însemnate, luate de la Turci, între care și

stégul cel verde al Proorocului, dobândit la bătălia de la Călugăreni. Pontificele rămase foarte îndatorat de acest dar, mulțumi lui Bathori făgăduindu-î ajutoare de bani și de ómenî și porunci a se face rugăciuni și *Te-Deum* în toate bisericile Romei pentru aceste izbînđi; iar cu stégurile împodobi templurile sale. El trámise apoi prințului ardelén, prin Luigi dell'Anguisciola, camelierul său de cinste, o sabie și o pălărie bine-cuvîntate.

Bathori pornise și la Praga un curier spre a duce vestea biruinței, carele sosi în acea capitală în 4 Dechemvrie. Archiducele Matheî, aflând la Viena această veselitoare scire, puse de cîntă un *Te-Deum* în biserica Sfintului Stefan și în toate cele-l-alte biserici ale orașului. Europa întrégă se înveseli vedéndu-se mântuită de primejdia ce o amenințase și aflând smerirea lui Sinan, acel dușman cumplit și neîmpăcat ce mult o îngrijise. Numele lui Bathori, care sciu a trage asupra-și gloria principală a acesteî izbînđi, fu trâmbițat în toate părțile de scriitorii și oratorii contimporanii și, în frenesia entuziasmului și a lingușireî, el fu asemănat cu Alexandru-cel-Mare și cu Iulie Cesar, cei mai vestiți căpitani din vremea veche.

XL.

După plecarea prințului Bathori, neobositul Mihaïu-Vodă, fără perdere de vreme hotărî a sfîrși campania cucerind cetățile de pe ambele țărmuri ale Dunării, pe unde se mai aflaî Turci, care arî puté fi vătămători țerei. Drept aceia, el porni spre Brăila care se cuprinsese, cum scim, de Turci, în vreme ce din porunca lui, spatarul Udrea lua cetatea Nicopolei și aga Fărcaș se îndrepta spre Vidin. Turcii din Brăila, cum aflară că Mihaïu se apropie de dînșii, năpustiră cetatea și fugiră peste Dunăre. În acea fugă grabnică, trei sute din ei se innecară în acest rîu. Mihaïu priimi glas de la îndrăznețul Udrea că, după ce a trecut Dunărea, s'a lovit de față cu Afis-Pașa care îi eșise întru întîmpinare și forțe i-a tăiat și i-a spart óstea, încât acest pașă abîe a putut scăpa cu două slugi. Mihaïu pripi atunci despre Nicopole și apoi, trecînd Dunărea, se împreună cu Udrea, isbesce Nicopolul și arde, sfarmă, robesce și pustiesce toate serhaturile turcesci din Bulgaria pînă la Vidin. Ajungînd aci, el găsi cetatea în puterea îndărătnicului vitez Fărcaș, care își izbîndise glorios acum perderea ce prin înșelăciune încercase într'acest loc câte-va luni mai înainte. Acest general, mai mult voinic decât

norocos, fusese mai înainte preot în satul Fărcășani din județul Romanați, și se numea Popa Stoica. Aflându-se într'acest loc de margine, care era adese bântuit de Turci, Popa Stoica luase obiceiul după săvârșirea liturgiei, de-și lăsa patrahilul și, armându-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vîna la Turci. Vestea voiniciei lui ajunsese pînă la Mihaïu, care puse pe Mitropolit de 'l despozi și în loc de rasă, îl învesti cu cepchen, și în loc de cruce îl armă cu sabie, crezîndu-l mai vrednic de a sluji patria cu armele decît cu liturgiile. Fărcăș adeveri așteptările Domnului și vitejia cu care se deosebi în mai multe rînduri îi dobîndi de la dînsul slujba de Agă sîu general de pedestrimă. Astfel acum, ca în mai multe rînduri, vom vedea pe acest Domn rîsplătind de o potrivă meritul și slujbele către patrie, fără a căuta privilegiile născerii sîu ale stării.

Locuitorii din Bulgaria, aflînd de sosirea lui Mihaïu la Vidin, se adunară toți din toate părțile de i se închinară. Vitejiile acestui Domn aprinseră toate spiritele popoarelor chinuite de Turci; locuitorii din Serbia, Bulgaria, Bosnia, Macedonia, Albania și mai multe părți ale Greciei alergau de pretutindenți sub stégurile lui și toate popoarele acestor provincii își întorseseră privirea spre dînsul

ca și către un ânger de mântuire. De atunci ele începură a' l numi «*Stéoa lor de la Răsărit*».

Aceste din urmă biruințe de la Nicopole și Vidin încununară frumos minunata și nemuritoare campanie din vara anului 1595, întru toate vrednică de cea de iernă. Ridicarea Românilor, ca un viscol de mânie, purtase ferul și pîrjolul peste totă întinderea de la Dunăre a împărăției turcesci.

NOTE

I. DESPRE PLANURILE BĂTĂLIILOR LUI MIHAIU-VITÉZUL

În următorea notă reproducem mai întâi câte-va rinduri pe care Bălcescu, bolnav și aproape de mortea sa, le scria din exil, adresându-le, după cum se vede, către un amic din țară, căruia îi recomanda a face un pelerinajiu pe tărâmul luptelor lui Mihaiu, spre a completa indicațiunile topografice și legendare care, în lipsă de o bună chartă a țerei și proscris din patria sa, nu le putea însuși dobîndi.

«Mai întâiu veți căpeta o chartă bună a Țerei românesce și a Ardélului său și mai multe spre a le confrunta, a le corige una după alta și a însemna pe una dintr'însele locurile istorice ce nu se vorî afla însemnate. Acestă chartă astfel îndreptată cu numirea locurilor istorice, după cum le veți cerceta, îmi va sluji spre a face o chartă generală a campaniilor din totă vremea lui Mihaiu-Vodă.

«Și mai întâi, în județul Vlașca, a însemna pe chartă poziția satelor *Petril* și *Hulubescii*, unde s'au aflat cu tabăra sa Mihaiu-Vodă în Yerna anulul 1595. Apoi satul *Scărpătescii* său «*Serbătescii*, unde a tăbărit hanul cu Tătari. Apoi satele *Pucinei* și *Stănescii*, unde Buzescii au bătut pe Tătari. În tote

«aceste locuri veți merge în persoană și veți căuta, precum în toate locurile ce se vor însemna la vale că s'a petrecut vre-o bătălie, ea aduna de la locuitorii, ori-ce povești, legende, cântice populare arăți privi acele locuri. Acestea trebuie a le scrie astfel cum le spunți țărani.

«DESPRE EVENIMENTELE DIN VARA ANULUI 1595

«A afla care poate să fie lărgimea Dunării între Ruscîuk și Giurgiu. Despre podul pe luntri ce stău Sinan pe Dunăre, spunii istoricii Turci că, fiind în mijlocul rîului un ostrov lătare, «(plat) sădit cu sălcii, duseră podul de la Rușcîuk acolo în 5 săptămîni. A afla numele acestui ostrov. De la acest ostrov era venit podul la cetățuia *Sân-Georgiu*, din insula cea mică, care acum e dărîmată. A cerceta dacă insula unde sunt ruinele cetății se numește și ea *Sân-Georgiu*, căci unii o numesc *Slobocia*. De la această insulă, a cărui întindere să 'mă o însemnez, «(spunii că are numai două jugere, *deux arpents*), mergea podul la malul nostru căzînd într'un loc unde două rîuri se varsă în Dunăre. A căuta p'acolo aproape acest loc și numele celor două rîuri (său unuia, de e unul).

«Sinan, plecînd cu oștea de la Giurgiu, tăbări în cea d'întîi noapte într'un sat ruinat în dreapta *Camuri*. — Ce loc poate fi această *Camură*? Și a doua zi ajunse în *Vadul Călugărenilor*, trecînd, șice un autor, rîul *Néjlovul* pe trei poduri. — Oare *Néjlovul* se cheamă rîul cel mai de aproape de Călugăreni, viind de la Giurgiu? Pe charta mea vedea că acest rîu se cheamă *Salcia*. — A se asigura bine de acesta. — Trebuie a ști că multe din numirile aduse de istoricii străini, Turci, Unguri, Poloni, etc. sunt cam greșite său stricate puțin; de aceea a căuta uneori pe acelea ce se apropie oare-ce de dîsele.

«CĂLUGERENI

«La acest loc important trebuie a se opri mai mult. A face un *croquis* de planul acestei strimtori și a o descrie cu amănuntul, cuprinzând lungimea și lărgimea strimtorii, a șoselelor și a podului ce trecu printr'însa, apele ce se varsă într'însa, numele delurilor ce o împresoră. Istoria spune că vizitul Sinan își aședase corturile pe o înălțime, la intrarea strimtoarei despre Giurgiu; că Mihaïu luase poziție dincolo de rîu pe o înălțime două mile departe de tabăra turcască, ocupând strimtoarea despre Bucuresc. Astfel ambele armate protivnice se aflau aședate pe două înălțimi față în față, fiind despărțite numai de pădurea din vale ce nu le oprea de a se vedé. — A afla delul unde erau Turcii, precum și acela unde erau Românii și a însemna numele lor și or'ce povești și legende se voru afla la Călugăreni.

«Satul *Copăcenii* vine ore dincolo de rîul Argeș, s'eu dincóce (plecând de la Giurgiu)»

«TÊRGOVIȘTEA

«Ce biserică (ore *Mitropolia*) era vecină cu Curtea domnăscă și pe care Sinan o prefăcu în cetățuie? A căuta dacă pe lângă ruinele Curței se mai ține vre-o biserică? Têrgoviștea vechiă ore pe malul drept al Ialomiței se întindea? De este rădăverat că împrejurul orașului au fost și nisce bălți? — La bătaia cetății Têrgoviștei de creștinii (1565), Răsvan-Vodă cu óstea sa se aședase despre răsărit pe drumul Bucurescilor, băcînd parca de sus a cetății; dintr'altă parte, spunii istoricii că Mihaïu cu Bathori se aședase despre munții și rîul Ialomița, la

ce mănăstire (care fu atunci stricată și apoi drășă) departe de ce bătaie de săgătă. Care pôte să fie această mănăstire? Nu cum-va *Mănăstirea Dăbului*? Dar acesta nu era mai departe de cetate? Orî că orașul atunci se întindea mult mai mult decât astăzi? — A deslega aceste întrebări. — Istoria adaugă că Mihașu merse apoi la un alt templu, mult mai aproape de cetate, de unde o bătea cu tunurile. A ghici și pe acest templu.

«Când au venit creștinii de la *Rucăr* și *Stoienesc* asupra *Tergoviștei*, sub zidurile cărui oraș era tăbărit *Sinan*? Ei tăbăriră într'o câmpie mare, o milă departe de *Tergoviște* și cu un sfert de leghe departe de tabăra lui *Sinan*. În mijlocul ambelor tabere, într'o distanță de o alergătură de cal și de una și de cea-altă parte, era un dël mare tăiat prin mijloc în două, la pôlele cărui curgea *Dimbovița*. Pe acest dël se urcă *Sinan* ca să privească armia creștină. — A găsi acest dël și numele lui și a cerceta de se află vre-o vorbă seû poveste de această întâmplare.

«Mihașu, în retragerea sa dinaintea lui *Sinan*, de la *Călugăreni*, vine la *Tergoviște*; d'acolo, întinșând tot mai departe în munș, urmând șermurile *Dimboviței*, se adăpostesce la *Cetatea lui Negru-Vodă*, ale cărui întărirî, de pușină vreme sdrobite de Turci, se vedeau încă. Acest loc e vestit printr'o bătălie ce câștigă, la 342, *Dragomir* comandantul puterilor lui *Ladislău Vodă*, asupra oștirea craiului *Ungariei Ludovic I* care, sub comanda lui *Nicolae Garan* și *Simeon Megheșel*, năvălise în țară; acești duci *Ungurî* cădură morți în acea bătaie. — A face o descripție amăruntă a acestui loc, numit *Cetatea lui Negru-Vodă*, ra ruinelor ce se află, a culege tôte tradișiile și legendele ce se povestescû acolo de *Negru-Vodă* și suvenirile, de vorû fi, ale bătăliei sus menționate ce a ilustrat acel loc.

«De la *Cetatea lui Negru-Vodă* *Mihașu* se trase mai în munș

tot pe apa Dîmboviței în sus, pînă la satul *Stoienesci*, unde «tăbări. — A face același călătorie, descriind drumul și distanța «între *Cetatea Negruului și Stoienescii*; a descoperi cel din urmă «loc și tradițiile ce se vor fi păstrat din acele vremi, căci acolo «a mai avut Mihailu întîlnire cu Turcii.

«De la *Stoienesci* a merge la *Rucăr*, însemnând distanța; aci «a merge la granița Ardélului și a descrie trecerea din Ardél în «țeră. — P'aci intră prințul Ardélului în ajutorul lui Mihailu, «Trecerea muntelui, spunu istoricii contemporani cum că era rîpșă «și repede și atât de îngustă încât trebuia a sloboși carele cu «funiile la vale. — Tot așa e și acum ?

BĂTĂLIA DE LA TELEJEN (1600)

«Acastă bătălie ce urmă între Poloni, sub hatmanul Zamoisky «și Mihailu-Vodă, se făcu pe apa *Telejenului*, ceva mai în sus «pe rîu, urcând din drumul Ploieștilor. Oștea românească era așe- «dată într'un loc de trei părți înconjurat de munții mari și aco- «periți de păduri; în a patra parte, pe unde Mihașu intrase în «acel loc și se afla astfel închis, venea rîul *Telejenul*, care făcea «o cotitură acolo încât trebuia a'l trece de două ori spre a intra «în pădurea cea desă ce se afla în fruntea taberei românești.— «A găsi acel loc de bătăie, urmând din drumul Ploieștilor pe «Telejen în sus și a culege orî-ce suvenire se vor fi păstrat acolo «de această întîmplare

«Aci se întrerupe manuscriptul; dar va fi lesne a completa cererile autorului, urmând și pentru localitățile încă neînsemnate aci, sistema întrebuițată de dînsul. Sub raportul topografic, lucrarea e acum mult înlesnită prin publicarea chartei celei mari «a țerei românești executată de inginerii Statului-major austriac

și prin mai multe charte ale Transilvaniei publicate în acești din urmă ani. Se așteaptă de altminteri și charta mare a României, lucrată de Statul-major al armatei noastre.

În ceea ce se atinge de evenimentele din 1594 și din vara anului 1595, fieși-cine va găsi pe chartă, satele *Petrile*, *Putineru*, *Stănescii*; fieși-cine va vedea că insula cea mică din fața Giurgului, cea cu ruine de o cetățuie, se cheamă într'adevăr *Sân-Georgiu*; iar cea lătură din susul ei, *Ramadanul*; va găsi asemenea *valea Sălcii* pe drumul Giurgului; va găsi satul *Copăcenii* d'a stînga Argeșului. Dar ceea ce rămâne încă de găsit e localitățile satelor *Hulubescii* și *Scărpațescii* ori *Șerbătescii*, care poate s'au ruinat de tot, ori ca multe alte sate din țera noastră, și-au schimbat numirile. E încă de aflat care a fost *valea Camurii*, dacă nu cum-va vom lua-o drept *valea Căguri* și satul învecinat la care a mas *Sinan-Pașa*, drept satul *Dadilovu*. Rămâne încă de constatat dacă cum-va ceva tradiții și legende au rămas pe alocuri, din acele fapte de arme strălucite, deși timpul și nenorocirile posterioare au șters mai toate amintirile glorioase printre populațiile adese secerate și adese preînouite ale județelor române mărginașe Dunării.

Crucea de piatră de la Călugăreni, după cum spune Bălcescul, e cu 90 de ani posterioară și nu de loc relativă la gloriosul fapt de arme al lui Mihaïu. Această cruce monolită, mare și frumoasă săpată cu ornamente pe muchii, poartă o inscripțiune care, în mai multe locuri s'a sters prin fărîmarea pietrei, deși un mic pavilion de cărămidă boltit o apără de injuriile timpului. Într-o repede trecere pe la Călugăreni, am descifrat, săpate pe această cruce, următoarele cuvinte ce le transcriem pe cât s'a putut mai exact:

pe fața despre Giurgiu :

«svinta această și de viață aducătoare cruce ridicată este de pre
«luminatul și slăvitul domn Io Șerban Cantacuzino Voievod ade-

«văratal nepot al bătrânului Șerban Basarab și pomenire
«vécinică înălța . . . ste la capul acestui frumos și minunat pod
«carele însuși împreună cu Iubit fiu-său la lucrarea lui
«fiind și câte»

pe muchia stingă :

«pentru ca și Mării sale în vécî bună pomenire și mulțămită să-
«fie și să-î rămăte lui și Dómnei lui Mării și cuconilor lui fă-
«cutu-s'au dar acest pod și această dumnezească cruce s'au rădi-
«cat într'al patrule an al Domnii sale la anul de la zidirea
«lumiî 7112 (de la Chr. 1682) înșta (luna) octovri dni (dile) 17».

pe fața despre Nijlov :

« dar rădicarea acestii cinstitei și de viașă făcătore
«cruce arată ostenela și strădania facerii acestui mare și temeinic
«pod întru vécinică pomenire iară luminatului acest . . . precum
«în ce în față s'au đis iară în cêsta . . . tă față scrisuau întru
«pomenire și cinstiți boiarini Mării sale cari s'au întemplat la
«facerea podului acestuia împreună cu al lor luminat Domn . . .
«dus toîy cu multă strădanie și ostenelă de la începerea podului
«pênă la sîrșit cari pre nume sunt aceștia Radu Năsturel vel
«ban, Badé Bălăcénul vel vornic, Gligore Gradișteanul vel logfét,
«Vlad Cocorêscul biv vel logfét, Constandin Brâncovénul vel spă-
«etar, Iordakie Cantacozino vel stolnic, Alexandru biv vel stolnic,
«Mihail biv vel pitar, Tănasiel vel armaș, Constandin Bălăcénul
«vel agă, Șerban vt logfét, Fiera vt vistiari, Șerban vel căpitan za
«lefecii, Părvu Crețulescul vt postelnic, fiind împreună cu tôte
«brêsele slujitori și ai curți dreptu aceia s'au scris ca să fie
«întru vécinică pomenire, Lt. ot rodjetva Chr. . . .»

Precum vedem, nimic în această inscripțiune nu amintescă faimăsa bătălie a lui Mihail Vitezul și singurul punct prin care acest monument mai nou poate prezenta interes-care relațiunii cu faptul de arme de la 1595, și modificările ce construcția aceluia *mare și minunat pod* al lui Șerban-Vodă Cantacuzino, trebuie să fi adus localității în care s'au bătut Românii cu Sinan-Pașa. Într'adevăr, deși pozițiunea topografică n'a putut schimba în trei secolii, dar balta formată de Nejlou nu mai pare a fi acum așa de amenințătoare, nici lunca așa de pădură, cum ni le descriu istoricii de pe atunci. Cu clădirea podului trebuie neapărat să se fi tăiat mulți din copaci și să se fi făcut lucrări spre a îngheba apele rășăiate ale râului; construcțiunea șoselei moderne ce merge la Giurgiu a preschimbă și ea înfrățirea sălbatică și mociră a locului.

Dar, pe lângă lucrările de utilitate introduse de civilizațiune într'acea vale memorabilă, are un monument care să dovedească recunoștința Românilor către părinții lor ce au apărut țera cu bărbăție, n'ar fi tot așa de folos ca și o cale lesnică deschisă pe acolo comerțului? Căta ce înalță o națiune, căta ce îi inspiră demnitatea și tăria, nu e altă dezvoltarea prosperității sale materiale, nici îmbilșugarea produselor industriei sale, nici înmulțirea capitalurilor și averilor, nici luxul vieții casnice, ci respectul către eroii și gloriile naționale de orice fel, ci amorul către pământul natal, pentru păstrarea căruia s'au luptat generațiunile trecute, ci iubirea către limba și datinele părintești, moșteniri scumpe, rămașe din vechime! Fără de aceste elemente, spiritul național pere. Inima se steece în recele speculațiunii și în întreprinderile egoiste ale industriei și ale negoțului. Litterilor și artelor e dat de a întreține vie venerațiunea gloriilor trecute, de a deștepta nobilele aspirațiunii, de a însuși sacrificii mărețe.

E o datorie sfântă a popórelor, pe care civilizațiunea o consacrá pe totă ziua mai tare, de a cerceta și de a scóte la lumină faptele trecutului lor, de a eternisa, prin ajutorul artelor, memoria bărbăților mari și evenimentelor glorioase. Să nu nescótescă dar nimeni cătă influență salutarie póte avé asupra unei națiuni amintirea virtuților ei străbune; adese ori ea a produs faptele mari și acesta ne întemeiază mult a crede cuvintelor unui amic (repositul D. Berindei) când dicea: «Să ne aducem aminte «de epoca lui Mihaíu, în care Românul atinse culmea mărireí, «care ne-a lăsat cele mai glorioase pagini în analele țerei. Cine «n'a admirat geniul și bărbăția lui? Călugăreni! Termopile ale «Románilor! câte inimí nu tresari la suvenirea voastră! câte su- «stete nu aprindeți câte brațe nu înarmați! — Când Românul «ș-ar perde de tot credința, când ori-ce scánțele de patriotism «s-ar stinge în inima lui, numele vostru singur ar fi în stare să'l «ridice, să'l entusiasmeze și să'l facă a muri luptându-se «cu a triumfa!»

2. DESPRE POETUL V. CARLOVA

Vasile Carlova, născut în Bucuresci la 1809, îmbrățișă ca totă tinerimea inimósă de pe atunci, cariera militară, la 1831; dar mórtea l răpi la vârsta de 23 ani. Din poeziile lui reproducem pe cele două următoare, păstrate și citate de N. Bălcescu:

RUINELE TERGOVIȘTEI

O ziduri întristate, o monument slăvit!
În ce mărire naltă și voi ați strălucit,
Pe când un sóre dulce și mult mai fericit
Iși revérta lumina p'acést pămînt robít!

Dar în sfârșit Saturn, cum i s'a dat de sus,
În negura uitărei îndată v'a supus...
Ce jale vă cuprinde! Cum totul v'aŭ perit!
Subt osîndirea sôrtei de tot aŭ înnegrit;
Din slava strămoșescă nimic nu v'a rămas;
Orî unde nu se vede nici urma unui pas,
Și 'n vreme ce odată orî-care muritor
Privea la voi cu rîvnă, cu ochi u așintitor,
Acum de spăimă multă se trage înapoi
Îndată ce privirea îi cade drept pe voi...
Dar încă, ziduri triste, aveți un ce plăcut
Când ochiul vă privește în liniștit minut:
De jale îl pîtrundeți, de milă îl ușmiți!
Voi încă în hînșă drept pildă ne slujiți
Cum cele mai slăvite și cu temelu de fer
A omenirei sapte, din fața lumii peră,
Cum totul se repune ca urme îndărăt
Pe aripela vremei, de nu se mai arată,
Cum omul, cât să fie în toate săvîrșit,
Pe negândite cade seŭ pere în sfârșit...
Eŭ unul, în credință, mai mult mă mulțumesc
A voastră dărimare pe gânduri să privesc,
Decât ziduri înalte, decât palat frumos,
Cu strălucire multă, dar fără de folos,
Și 'ntocmai cum păstorul ce umblă pre câmpii
La adăpost alérgă când vede vijelii,
Așa și eŭ acuma, în viscol de dureri,
La voi, spre ușurință, cu triste vii părări.
Nici Muselor cîntare, nici milă voiți din cer.
O patrie a plînge, cu multă jale cer!
La voi, la voi, nădejde eŭ am de ajutor;
Voi sînteți de cuvinte și de idei isvor.

Când sgomotul de Țioacă încetă peste tot,
Când noptea atmosfera înțuneacă de tot,
Când omul de necazuri, de trude ostenit,
În liniștirea nopței se află adormit,
Eu nici atunci, de gânduri odihnă neavând,
La voi fără sfială vii singur lacrimând,
Și de durerea voastră cea tristă 'nsuflețat,
A voastră neagră sورتă descoper neșcetat,
Mă creș lingă mormântul mărireii strămoșescii
Și simț o tinguire de lucruri omenescii
Și mi se pare încă c'auz un jalnic glas
Dicând aceste vorbe: «Ce va'i a mai rămas,
«Când cea mai tare slavă ca umbra a trecut,
«Când duhul cel mai slobod cu dinșa a cădut!
.....
Acest trist glas, ruinele pre'mine m'a pătruns
Și a huli vieța în stare m'a adus.
.....
Deci priimiți, ruinele pân' voi vedé pămint,
Să vii spre mângâiere, să plâng p'acest mormint,
Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
Căci la vederea voastră se simte spăimântat!

MARȘUL

Odă aștirii române cu ocazia înălțării stegului național la 1831

Frații mei? copii războinicii, așcultare mumei dași!
Iată césul, mic și mare, armele să 'mbrățișași,
Strigând toți într'o unire,
Spre a mumei fericire:
S'alergăm de obște, frații!

Căci voe se deschide un drum forte lăudat
Ca să mergeți cu pas mare către slavă ne'ncetat,
Fie voe dar în minte
Că Europa însăși simte
În ce cale ați intrat.

Glasul patriei să sune în auzul tuturor,
Strigând voe: «Lenevirea rușinată sub picior!»
Toți acum cu o strigare
Spre a voastră înălțare,
Să dați mână d'ajutor.

Acea armă ruginită și ascunsă în mormânt,
Brațele să înferbinte; țase iarăși pre pământ!
Tinerimea s'o 'ncunună
Cu izbândă și fapte bune;
Pe ea facă jurământ!

Înaintea fie-cărui îndestul v'ați umilit;
Îndestul și lenevirea cu greu somn v'a stăpînit,
Acea sîrtă fără milă,
Său de voie său de silă,
În sfîrșit v'a siobođit.

Priviți slava de apröpe; voi în urmă-ți ați călcat
Și pe fruntea fie-cărui raza ei a luminat;
Deci la arme dați năvală
Și pe rînd eșiți cu fală,
Căci vulturul s'a 'nălțat!

El sub aripă-ți vă chiamă și veste: ce ca să știți
Că d'acuma înainte Nație să vă uniți;

Deci d'acuma înainte,
Alergați cât mai ferbîne
Laure să dobîndiți.

Într'această cale sfîntă înfrunțați orîce nevoi;
Biruința pretutîndeni să se fie după voi,
Și strigați c'o glăsuire:
«Slavă, dragoste, unire
«În veci fie între noi!»

Înainte-vă vrăjmași să aplece fruntea lor,
Să-și cunoscă neputința ca să scape de omor
Dar atunci a vîstră mîină
Spre ei fie mai blajînd,
Dându-le și ajutor.

Bărbăția și virtutea nici încă se găsesc;
Încă curge printre vine acel sînge strămoșesc,
Ce la vreme se arată
Și nu pere nici o dată,
Ca un dar dumnezeesc.

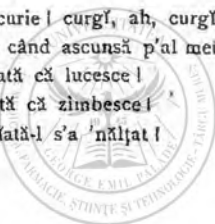
Pe câmpia romînescă, tot tăcere pînă când?
Pînă când de arme pline să nu sune când și când?
Și pe 'ntînsa ei lățime
Să nu eșă cu iuțime
Cetele mereu la rînd.

Aici scôla biruinței într'o vreme a stătut,
Ale căreia ruine se vedău încă vechi de mult;
Dar acum fără zăbavă
Acea strămoșescă slavă
A să eșă un minut.

Glasul nostru strigând «Arme!» pe strămoși a deșteptat,
Ale căroră țărână în morminte s'a mișcat
Ș'a lor umbre 'n vecl' tăcute
Stău cât colo nevădute,
Privind stégul înălțat.

Ce privire dulce mie l stégul filife în vânt,
Armele lucesc și slava ese țărăși din mormint;
Tinerimea îndrăznită,
Mândră, falnică, măreță,
Ușor calcă pre pământ.

Lacrimă de bucurie l curg, ah, curg neîncetat l
Vécuri sînt de când ascunsă p'al meu pept tu n'ai picat.
Arma, țată că lucesce l
Slava țată că zimbescal
Stégui, țată l s'a înălțat l

Incadrareze 29 Dec 92 *Sfor Roma*

- *Mania de Leza*, *Dincolo de Prut*
- *Dumbrava Rosie*
- *Poesii populare*
- *Poesii eroice*
- *Poesii satirice*
- *Poesii*
- *Fabule*
- *Am. Isoria Rom.*
- *Am. Viena*

Canem...
Corezi...
Costin...
Dumbrava...
Dumbrava...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...
Incadrareze...

3 lei

